

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ
KİTABŞÜNASLIQ VƏ NƏŞRİYYAT İŞİ KAFEDRASİ

KİTABŞÜNASLIQ VƏ REDAKTOR SƏNƏTİ

**ELMİ-NƏZƏRİ VƏ
TƏCRÜBİ-METODİK JURNAL**

№ 2 (3) * 2016

Bakı – 2016

Təsisçi

Knyaz ASLAN

Baş redaktor

Knyaz ASLAN

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Redaktor

Rasim SÜLEYMANOV

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Redaksiya heyəti:

Abuzər XƏLƏFOV

tarix üzrə elmlər doktoru, professor

Xəlil İSMAYILOV

tarix üzrə elmlər doktoru, professor

Bayram ALLAHVERDİYEV

tarix üzrə elmlər doktoru, professor

Kərim TAHİROV

tarix üzrə fəlsəfə doktoru, professor

Cahangir MƏMMƏDLİ

filologiya üzrə elmlər doktoru, professor

Aybəniz ƏLİYEVƏ-KƏNGƏRLİ,

filologiya üzrə elmlər doktoru

İmaməddin ZƏKİYEV

filologiya üzrə elmlər doktoru

Əliş AĞAMİRZƏYEV

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Kitabşünaslıq və Redaktor Sənəti: Elmi-nəzəri və təcrübi-metodik jurnal.

– Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2016, №2 (3), 84 s.

Jurnal Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyində qeydə alınmışdır.

Şəhadətnamə № 4021, 01.12.2015.

Redaksiyanın ünvanı: Az 1073, Bakı şəhəri, Zəhid Xəlilov küçəsi, 23,
2 №-li tədris korpusu, 508-ci otaq, Bakı Dövlət Universitetinin Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi
kafedrası, "Kitabşünaslıq və Redaktor Sənəti" jurnalının redaksiyası
Telefonlar: (+994 12) 537-06-43; (+994 50) 365-48-41

№2 (3) Yanvar-İyun, 2016

© "Kitabşünaslıq və Redaktor Sənəti", 2016, № 2 (3).

MINISTRY OF EDUCATION OF AZERBAIJAN REPUBLIC
BAKU STATE UNIVERSITY
DEPARTMENT BIBLIOLOGY AND PUBLISHING

BIBLIOLOGY AND EDITORIAL ART

SCIENTIFIC-THEORETICAL
AND PRACTICAL-METHODICAL JOURNAL

№ 2 (3) * 2016

Baku – 2016

Founder:
Knyaz ASLAN

Editor-in-chief:
Knyaz ASLAN
Doctor of Philosophy on Pedagogy,
associate professor

Editor:
Rasim SÜLEYMANOV
Doctor of Philosophy on Philology, associate professor

Editorial board:
Abuzar KHALAFOV
Doctor of History, professor
Khalil ISMAYILOV
Doctor of History, professor
Bayram ALLAHVERDIYEV
Doctor of History, professor
Karim TAHIROV
Doctor of Philosophy on History, professor
Jahangir MAMMADLI
Doctor of Philology, professor
Aybaniz ALIYEVA-KANGARLI
Doctor of Philology
İmamaddin ZEKIYEV
Doctor of Philology
Alish AGAMIRZAYEV
Doctor of Philosophy on Philology, associate professor

**Journals have been registered in the Justice Ministry of the Azerbaijan Republic.
Certificate № 4021, 01.12.2015.**

Address of the editorial office: Baku city, Az 1073, Zahid Khalilov str., 23
Baku State University, the 2nd teaching building, Room 508
Telephone: (+994 12) 537-06-43; (+994 50) 365-48-41

№2 (3), Yanuary-June, 2016
© "Bibliology and Editorial Art", 2016, №2 (3)

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ
БАКИНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА КНИГОВЕДЕНИЕ И ИЗДАТЕЛЬСКОЕ ДЕЛО

КНИГОВЕДЕНИЕ И РЕДАКТОРСКОЕ ИСКУССТВО

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ
И ПРАКТИКО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

№ 2 (3)* 2016

Баку – 2016

**Учредитель:
Князь АСЛАН**

**Главный редактор:
Князь АСЛАН**
доктор философии по педагогическим наукам, доцент

**Редактор:
Расим СУЛЕЙМАНОВ**
доктор философии по филологическим наукам, доцент

Редакционная коллегия:
Абузар ХАЛАФОВ
доктор исторических наук, профессор
Халил ИСМАИЛОВ
доктор исторических наук, профессор
Байрам АЛЛАХВЕРДИЕВ
доктор исторических наук, профессор
Керим ТАХИРОВ
доктор философии по историческим наукам, профессор
Айбениз АЛИЕВА-КЕНГЕРЛИ
доктор филологических наук
Имамеддин ЗАКИЕВ
доктор филологических наук
Алиш АГАМИРЗОЕВ
доктор философии по филологическим наукам, доцент

**Журнал зарегистрирован в Министерстве Юстиции Азербайджанской Республики.
Свидетельство № 4021, 01.12.2015.**

Адрес редакции: г. Баку, Аз 1014, ул. Захида Халилова, 23
Бакинский Государственный Университет, учебный корпус №2, аудитория №508
Телефоны: (+994 12) 537-06-43; (+994 50) 365-48-41

№2 (3), Январь-Июнь, 2016
© "Книговедение и Редакторское Искусство", 2016, №2 (3)

REDAKTOR SƏNƏTİ

Knyaz ASLAN
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının müdiri,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
knyazaslan@mail.ru

**FAKT MATERIALI ÜZƏRİNDƏ
ƏDƏBİ REDAKTƏ İŞİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ**

XÜLASƏ

Məqalədə mətndə olan fakt materialları (faktiki materiallar) üzərində ədəbi redaktə məsələləri şərh edilmişdir. Burada fakt materiallarının yoxlanılmasının növləri haqqında məlumat verilmiş, konkret nümunələr göstərilmişdir.

Açar sözlər: redaktor, fakt, fakt materialı, statistika, cədvəl, sitat.

Giriş

Fakt (latın dilində "factum" – "yerinə yetirilmiş", "edilmiş" mənasını verir) həqiqi, gerçək, uydurulmayan əhvalat, hadisə və ya təzahürdür. Başqa sözlə, fakt insan biliyinin formalarından biridir, buna görə də o, mötəbərliyə, etibarlılığa, doğruluğa, səhihliyə, həqiqiliyə, gerçəkliyə malik olmalıdır. Redaksiya-nəşriyyat təcrübəsində fakt materialına bilavasitə faktlar, xüsusi isimlər, coğrafi adlar, tarixlər, statistik materiallar, sitatlar aiddir.

Məlum olduğu kimi, yazılan, yaradılan hər bir əsər müəyyən mövzu tutumuna malik olur. Onun əsasını isə faktlar, hadisələr, elmi dəlillər, təsdiqlər, inkarlar, şəxsi fikir və qənaətlər, qarşılıqlı söhbətlər və s. təşkil edir. Bu baxımdan fakt əsərin özül daşı, bünövrəsi, əsas tikinti materialıdır.

Fakt geniş və mürəkkəb anlayışdır. Əsərin fakt material bəzən düşünüldüyü kimi yalnız rəqəmlərdən, insan, yer və əşya adlarından, tarixi hadisələrdən ibarət deyil. Dövrün xarakterik hadisələri, ictimai münasibətlər, siyasi problemlər, ətraf mühit, insanların həyatı, müxtəlif proseslər, təzahürlər, baş verən reaksiyalar ayrı-ayrılıqda fakt materialına çevrilir. Həyatda mövcud olan faktların hamısını insanların görməsi, öyrənməsi mümkün deyil. Ona görə də müəlliflər əsər yazarkən yalnız gərəkli, xarakterik faktları əsas seçir, mətni onların əsasında işləyib hazırlayırlar. Deməli, əsərdə bütün faktlardan deyil, yalnız seçilmiş faktlardan söhbət gedir.

Faktlar öz xarakterinə və əhəmiyyətinə görə müxtəlif dərəcələrə bölünür. Şərti olaraq onlar əsas, ikinci və üçüncü dərəcəli faktlar adlandırılır.

Ən vacib, ən önəmli əhəmiyyətə malik olan faktlar əsas faktlar adlanır.

Fakt müəllif tədqiqatının predmetidir. Redaktədə qəbul edilmiş fakt materialı anlayışı mətnin mənasını və predmet münasibətlərini çatdıran bütün dayaq elementlərini özündə əhatə edir. Mətnin düzəlişi zamanı onlar düşməməli və ya dəyişikliyə məruz qalmamalıdır.

Faktiki material müəllif tərəfindən məhz müəyyən bir informasiya kimi, məntiqi sübut prosesində arqument və ümumi iddialar üçün əsas kimi, nəhayət, bu və ya digər müşahidəyə əlavə edilən və onu tamamlayan illüstrasiya kimi cəlb edilə bilər.

İfadə üsulları həmişə faktiki materialın funksional təyinatı ilə şərtləndirilir.

Fakt materialının redaktəsi zamanı redaktorun vəzifələri həqiqilik (doğruluq) prinsipindən irəli gəlir. Bu vəzifələr istifadə edilən faktiki materialın etibarlılığının və düzgünlüyünün yoxlanılmasından, verilmiş faktiki materialın əlyazmada nə dərəcədə lazım olması barədə qərarın qəbul olunmasından ibarətdir. Belə ki, xüsusi isimlərin, coğrafi adların, tarixlərin çoxluğu oxucunu yorur, diqqətini yayındırır, əsərin əsas ideyasından uzaqlaşdırır, eyni zamanda onların kifayət miqdarda olmaması əsərə inamsızlıq doğura bilər. Redaktorun vəzifələrinə eləcə də xüsusi isimlərin və coğrafi adların yazılışının düzgünlüyünün yoxlanması daxildir.

Bilavasitə faktların redaktəsi

Redaktor əlyazmanın faktiki əsasının yoxlanılmasına çox diqqətlə yanaşmalıdır. Bu, o məntiqi ziddiyyətlə bağlıdır ki, əsərin konsepsiyasının qurulması üçün bütün faktları istisnasız olaraq nəzərə almaq lazımdır, lakin bu halda aydın səbəblərdən bütün faktları əlyazmada yerləşdirmək mümkün

olmayacaq, faktları mütləq seçmək lazım gələcəkdir. Redaktor faktların seçməsində müəllifin nə qədər haqlı olduğunu, obyektiv qanunauyğunluqları aşkar etməyi, faktların qarşılıqlı əlaqəsini qurmağı və onların mənasını qiymətləndirməyi hansı dərəcədə bacardığını müəyyənləşdirməlidir. Bunun üçün yalnız faktların dəqiq öyrənilməsi və yoxlanılması deyil, həm də onların düzgün seçilməsi və dəyərləndirilməsi lazım gəlir.

Beləliklə, əlyazmanın faktiki materialının öyrənilməsi üzrə redaktorun işi özündə iki cəhəti birləşdirir. Bir tərəfdən müəllifin nə qədər düzgün olduğunu öyrənilməsi, digər tərəfdən müəllifin faktları necə hazırlamasının, çatdırmasının və qiymətləndirməsinin öyrənilməsi.

Əlyazmada bilavasitə fakt materialı məhz doğru informasiya ilə, məntiqi isbat prosesində arqumentlə, illüstrasiyalarla ictimai iddialar üçün əsaslarla kömək göstərə bilər. Redaktorun faktlarla iş metodikası lazımlı məlumatı (arayışı) tez və dəqiq tapmaq, əlyazmada verilən məlumatların düzgünlüyünü yoxlamaq bacarığını özündə birləşdirir. Bu iş redaktordan zəngin soraq-məlumat ədəbiyyatı haqqında ətraflı bilik, onlardan faydalanmaq bacarığı, mətnin təhlili üsullarına yiyələnmək vərdişi tələb edir.

Redaktor tərəfindən əlyazmanın fakt materialının yoxlanılmasının üç üsulu fərqləndirilir.

1) Mötəbər mənbə ilə müqayisə. Bu halda müəllifin əsaslandığı mənbədən istifadə etmək daha düzgün olar. İsnad edilmiş mənbəni tapmaq mümkün deyilsə, onda son nəşrdən istifadə etmək lazımdır. Soraq nəşrlərinin dairəsi kifayət qədər əhatəlidir və vaxtaşırı olaraq daha da genişlənir. Buraya ənənəvi universal ensiklopediyalar, böyük ensiklopediyaların illik məcmuələri, ensiklopediya lüğətləri, sahə üzrə ensiklopediyalar, statistik toplular, rəsmi materiallar daxildir. Soraq-məlumat nəşrləri hazırda İnternetdən istifadə etmək imkanının artması ilə bağlı əhəmiyyətli dərəcədə zənginləşmişdir).

2) Gətirilən faktların daxili yoxlanışı. Statistik materialın yoxlanılmasının ikinci üsulu gətirilən faktların (bəzən onu eynilik prinsipi də adlandırır) daxili yoxlanışından ibarətdir. Bu üsuldən istifadə edərkən redaktor nəzarətdə saxlamalıdır ki, əlyazmada faktlar bir-birinə uyğun olsun və onların məzmunu mətnin bütün hissələrində dəyişməsin (Məsələn: Suitilərin saxlanması üçün xüsusi gəmilərin uzunluğu 15 metrədən 30 metrə qədər olur, eni isə 150 metrə çatır. Bu mətn, sözsüz, qeyri-dəqiqliyə malikdir, çünki gəminin eni onun uzunluğundan daha çox ola bilməz).

3) Rəsmi təsdiqin (sübutun) alınması. Rəsmi təsdiqin (sübutun) alınması əlyazmanın fakt materialının yoxlanılmasının üçüncü üsuludur. Əgər

birinci iki üsul nəticə vermirsə, onda redaktor üçüncü üsuldən istifadə edir. Bu halda o, ya nüfuzlu ixtisaslaşdırılmış müəssisəyə, ya da müstəqil ixtisaslaşdırılmış mütəxəssisə məsləhət üçün müraciət edə bilər.

Əlyazmada istifadə edilən faktların həqiqiliyinin qiymətləndirilməsi redaktorun üzərinə böyük məsuliyyət qoyur. O, yalnız faktların hansı mənə yükünü daşdığını müəyyənləşdirməklə, faktın özünün seçimini qiymətləndirməklə, müəllifin mülahizələrinin gedişini və müəllifin fakt əsasında çıxardığı nəticələri tədqiq etməklə kifayətlənməməli, həm də bu və ya digər faktın verilməsinin aktuallığı və operativliyi haqqında məsələni həll etməlidir. Bu tələb onunla bağlıdır ki, informasiyanın verilməsi oxucunun həmin predmet haqqında biliklərinin müasir səviyyəsinə uyğun olmalıdır, çünki ancaq bu halda o informasiya onda maraq doğura bilər.

Xüsusi isimlərin və coğrafi adların redaktəsi zamanı redaktor hər şeydən əvvəl belə bir məsələni həll etməlidir ki, mətnə onların istifadəsi nə qədər lazımdır və ya əksinə, mətnə onlar kifayət qədərdirmi?

Praktik transkripsiya məsələləri, yəni xarici dilə məxsus səsələrin işarələr sisteminin köməyi ilə başqa bir dildə verilməsi redaktədə böyük əhəmiyyətə malikdir. Çünki xüsusi isimlərin və coğrafi adların yazılışında uyğunsuzluq mətnin anlaşılmasını çətinləşdirir, məlumat kitabçalarından, xəritələrdən, kataloqlardan istifadə etmək imkanlarından məhrum edir. Məsələn, rus dilində ingilis yazıçısı və dramaturqu, məşhur “Forsaytlar haqqında saqa” silsiləsinin müəllifi, Ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı laureatı (1932) Con Qolsuorsinin (*ingilicə: John Galsworthy*) soyadı 18 variantda verilir. Bu isə kataloqlarda onun əsərlərinin axtarışını xeyli çətinləşdirir.

Qeyd edək ki, Azərbaycan dilində xarici mənşəli xüsusi isimlərin və coğrafi adların verilməsinin üç ənənəvi üsulu mövcuddur.

1. Xarici adın mənasının dəqiq tərcüməsi (başqa sözlə, köçürülməsi, kalkalaşdırma, yəni başqa bir dili təqlid və ya hərfi tərcümə yolu ilə söz və ya ifadənin düzəldilməsi). Bədii ədəbiyyatda o, nisbətən nadir hallarda verilir. Belə ki, qəhrəmanın adı və ya yerin adı ədəbi obrazın varlığını (mahiyətini) əks etdirirsə və onsuz öz mənasını itirirsə, onda həmin adın dəqiq mənası tərcümə edilir (*məsələn, Şaltay-Baltay (Шалтай-Болтай) – (Axmaq-Uxmaq) – Humpty-Dumpty, Hündüirdən uçuş adası – остров Высокопрыгия – island of Leap-high*).

Ədəbiyyatın başqa növlərində kalkalaşdırmaya əksər hallarda coğrafi adlar məruz qalır. Belə ki, onların tərcüməsinə lap çoxdan təşəbbüs göstərilmişdir (*məsələn: Aralıq dənizi – Средиземное море – Meadyterraneansea, Qayalı dağlar – Скалистые горы – Rocky mountainse*).

2. **Ənənəvi yazılış.** Qeyd etmək lazımdır ki, bəzi dillərdə, xüsusilə rus dilində xarici mənşəli xüsusi isimlərin və coğrafi adlarının çox güclü və tipik yazılış ənənəsi vardır (*məsələn: Roma əvəzinə Rim (Рим), İstanbul əvəzinə Stambul (Стамбул), Marsey əvəzinə Marsel (Марсель) və s.*). Azərbaycan dilində də bu ənənəyə rast gəlmək mümkündür. *Məsələn: Rossiya əvəzinə Rusiya, Hungary əvəzinə Macarıstan, Hayastan əvəzinə Ermənistan, Sakartvelo əvəzinə Gürcüstan və s.*

3. **Qalan hallarda Azərbaycan dilində xarici dildə olan adın transkripsiya edilmiş variantı verilir.** Belə bir qrammatik qayda da özünü doğrultmuşdur: əgər dillərin qrafikası eynidirsə (məsələn: hər iki dil latın əlifbasına əsaslanırsa), o zaman adətən transkripsiyadan istifadə edilmir, əvvəlki dilin yazılışı saxlanılır (məsələn: ingilis dilindən fransız, alman, çex dillərinə tərcümə zamanı bu qaydaya əməl olunur). Amma bu halda nəzərə almaq lazımdır ki, ad başqa dilin qanunları əsasında oxunacağına görə təhrif edilmiş şəkildə səslənə bilər (*məsələn: ingilis soyadı Çerçil (Ser Uinston Leonard Spenser Çörçill (ing. Sir Winston Leonard Spencer-Churchill) polyak dilində Xurxill (Churchill) kimi səslənəcək*). Bu halda redaktor oxucuların diqqətini bu sözün haradan alındığına yönəltməlidir. Ya da bu sözün alındığı dili göstərməklə həmin adın mənşəyini izah etməlidir (*məsələn: Böyük Britaniyanın baş naziri Çörçil*).

Əgər şəxsi və ya coğrafi adın alındığı dilin qrafikası doğma dilin qrafikasına uyğun deyilsə, başqa sözlə, onlar müxtəlif əsaslı əlifbalara malikdirsə, onda redaktorun qarşısında bir sıra çətinliklər durur. Bu halda redaktorun diqqəti ilk növbədə adda olan səslərə yönəlməlidir. Çünki əcnəbi adların yazılışında istifadə olunan bəzi səslərin ana dilində fonetik və qrafik ekvivalenti olmur. Məsələn. ingilis əlifbasına olan w hərfinin Azərbaycan dilində yazılışının iki variantı var: "v" və "u" (*Vatson və Uotson, yaxud dişarası th*).

Bəzən alınmış adın ənənəvi səslənməsi vasitəci dilin təsiri altında formalaşır. Məsələn, məşhur ərəb nağılı "Min bir gecə"nin qadın qəhrəmanlarından birinin adı **Şəhrizaddır**. Bu ad Azərbaycan dilində bu şəkildə işlənir. Lakin bu ərəb adı bir çox dillərə fars dili vasitəsilə keçərək, **Şahrazada, Şaherezada, Şeherezada** kimi səslənir. Belə ki, **Şeherezad** qadın adı qədim fars dilində mehriban, şəhərdən olan mənasını verir.

Redaktor bu cür mürəkkəb hadisələrlə rastlaşarkən mütləq mütəxəssislərə müraciət etməlidir. O, yadda saxlamalıdır ki, əgər özü üçün həmin alınma sözün transkripsiyasının bir variantını seçmişə, onda eynilik

prinsipinə riayət edərək, mətnin bütün hissələrində yalnız o sözdən istifadə etməlidir.

Son zamanlar coğrafi adların onların milli formasında verilməsi tendensiyası güclənmişdir (*məsələn, Vilnüs əvəzinə Vilno, Kanton əvəzinə Quancjou, Tallin əvəzinə Tallinn, Alma-Ata əvəzinə Almatı və s.*).

Bəzən nəzərə almaq lazımdır ki, səsin başqa dilə iki ekvivalentlə tərcüməsi sayəsində leksik-semantik əlamətə görə ayrılan iki fonetik forma formalaşır (*məsələn: 1) Vaşinqton (Washington) – a) ABŞ-da ştatdır; b) ABŞ-ın paytaxtıdır, c) ABŞ-ın ilk prezidentinin adıdır (Corc Vaşinqton – 1789-1797); 2) Uoşinqton – ABŞ-da təxminən əllyə yaxın adı yaşayış məntəqəsinin adıdır.*

Əgər söz başqa dildən ilk dəfə alınrsa, onda redaktor bu adın mənsub olduğu ana dilinə və ya həmin ölkənin dövlət dilinə diqqət yönəltməlidir. Çünki həmin coğrafi adın harada yerləşməsi haqqında məlumata malik olduqda, tərcümə onun fonetik tərtibatından asılı olacaqdır. Bəzən bunu yerinə yetirmək kifayət qədər çətin olur, belə ki, adların mənşəyi mətndə həmişə göstərilmir. Məsələn: *Charls Boulger* ad və soyadının daşıyıcısı fransız mənşəli olduqda, o, Azərbaycan dilinə *Şarl Bulje* kimi, ingilis mənşəli olduqda isə *Çarlz Baulcer* kimi transkripsiya ediləcəkdir.

Ona görə də redaktor bütün bu incə məqamları əlyazma materialı üzərində ədəbi redaktə işi apararkən mütləq nəzərə almalıdır.

Statistik məlumatların yoxlanılması

Redaktor əlyazmanın fakt materialını yoxlayarkən statistik məlumatların düzgün ifadə olunması üçün də məsuliyyət daşıyır. Bəs statistik statistik məlumat nədir?

Statistika – kütləvi statistik məlumatların (kəmiyyət və ya keyfiyyət) toplanması, hesablanması və təhlilinin ümumi məsələlərini izah edən bilik sahəsidir; Başqa sözlə, statistika kütləvi ictimai hadisələrin kəmiyyət tərəfinin rəqəm formasında öyrənilməsidir.

“**Statistika**” termini latın dilindəki “status” sözündən alınmışdır, mənası “işlərin durumu, hadisələrin vəziyyəti” deməkdir. Bu sözün kökündən “stato” (dövlət), “statista” (statistik - dövlət işlərinin bilicisi) və “statistica” (statistika – dövlət haqqında müəyyən biliklərin, məlumatların cəmi) sözləri yaranmışdır.

“Statistika” terminini elmə ilk dəfə 1746-cı ildə alman alimi, filosof, iqtisadçı, hüquqşünas, pedaqoq Qotfrid Axenvall (*alm. Gottfried Achenwall*;

1719-1772) daxil etmişdir. O, Almaniya universitetlərində tədris edilən "Dövlətşünaslıq" kursunun adının dəyişdirilərək "Statistika" ilə əvəz olunmasını təklif edirdi. Statistikanın əsasın qoyan alimlərdən biri olan Qotfrid Axenvallın fikrincə, bununla elm və tədris fənni kimi statistikanın inkişafının başlanğıcının qoyulması mümkün ola bilər. O, yeni tədris olunacaq fənnin məzmununda dövlətlərin siyasi vəziyyətinin və ölkənin görməli yerlərin təsvirinin əks etdiriləcəyini bildirirdi. Bununla belə, statistik uçot daha əvvəllər də mövcud idi: Qədim Çində əhalinin siyahıya alınmaları aparılırdı, dövlətlərin hərbi potensialının müqayisəsi həyata keçirilirdi, Qədim Romada vətəndaşların əmlakı qeydə alınır və s.

Redaktor bilməlidir ki, hazırda statistika tədqiqatların və materialların işlənməsinin xüsusi metodologiyasını hazırlayır. Buraya daxildir: kütləvi statistik müşahidələr, qruplaşdırmalar metodu, orta göstəricilər, indekslər, balans metodu, qrafik təsvirlər metodu və statistik məlumatların təhlilinin başqa metodları.

Statistik metodlar statistik məlumatların təhlili metodlarıdır. Tətbiqi statistika metodları elmi araşdırmaların və xalq təsərrüfatının bütün sahələrində tətbiq edilə bilər. Digər statistik metodların tətbiqi isə bu və ya digər sahələrlə məhdudlaşdırılmışdır. Belə metodlara statistik qəbul nəzarəti, texnoloji proseslərin statistik nizama salınması, etibarlılıq və sınaqlar, eksperimentlərin planlaşdırılması kimi statistik metodlar daxildir.

Statistik məlumatların yoxlanılması zamanı redaktorun qarşısında duran vəzifələr bunlardır:

- Yazdığı qeydlərin və göstərdiyi səhvlərin müəllif tərəfindən nəzərə alınıb-alınmamasının yoxlanılması;
- Mənbə üzrə məlumatların dəqiqliyinin yoxlanılması;
- Oriqinal hesablamalar olduqda mütəxəssisə müraciət edilməsi;
- Rəqəmli məlumatların həcmnin və onların mətnə əlavə edilməsinin məqsədəuyğunluğunun öyrənilməsi;
- Statistik materialın verilməsi üsulunun seçilməsi (dinamik, yəni bilavasitə mətndə və ya statik, yəni cədvəl şəklində verilməsi).

Statistik materialın yoxlanılması zamanı əksər hallarda növbəti üsullar tətbiq edilir:

- rəqəmin (hesablamanın) dəqiqliyinin yoxlanılması;
- tutuşdurma (xüsusilə mətndə təkrarlanan rəqəmlərin tutuşdurulması);
- rəqəmin dəqiqləşdirilməsi (konkretləşdirməsi; oxucuya təqdim edilən rəqəmin real kəmiyyət nümunələrinin seçimi. Bu üsul xüsusilə publisistikada

tətbiq edilir, çünki orada rəqəmin özünün kəmiyyəti deyil, onun real kəmiyyəti haqqında ümumi təsəvvürlər əhəmiyyətlidir).

Cədvəllərin redaktəsi

Cədvəllərin redaktəsi redaktordan böyük diqqət tələb edir və böyük əhəmiyyətə malikdir. Poliqrafiya tərtibatının üsuluna görə cədvəl materialının iki növü mövcuddur: cədvəllər və nəticələr (çıxarışlar). Nəticə (çıxarış) – cədvəl materialının bir növüdür. O, ayrıca ada malik olmur, köndələn və uzun xətlər olmadan yığılır. Həm cədvəllər, həm də nəticələr (çıxarışlar) məndə sistemləşdirmə vasitəsidir, daha böyük əyaniliyə malikdir. Statistik materialın həcmindən asılı olaraq redaktor cədvəl materialının hansı növünü seçmək haqqında qərar verir.

Cədvəllər təyinatına görə 2 yerə ayrılır: analitik cədvəllər və işçi cədvəllər.

İşçi cədvəllər yalnız bu və ya digər verilənlər (dərs cədvəli, qatarların hərəkət cədvəli, preyskurant (malların qiymət siyahısı) və s.) haqqında məlumat üçün nəzərdə tutulur.

Analitik cədvəllər xəbərləri (mesajları) hadisənin və ya tendensiyanın dəyişikliyinə tədqiqatı üçün nəzərdə tutulur ki, onların da əsasında hər hansı nəticəyə gəlmək olar.

Cədvəllər nömrə başlığından, tematik başlıqdan, yan (köndələn) yazıdan, qrafalardan, axırıncı (quyruq) yazıdan və başlıqdan (bax: praktikum) ibarətdir.

Cədvəllərin redaktəsi zamanı redaktor bu tələblərə xüsusi diqqət yetirməlidir:

- materialın verməsində cədvəl formasından istifadənin məqsədəuyğunluğunun yoxlanılması;
- cədvəlin məzmununun yoxlanılması;
- hazırlanılma asanlıığı və istifadə rahatlığı baxımından cədvəlin qurulmasının (tərtibinin) yoxlanılması;
- mətnlə cədvəlin əlaqəsinin yoxlanılması, məndə cədvəlin təhlilinin verilib-verilməsinin aşkara çıxarılması;
- cədvəlin redaksiya-texniki işlənməsinin yoxlanılması.

Cədvəllərin redaktə qaydaları bunlardır:

- başlıq və köməkçi (yan) yazılar dəqiq, aydın, yığcam ifadə olunmalıdır;
- onlar verilən məlumatlarla uyğunlaşdırılmalıdır;

- başlıqda və yanlarda sözlər mətndə qəbul edilmiş şərti işarələrlə əvəz olunmalıdır;
- ixtisarlər və işarələr vahid şəkllə salınmalıdır (unifikasiya edilməlidir);
- cədvəlin ümumi və təkrarlanan elementləri onun başlığına çıxarılmalıdır;
- yalnız bir qeyd olduğu halda, onun üçün xüsusi qrafa ayrılmalı, o, isnad kimi cədvəlin altında verilməlidir;
- cədvəlin müəyyən hissəsi bir səhifədən növbəti səhifəyə keçərsə, cədvəlin başlığı təkrarlanmalıdır (yalnız hərfi işarələrlə deyil, təkcə rəqəmlərlə verilsə, daha yaxşı olar);
- cədvəlin müəyyən xanasında məsələ yoxdursa, tire işarəsi, əgər məlumat yoxdursa onda nöqtələr qoyulmalıdır.

Sitatlar fakt materialının növü kimi

Sitat latın dilindəki “cito” sözündən alınmışdır, azərbaycanca mənası “şahidliyə çağırıram” deməkdir. hər bir dəyişikliklərsiz Başqa bir nəşrdən (kitabdan, jurnaldan, qəzətdən və s.), yaxud əsərdən götürülmüş mətn hissəsi sitat adlanır.

Sitatlardan istifadənin səbəbləri bunlardır:

- öz fikrinin möhkəmləndirilmək üçün nüfuzlu mənbəyə istinad olunması;
- özgə əsərin praktik təhlili zamanı illüstrasiya şəklində (nümunə) verilməsi;
- sitat gətirilən müəllifin fikri ilə öz fikrinin müqayisəsi zamanı onun mövqeyinin yanlışlığını sübut etmək məqsədinin gerçəkləşdirilməsi.

Sitatların üzərində iş zamanı redaktorun vəzifələri bunlardır:

- sitatdan istifadəyə ehtiyacın olub-olmamasının müəyyənləşdirilməsi (sitatlardan sui-istifadə işin keyfiyyətini aşağı salır, həcmi artırır, müəllifin müstəqil olmasının sübutu kimi nəzərə çarpır);
- sitat gətirilən mətnin dəqiqliyinin aydınlaşdırılması (çünki istənilən dəyişiklik və ya ixtisar əsərin mənasını təhrif edə bilər).

Sitatların tərtibi qaydaları bunlardır:

- müəllif sitat gətirən zaman mənbənin bütün xüsusiyyətlərini (orfoqrafiyalar, punktuasiyalar, abzaslar, şrift ayırmaları) saxlamağa məcburdur. Sitatlarda müəllifin fikrini təhrif edən çıxarışlara yol vermək olmaz. Bunun üçün sitatın kontekstini çox diqqətlə öyrənmək lazımdır ki, o, müəllifin ifadə etdiyi fikri dəqiq verə bilsin);

- sitatın orfoqrafiyası və punktuasiyası cümlənin tərkib hissəsi kimi və ya birbaşa nitq (danışiq) kimi tərtib oluna bilər, bu zaman o, dırnaq arasında verilir və ya başqa (fərqləndirici) şriftlə seçilir. Bu, nadir hallarda, əsasən tədris fənlərinin tərtibi zamanı tətbiq olunur.

- müəllif misal göstərdiyi yad sitatda hər hansı sözü (və ya sözləri) fərqləndirən zaman mütləq mötərizə içərisində öz şərtini nəzərə çarpdırmalı və öz inisiallarını yazmalıdır (*məsələn: Kursiv mənimdir – K.A.*);

- sitat zamanı isnadların verilməsi məcburidir. İsnadlar müxtəlif cür tərtib edilə bilər (səhifənin aşağısında, kitabın və ya fəslin sonunda, mətnin arasında). Lakin isnadlar mütləq bibliografik təsvir qaydalarına uyğun olaraq verilməlidir.

Beləliklə, fakt rəqəmlərdən, tarixi hadisələrdən, coğrafi adlardan və s. daha geniş anlayışdır. Ona görə də əsəri faktlar baxımından araşdıran redaktor işi olduqca mürəkkəbdir. Redaktor faktla bağlı iş apararkən təhlil və müqayisələrin nəticəsi kimi irəli sürülən faktların metodoloji tələblərə cavab verib-vermədiyini yoxlamalı, müəllifin göstərdiyi hər bir faktın dəqiqliyini və etibarlılığını araşdırmalıdır. Redaktor eyni zamanda əsərdə faktların həddindən az və ya həddindən çox olmasına da xüsusi diqqət yetirməlidir.

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan dilində

1. "Nəşriyyat işi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu: 30 may 2000-ci ildə qəbul olunmuşdur; №887-İQ // "Azərbaycan" qəzeti, 2000, 21 iyun.

2. Nəşriyyat işi (İdarəetmə. Marketing. Müəlliflik hüququ. Redaktə. Tərtibat. İstehsal). Bakı: Yeni Nəsil, 2001, 218 s.

3. Rüstəmov T. Ədəbi redaktə nəzəriyyəsi və təcrübəsi: Dərs vəsaiti. Bakı: Maarif, 1981, 168 s.

4. Vəliyev İ. Redaktənin əsasları: Nəzəriyyə və təcrübə. Bakı: Günəş, 2009, 404 s.

Rus dilində

5. Базанова А.Е. Литературное редактирование. Москва: УДН, 1991.

6. Лаврентьева Е.В., Накорякова К.М. Электронная журналистика: Редакционная обработка журналистских материалов. Москва, 1991.

7. Накорякова К.М. Литературное редактирование материалов массовой информации. Москва: МГУ, 1994.

Knyaz Aslan

The features of editing on the material of the fact

SUMMARY

This article is about the features of editing on the material of the fact. In these materials of the fact, concrete examples are given information about the type check here.

Keywords: editor, fact, material of the fact, statistics, table, quotations.

Князь Аслан

Особенности литературного редактирования над фактическим материалом

РЕЗЮМЕ

В статье изложено вопросы литературного редактирования фактических материалов в тексте. Здесь представлена информация о видах проверки фактических материалов, указаны конкретные примеры.

Ключевые слова: редактор, факт, фактический материал, статистика, графика, цитата.

Rəyçilər: dos. R.Süleymanov, dos. Ş.Quliyeva

KİTABŞÜNASLIQ

Rasim SÜLEYMANOV
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının dosenti,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

**HEYDƏR ƏLİYEVİN DƏRSLİK SİYASƏTİ VƏ
MÜASİR MƏRHƏLƏDƏ ONUN TARİXİ ƏHƏMİYYƏTİ**

“Cəmiyyətimizin gələcək tərəqqisi bir çox cəhətdən indi gənclərimizə nəyi və necə öyrətməyimizdən asılı olacaqdır.”

Heydər Əliyev, Ümummilli lider

XÜLASƏ

Məqalədə Ulu Öndər Heydər Əliyevin Azərbaycanın dövlətçilik prinsipləri əsasında qurulmasına nail olmasından, yeni məzmunlu milli dərsliklərin yaradılmasında xüsusi qayğısından bəhs olunur, dil, ədəbiyyat, tarix, mədəniyyət və s. humanitar profilli fənlərin tədrisi səviyyəsinin yüksəldilməsinə dair müdrik fikirləri araşdırılır.

***Açar sözlər:** Ümummilli lider, Heydər Əliyev, dərslik, tədris vəsaiti, sərəncam.*

Ulu öndər Heydər Əliyev mənəvi irsimizi bu cür dəyərləndirir: “Bizim tarixi, mədəni ənənələrimiz gərək orta məktəblərdə tədris olunsun. Çünki tariximizi, tarixi köklərimizi yaxşı bilmədən, onlara hörmət etmədən müstəqil

dövlətimizi gələcəkdə yaxşı qura bilmərik. Ona görə də gənclər gərək öz köklərini, respublikamızın, xalqımızın tarixini bilərək bu gün də, gələcəkdə vətənpərvərlik, Vətənə xidmət, Vətənə qayğı hissi ilə yaşasınlar... [1, s.132].

Azərbaycan xalqı istedadlarla, görkəmli insanlarla həmişə zəngin olmuşdur. Biz haqlı olaraq fəxr edirik ki, xalqımız böyük incəsənət, elm və mədəniyyət əsərləri ilə dünya sivilizasiyasını zənginləşdirmişdir. Fəxr edirik ki, bizim bəstəkarlarımız, musiqiçilərimiz, mədəniyyət xadimlərimiz var. Məhz onların yaradıcılığı əsrlər boyu Azərbaycan xalqını ruhlandırılmış və onu yeni nailiyyətlər, yeni hünərlər səviyyəsinə qaldırmışdır” [2, s.243].

Heydər Əliyevin toxunduğu ən ciddi məsələlərdən biri milli təhsil və tərbiyənin məzmunca Azərbaycanın dövlətçilik prinsipləri əsasında qurulmasına nail olmaqdan, yeni məzmunlu milli dərsləklərin yaradılmasından, milli ideologiyanın əsas reallaşma vasitələri olan dil, ədəbiyyat, tarix, mədəniyyət və s. humanitar profilli fənlərin tədris səviyyəsini yüksəltməkdən, məktəblərimizdə Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin məzmun və mahiyyətinin, o sıradan həmin müstəqilliyin rəmzlərinin, atributlarının mənə və funksiyasının hər bir uşağa, hər bir şagirdə, hər bir tələbəyə, hər bir vətəndaşa başa salınmasını, öyrədilməsini, dərinlən dərk olunmasını təşkil etməkdən ibarətdir [4, s.33].

Müstəqil Azərbaycan Respublikası gənclərinin I forumundakı məşhur nitqində Ulu öndər Heydər Əliyev qeyd etmişdir: “Ümumbəşəri dəyərlər, Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərləri hər bir gənc tərəfindən mənimsənilməlidir. Nə qədər var-dövlət olsa da, nə qədər pul olsa da, nə qədər zənginlik olsa da, mənəviyyat olmayan yerdə heç bir şey ola bilməz. Keçmiş tariximizdən bizə qalan simaları bu gün dünyada məşhurlaşdıran və bizim üçün örnək edən, bizim üçün nümunə edən onların yüksək mənəviyyatıdır, yüksək amallarıdır. Ona görə də mənəvi tərbiyə keçmiş illərdən daha çox lazımdır”.

Aydındır ki, Heydər Əliyevin zəngin və ölməz irsinin sistem halında araşdırılması elmi əsaslarla öyrənilməsi və təbliği, bu zəngin xəzinənin bütün milli-mənəvi və bəşəri dəyərlərinin xalqa çatdırılması Azərbaycan elminin və təhsilinin qarşısında duran müqəddəs vəzifələrdən biridir.

Ulu Öndər 1 sentyabr 1997-ci ildə “Yeni dərslərinin başlanması münasibətilə Bakıdakı 18 nömrəli məktəbdə keçirilən görüşdəki nitqində xüsusilə vurğulamışdır: “Biz yeni əlifbaya – latın əlifbasına keçmişik. Mən hiss edirəm ki, latın əlifbasının tətbiqi çox ləng gedir. Hesab edirəm ki, bu işləri də sürətləndirmək lazımdır. Yaşlı nəsil kiril əlifbası ilə oxuduğuna görə latın əlifbasını oxumaqda çətinlik çəkir. Bildirmək istəyirəm ki, burada heç çətin iş yoxdur. Latın əlifbası ilə kiril əlifbası arasında fərq o qədər də böyük deyildir.

Sadəcə, mən yaşlı nəslə müraciət edib deyirəm ki, bir balaca özünüzi əziyyətə salın və tezliklə bu kiril əlifbasından xilas olun [5, s.1].

Bizim bu günümüz, gələcəyimiz məhz latın əlifbası ilə bağlıdır. Nəşriyətə da bu gün müraciət edirəm ki, kitabların hamısı latın əlifbası ilə çap olunsun. 1939-cu ildən indiyə qədər yazılan kitabların hamısı kiril əlifbası ilə buraxılıb. Bu illərdə bizim ədəbiyyatımızda, mədəniyyətimizdə, tariximizdə, elmimizdə çox böyük nailiyyətlər, ixtiralar əldə olunubdur. Bunların hamısı öz əksini kitablarda tapıbdır. Bizim kitabxanalar belə kitablara doludur. Şübhəsiz ki, bunlardan bu gün də, on illər sonralar da istifadə etməli olacaqlar. Əgər biz tezliklə bütün sahələrdə latın əlifbasına keçməsək, gecikmiş olacağıq. Bu işlər məktəblərdə, xüsusilə təşkil olunmalıdır. Mən Təhsil Nazirliyindən, bütün məktəblərdən bunu tələb edirəm.”

Şəxsiyyətyönümlü məktəbi müasir dərslərlə təsəvvür etmək çətindir. Respublikamızda dərslərlər və dərs vəsaitlərinin tərtibi və nəşri ümumi təhsil sahəsində aparılan islahatların mühüm tərkib hissəsidir. Dərslər hazırlığı sahəsində dünyada mövcud olan model və mexanizmləri özündə əks etdirən “Ümumi təhsil sistemində dərslər siyasəti” sənədi Azərbaycan Hökuməti tərəfindən təsdiq edilmişdir [6, s.13].

“Dərslər siyasətinin məqsədi məktəbliləri müasir standartlara uyğun bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnmək, Vətəninə, xalqına, onun adət-ənənələrinə bələd olan, milli və ümumbəşəri dəyərlər zəminində formalaşan, fiziki və mənəvi cəhətdən sağlam, müstəqil həyata hazır və demokratik düşüncəli vətəndaşlar kimi yetişdirməkdir.

Ümumtəhsil məktəblərinin ibtidai sinif dərslərlərinin vaxtında və yüksək keyfiyyətlə çap edilib şagirdlərin istifadəsinə pulsuz verilməsi həmişə dövlətin diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. Hələ 1978-ci ildən başlayaraq orta məktəb dərslərləri dövlət vəsaiti hesabına çap olunub şagirdlərə pulsuz paylanılırdı. Lakin 1992-ci ildə həmin qərar ləğv olunaraq bütün dərslərlər açıq satışa buraxıldı. Bu da təbii ki, əlavə çətinliklər törətdi, tədrisə mənfi təsir göstərdi.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin xalqın tələbi ilə ikinci dəfə hakimiyyətə qayıdıışından az sonra Nazirlər Kabinetinin 25 avqust 1994-cü il tarixli 318 nömrəli qərarı ilə 1995-ci ildən etibarən hər il ibtidai sinif dərslərləri dövlət vəsaiti hesabına çap olunaraq məktəblilərə çatdırıldı. “2003-2005-ci illər üçün Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və ibtidai inkişaf üzrə Dövlət Proqramı”na müvafiq olaraq 2003-cü ildə dövlət ümumtəhsil məktəblərinin I-V sinif şagirdləri və I-XI siniflərdə oxuyan qaçqın və məcburi köçkün uşaqlar dərslərlərlə pulsuz təmin olunmuşlar. 2004-

cü ildə bu iş davam etdirilərək VI-VII sinif şagirdlərinin, 2005-ci ildə isə VIII-IX sinif şagirdlərinin dərsliklərlə pulsuz təminatı uğurla yerinə yetirilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil məktəblərinin bütün şagirdləri “Ümumtəhsil məktəbləri üçün dərsliklərin nəşri, çapı və paylanması qaydaları”na uyğun olaraq dərsliklərlə pulsuz təmin olunurlar.

Heydər Əliyevin 30 mart 1998-ci il tarixli sərəncamı ilə Azərbaycanda təhsil islahatları aparmaq üçün yaratdığı komissiyanın fəaliyyəti ilə başladı. Dövlət İslahat Komissiyasının bir il ərzində hazırladığı Proqram Respublika Prezidentinin 15 iyun 1999-cu il tarixli sərəncamı ilə məhz Milli Qurtuluş Günü təsdiq olundu. Bu proqram bütövlükdə təhsil sisteminin perspektiv inkişaf istiqamətlərini müəyyənləşdirdi, beynəlxalq standartlara uyğun və dünya təhsil sisteminə inteqrasiya, təlim-tərbiyənin şagirdlərin meyl və marağı əsasında qurulması tələbləri, ümumi təhsilin məzmununda köklü dəyişikliklərin aparılması kimi bir sıra problemlərin həlli sahəsində görüləcək işlərə aydınlıq gətirdi. Təbii ki, müvəffəqiyyətli təlim üçün bir-biri ilə sıx bağlı olan amillər sırasında proqram və dərsliklər xüsusi yer tutduğundan Nazirlik bu məsələyə daha böyük diqqət ayırdı. Eləcə də tədris planları və proqramlar, dərsliklər, dərs vəsaitləri və digər tədris-metodik ədəbiyyatın məzmunca yeniləşdirilməsi, nəşri və təhsil müəssisələrinin onlarla təminatı istiqamətində geniş miqyaslı tədbirlərə başlanıldı [7, s.6].

Heydər Əliyevin göstərişi ilə 2000-ci ildən başlayaraq yeni dərsliklərin nəşri sürətləndirildi. İlk növbədə, tarix və xarici dil proqramları əsasında yeni orijinal dərsliklərin yazılmasına başlandı və az müddətdə bu iki fənn üzrə 36 dərslik nəşr olundu. Xüsusilə son illərdə yeni dərsliklərin hazırlanması və nəşri sahəsində əsaslı dönüş yaranmışdır. Belə ki, 2000-2005-ci illərdə ümumtəhsil məktəblərinin Azərbaycan və rus bölmələri üçün ümumtəhsil məktəblərinin 190 adda orijinal dərslik yaradılaraq məktəblərin istifadəsinə verilmişdir. O cümlədən I-IV siniflər üzrə Azərbaycan bölməsi üçün 84 adda, rus bölməsi üçün 67 adda dərslik nəşr edilmişdir [7, s.7].

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Dövlət dilinin tətbiqi işinin təkmilləşdirilməsi haqqında” 18 iyun 2001-ci il və “Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili gününün təsis edilməsi haqqında” 9 avqust 2002-ci il tarixli Fərmanları “Azərbaycan dili” və “Ədəbiyyat” dərsliklərinə yenidən baxılması zərurətini doğurdu. Çünki bu dərsliklər 1993-cü ildə tərtib edilmiş və 1999-cu ildə təkmilləşdirilmiş proqramlar əsasında yazılmışdı və təbii ki, bir sıra çatışmazlıq və nöqsanları var idi. İlk növbədə görkəmli alimlər və qabaqcıl orta məktəb müəllimlərinin iştirakı ilə “Azərbaycan dili” və “Ədəbiyyat”

proqramları yaradıldı (2002) və bunun əsasında yeni dərsləklərin hazırlanmasına başlandı. Həmin il yeni “Riyaziyyat” proqramı da hazırlandı [8, s.145].

Dərslək nəşrində inhisarçılığı aradan qaldırmaq və dərsləklərin poliqrafik keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq məqsədilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 29 yanvar 2002-ci il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Dövlət Satınalmaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq 2002-ci ildə ümumtəhsil məktəblərinin I-IV sinifləri üçün (Azərbaycan bölməsi) 20 adda dərslək açıq tender yolu ilə çap olunub məktəblərə çatdırıldı.

Heydər Əliyevin tapşırığına əsasən Nazirlər Kabinetinin 11 sentyabr 2000-ci il tarixli Sərəncamı ilə respublikanın ümumtəhsil məktəblərinin V-XI sinifləri üçün milli təhsilin tələblərinə cavab verən yeni dərsləklərin çap olunması nəzərdə tutuldu. Həmin Sərəncama müvafiq olaraq 2000-ci və 2001-ci illərin dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş Ehtiyat Fondundan Təhsil Nazirliyinə 2 il müddətinə qaytarılması şərti ilə güzəştli kredit ayrıldı.

Heydər Əliyev hələ 1997-ci ildə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasında görüşü zamanı milli tariximizin yazılması və tədrisi sahəsində qarşıda duran vəzifələrdən danışarkən: “İlk növbədə Azərbaycanın XIX-XX əsrlər tarixi yazılmalıdır” tapşırığını vermişdi. Bu tapşırığı ümumtəhsil məktəblərində tarix dərsləklərinin hazırlanması baxımından həyata keçirmək məqsədilə Təhsil Nazirliyində aparıcı tarixçi alimlər və təcrübəli müəllimlərdən ibarət işçi qrupu yaradıldı və qısa müddətdə milli ideologiya və müstəqil dövlətçilik prinsiplərinə cavab verən, XIX-XX əsrlər tariximizi əhatə edən “Azərbaycan tarixi” (X və XI sinif) dərsləkləri hazırlanaraq məktəblərə çatdırıldı [7, s.145].

2001-ci ildə VI-IX siniflər üçün “Qədim dünya tarixi”, “Orta əsrlər tarixi” və “Yeni tarix” kimi dərsləklər hazırlanaraq çap olundu. Bu dərsləklərdə ümumdünya tarixi, xüsusən türk-islam dünyası xalqlarının tarixi və mədəniyyəti müasir tələblər və milli dövlətçilik prinsipləri əsasında işıqlandırılırdı [8, s.143-144].

Çətinlik isə hökumətin 18 may 1992-ci il tarixli qərarı ilə “Ümumtəhsil məktəbləri şagirdlərinin dərsləklərdən pulsuz istifadə etməsinə keçmək haqqında” Nazirlər Kabinetinin 1978-ci il tarixli qərarının ləğv edilməsi ilə bağlı idi. Dərsləyin məktəb üçün strateji əhəmiyyətini dərinlən bilən Heydər Əliyevin göstərişi ilə Nazirlər Kabinetinin 25 avqust 1994-cü il tarixli qərarı ilə 1995-1996-cı tədris ilindən etibarən hər il ibtidai siniflər üçün dərsləklər dövlət vəsaiti hesabına çap edilib şagirdlərə pulsuz verilməyə başlandı.

1993-94-cü tədris ilindən ümumi təhsilin məzmununda aparılan dəyişikliklərə uyğun olaraq, milli dərsləklərin tamamilə yenidən hazırlanması

işinə başlandı.V-XI siniflər üzrə 63 adda dərslik çap edildi. 1994/95-ci tədris ilində isə I-XI siniflər üçün 77 adda dərslik çap edilmişdir.

Azərbaycan təhsilində dərslik yaradıcılığı sahəsində ən böyük nailiyyətlər məhz müstəqillik illərində əldə edilmişdir. 1991-1998-ci illəri latın qrafikalı əlifbaya keçid, dövrün siyasi abu-havasına uyğun çətinliklər və bundan irəli gələn systemsizliyin aradan qaldırılması ilə müşaiət olunur. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, 1991-ci ildən ölkədə latın qrafikasına keçilməsi barədə qərar qəbul edilməsinə baxmayaraq, bu işə sistemli şəkildə yalnız ümumtəhsil məktəblərində başlanmışdı [9, s.137].

“Azərbaycanın həyatında çoxsaylı taleyüklü problemləri həll etmiş ümummilli lider Heydər Əliyev 1991-ci ildə qəbul olunmuş, lakin həyata keçirilmə mexanizmi təsdiq edilməmiş bu məsələnin də həllini reallaşdırdı. Heydər Əliyevin Sərəncamı ilə 2000-ci ildən ölkədə, o cümlədən təhsil sistemində latın qrafikasına tam keçid bərqərar oldu” [8, s.138].

2003-2011-ci illərdə ümumi təhsil sistemində istifadə edilən 4010 adda dərslik milli-mənəvi dəyərlər əsasında müasir tələblərə uyğun məzmununda yenidən işlənərək, 40 milyondan çox tirajla çap edilmiş, yeni kurikulum tətbiq edilən I-IV siniflər üçün dərslik komplektləri (şagird üçün dərslik, iş dəftəri, müəllim üçün vəsait) hazırlanmışdır.

Müstəqilliyin bərpasından sonra ölkəmizdən kənarında yaşayan soydaşlarımızın dərsliklərlə təmin edilməsində xüsusi diqqət yetirilməyə başlanmışdır. 1994-cü ildən etibarən Gürcüstanın təlim Azərbaycan dilində olan məktəbləri I-XI sinif dərslikləri və dərs ləvazimatları ilə təmin edilir. Dağıstanın Azərbaycan məktəblərinə və Amerika, Hollandiya, Macarıstan, İngiltərə, Kanada, Rusiya Ukrayna, Belarus, Almaniya və Orta Asiya respublikalarında fəaliyyət göstərən “Bazar günü” məktəblərinə də hər il soydaşlarımız üçün dərslik və dərs vəsaitləri göndərilir.

Məktəb kitabxanaları əlavə oxu materialları – uşaq ensiklopediyaları, Azərbaycan və xarici ölkə yazıçılarının əsərləri ilə təmin edilmişdir. Heydər Əliyev Fondunun yaxından köməyi ilə ayrı-ayrı fənlər üzrə 140 adda, 1,4 milyon nüsxə tədris-əyani vəsait hazırlanaraq məktəblərə verilmişdir. Eyni zamanda məktəblər 19 adda 351 min nüsxə xəritə ilə təmin edilmişdir [8, s.13].

Müasir mərhələdə Azərbaycan təhsil sistemində sürətli və davamlı inkişafı təmin edən Ulu Öndərin layiqli davamçısı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev milli dərslik və dərs vəsaitlərin hazırlanması və nəşri məsələlərini yüksək dəyərləndirir və təhsilimizin bu mühüm sahəsinə diqqət və qayğı ilə yanaşır. Təsadüfi deyil ki, elmin, təhsilin inkişafı üçün dövlət büdcəsində nəzərdə tutulan vəsaitlərin ildən ilə yüksəlməsi, bu sahədə çalışan

müəllimlərin əmək haqlarında, tələbə, magistr və doktorların təqaüdlərində özünü göstərən əsaslı artımlar, eyni zamanda məktəblərin dərslərlə pulsuz təminatı dövlət rəhbərinin bu əhəmiyyətli sahəyə diqqət və qayğısının bariz ifadəsidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Heydər Əliyev. *Müstəqilliyimiz əbədidir. Çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, məruzələr, müraciətlər, fərmanlar. Dekabr, 1997 – fevral, 1998. Kitab 14.* – Bakı: Azər nəşr, 2005, 520 s.

2. Heydər Əliyev. *Müstəqilliyimiz əbədidir: Çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, məruzələr, müraciətlər, fərmanlar. İyul, 1998 – oktyabr, 1998. Kitab 17.* – Bakı: Azər nəşr, 2005, 528 s.

3. Heydər Əliyev. *Müstəqilliyimiz əbədidir: Çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, müsahibələr, məktublar, məruzələr, müraciətlər, fərmanlar. Oktyabr, 1998 – dekabr, 1998. Kitab 18.* – Bakı: Azər nəşr, 2006, 552 s.

4. Mərdanov, M., Ə. Quliyev *Azərbaycan Respublikasının dövlət rəmzləri (Üçüncü nəşr).* – Bakı: Çarşıoğlu, 2010, s.33.

5. “Azərbaycan” qəzeti, 1998, 28 may, №121, s.1.

6. Mərdanov M. *Azərbaycan təhsili dünən, bu gün, sabah.* – Bakı: Təhsil, 2006, s.13.

7. Mərdanov, F.Şahbazlı M. *Azərbaycanın təhsil siyasəti (1998-2005).* – Bakı: Təhsil, 2005, Kitab 2, s.6.

8. Mərdanov, M. *Azərbaycanın təhsil tarixi (1998-2005).* – Bakı: Təhsil, 2012, C.3, s.143-144.

9. Heydər Əliyev *məktəblilərin gözü ilə / Ön söz. müəl. Misir Mərdanov; tərt. ed. Faiq Şahbazlı və b.* – Bakı: Təhsil, 2009, s.11.

10. Məhərrəmov A. *Milli təhsil konsepsiyasının baş memarı Heydər Əliyev ideyalarının uğurlu davamı // “Heydər Əliyev irsi və Azərbaycanın müasir inkişafında İlham Əliyev mərhələsi” mövzusunda Beynəlxalq elmi-praktik konfransın materialları.* – Bakı, 2007, s.41.

Rasim Suleymanov

*The educational policy of Heydar Aliyev and
Its historical significance at the present stage*

SUMMARY

In the article there is more widely explained high appreciation of the great leader to our spiritual heritage, teaching cultural traditions in the secondary schools, to know scholars and adolescent our history and historical roots and approaching them with great respect.

Key words: *The great leader, Heydar Aliyev, classrooms, textbook, orders.*

Расим Сулейманов

*Учебное политика Гейдара Алиева и
его историческое значение на современном этапе*

РЕЗЮМЕ

В статье освещаются отношение общенационального лидера Гейдара Алиева к национальному наследию, его забота в вопросах о прививании национальных традиции в средне-образовательных школах, изучении нашей истории и исторических ценностей.

Ключевые слова: *Национальный лидер, Гейдар Алиев, руководство, учебник, учебное пособие.*

Rəyçilər: *dos. Knyaz Aslan, dos. N.M.Mehrəliyeva*

Əliş AĞAMİRZƏYEV
*Bakı Slavyan Universiteti jurnalistika kafedrasının dosenti,
ilologiya üzrə fəlsəfə doktoru*

MÜASİR DÜNYADA NƏŞRİYYAT İŞİNİN ƏSAS İNKİŞAF MEYİLLƏRİ

Açar sözlər: nəşriyyat işi, kitab nəşri, marketing, hıymu marketing metodları

Bu gün bütün dünyada, demək olar ki, tamamilə dolmuş kitab bazarı öz çətin dövrünü yaşayır. Digər elektron informasiya mənbələri – internet, radio və televiziya, elektron daşıyıcılar ilə rəqabət kitaba tələbatı əhəmiyyətli dərəcədə azaldıb. Son iyirmi ildə öz vaxtını kitab oxumaqla deyil, daha çox monitor qarşısında keçirməyə üstünlük verən nəsillər formalaşmış ki, bu da kitab ticarətində öz mənfi təsirini göstərməkdədir. Mövcud mənzərə inkişaf etmiş ölkələrlə müqayisədə Azərbaycanda daha kəskin formada özünü göstərir. Ancaq ölkəmizdə müətlə səviyyəsini, kitab ticarətinin müasir durumunu tədqiq edən institutlar olmadığına, araşdırmalar aparılmadığına görə, problemin tam mənzərəsinə yaratmaq, problemin həlli yolları haqqında fikir yürütmək nisbətən çətinlikdir. Bir çox ölkələrdə isə, xüsusilə Qərbi ölkələrində bu istiqamətdə çoxşaxəli araşdırmalar aparılır, marketoloqlar vaxtaşırı olaraq kitab ticarətinin artırılması istiqamətində köhnə metodlardan fərqli yeni yollar və üsullar hazırlayırlar.

Məsələn, araşdırmalara görə, güclü nəşriyyat sənayesinə malik ABŞ-da 1992-2002-ci illərdə müətlə edənlərin sayı 61 %-dən 57 %-ə qədər azalsa da (bu isə təxminən 20 milyon oxucu deməkdir), kitab ticarətinin həcmi nəinki azalmamış, hətta 2004-cü ildə 1,3 %, 2005-ci ildə isə 9,9% artmışdır (4). Bu artıma bilavasitə yeni marketing yanaşmalarının nəticəsində nail olmuşlar. Rusiyada isə, bütün postsovet ölkələrində olduğu kimi, fərqli vəziyyətdir. Ümumiyyətlə, keçmiş SSRİ-nin ən çox müətlə edən ölkə olması fikri bir az mübahisəlidir. Düzdür SSRİ-də nəşriyyatlar çox böyük tirajlarla kitab nəşr edirdilər, amma nəzərə alsaq ki, bu kitabların əksəriyyəti partiya nəşrləri idi və əsasən müəssisə və dövlət kitabxanalarına plan üzrə məcburi paylanılırdı, onda məsələyə başqa cür yanaşmaq tələb olunur. Rusiyada kitaba əhəməvi

tələbat bu gün də özünü göstərir, ancaq kitab ticarəti müəssisələrinin kaskin azalması müəyyən çətinliklər yaradır. Əgər sovet hakimiyyəti illərində 4500-dən artıq kitab mağazası fəaliyyət göstərirdisə, 90-cı illərin sonuna doğru belə mağazalar 1800-ə qədər azalmışdır. Poçt ilə kitab sifarişinin, onlayn kitab satışının artması da bunun nəticəsi kimi qiymətləndirilə bilər. Hazırda Rusiyada əgər 2000 kitab mağazası fəaliyyət göstərsə, 600 onlayn kitab satışı şəbəkəsi vardır. Əgər Avropa ölkələrində orta hesabla təxminən hər 10 000 nəfərə bir kitab mağazası düşürsə, Rusiyada hər 60 000 nəfərə bir mağaza düşür (2). Onlayn kitab şəbəkələrinin sayına görə isə bir çox ölkələri qabaqlayır. Bu da onu göstərir ki, rusiyalı nəşriyyat marketoloqları öz işlərini internet üzərindən qurmağı daha effektiv hesab edirlər.

Çin marketoloqlarının təcrübəsi göstərir ki, nəşriyyat sənayesində yeni metodların tətbiqi kitaba tələbatı əhəmiyyətli dərəcədə artırma bilər. SSRİ-də olduğu kimi, Çində də uzun müddət nəşriyyat sənayesi dövlət monopolyasında olduğundan bu sahəyə yeni yanaşma metodları tətbiq olunmurdu. Ancaq 90-cı illərdən başlayaraq bu sahədə aparılan islahatlar tamamilə yeni nəticələr əldə etməyə imkan yaratdı, bazar iqtisadiyyatına keçid rəqabətə davamlı yeni nəşriyyatların yaranmasına gətirib çıxardı. Yeni yaranan nəşriyyatlar idarəetmə mexanizmlərini dəyişərək daha çevik fəaliyyətə başladılar. Bunun nəticəsidir ki, bugünkü Çin nəşriyyat sənayesi ilə ötən əsrin 70-80-ci illərinin kitab nəşri sahəsində kəskin kontrast yaranır. Məsələn, 2005-ci ildə Çində 220 min adda kitab nəşr olunub, bu da təkcə 2004-cü il ilə müqayisədə 8 % çoxdur.

Hazırda Çinin nəşriyyat sistemində müşahidə olunan əsas tendensiya iri nəşriyyatların beynəlxalq arenaya sürətlə can atmasıdır. Hazırda dünyada ən böyük kitab sərgi-yarmarkası olan Frankfurt beynəlxalq kitab yarmarkasında müəllif hüquqlarının əsas alıcıları məhz Çin nəşriyyatlarıdır. Təkcə 2006-cı ildə burada Çin nəşriyyatları 881 adda nəşrin müəllif hüquqlarını almış, 615 adda isə öz nəşrlərinin müəllif hüquqlarını satmışlar (4). Əgər nəzərə alsaq ki, bütün dünyada müəllif hüquqlarının satışının 75 %-i Frankfurt yarmarkasında reallaşır, onda Çin nəşriyyatlarının beynəlxalq kitab bazarında öz paylarını necə artırıqlarının şahidi olarıq.

Çin təcrübəsindən fərqli olaraq, Avropa ölkələrinin nəşriyyat sənayesində yeni meyillərə nisbətən az maraq göstərilir, daha çox konservant üsulların yeni formaları tətbiq olunur. Ümumiyyətlə, Avropada nəşriyyat sahəsinin strukturu Rusiya və Çinlə münasibətdə daha mürəkkəbdir. Ayrıca, müstəqil müəssisə kimi fəaliyyət göstərən nəşriyyatlar çox azdır, onlar əsasən bir neçə nəşriyyatı özündə cəmləşdirən birliklərdə birləşir, ya da iri

konsernlərinin tərkibində fəaliyyət göstərirlər. Bu konsernlər isə heç də həmişə kitab və yayımla məşğul olan birliklər olmur, bir çox hallarda tamamilə fərqli sahəni əhatə edən holdinqlərin tərkibində fəaliyyət göstərirlər. Bəzi hallarda isə ölkədə və ölkə xaricində fəaliyyət göstərən bir neçə nəşriyyat və yayımla məşğul olan şirkət bir konsern yaradırlar. Məsələn, Almaniyanın “Bertelsmann” konserninə Almaniya və onun xaricində fəaliyyət göstərən “Karl Bertelsmann”, “Qoldmann”, “Blanvalet”, “Qabler”, “Viveq”, “Leksikotek” və s. nəşriyyatları, “Qruner+Yar” jurnalı, “Plasa və Janes”, “Rendom Hause” birlikləri, bir çox kitab klubları, “RTL” televiziya şirkəti, “BMQ” musiqi kanalı və s. daxildir (3, s. 561).

Nəşriyyatların idarə formalarından asılı olaraq onların inkişaf meyilləri bir-birindən fərqlənir. Əgər müstəqil fəaliyyət göstərsə, daha çox yaradıcı, yeni marketing metodları fikirləşir, bu istiqamətdə addımlar atır. İri konsernlərdə isə nəşriyyatların marketing siyasəti konvergent xarakter daşıyır, konsernin digər subyektləri, televiziya və radio proqramlarında, kitab klublarında və s. yeni nəşrlərin reklamı aparılır. İri konsernlər öz kitab klub və mağazalarında daha çox öz nəşrlərinə yer ayırmaqla, öz müxtəlif növ xidmət və məhsullarının kompleks şəkildə təbliğinə diqqət göstərirlər. Konsernin tərkibində nəşriyyat hər hansı bir kitab nəşr etdikdən sonra konsernin digər subyektlərində onun audio, video və hətta kinofilm variantları da hazırlana bilər. Yəni belə iri şirkətlər, bir növ, müəllif hüquqlarını aldığı əsərdən hərtərəfli yararlanmağa səy göstərir: əsər əvvəlcə çap olunur, mütəşəkkil reklamı aparılır, sonra mövcud tələbatı nəzərə alaraq disklərdə yayılır və ən nəhayət kinofilm kimi təqdim olunur. Hər mərhələdə sistemli reklam ilə müşayiət olunan əsər oxucuya, tamaşaçıya bir neçə formada satılır.

Hazırda Avropanın nəşriyyat sənayesinin inkişafında əsas iki tendensiya müşahidə olunur: 1) konsernlər ayrı-ayrı subyektlərinin daha müstəqil fəaliyyətinə şərait yaradırlar. Ancaq gələcək layihələrin yayımını birgə reallaşdırmaq istiqamətində qarşılıqlı əlaqələri möhkəmləndirmək şərtilə. Yəni nəşriyyat öz məhsulunun gələcək yayımında, reklam və təbliğ olunmasında digər subyektlərin imkanlarından yararlana biləcək, əgər onun layihəsi təkə kitab çapı ilə rentabelli hesab olunursa, bunu etməlidir. Bu mərkəzdənqaçma nəşriyyatların konsernin filial və ya şöbəsi kimi öz işlərini müstəqil qurmalarına, yeni marketing yollarına baş vurmalarına şərait yaradır. 2) Bir neçə müstəqil nəşriyyat birləşərək özlərinin vahid köməkçi administrativ, kommersiya, istehsalat, distribütor təşkilatlarını yaradırlar. Bu da onların xərclərini nisbətən azaldır.

Avropa ölkələrində dar sahədə ixtisaslaşmış nəşriyyatlara az rast gəlinir, onlar nisbətən kiçik nəşriyyatlar kimi əsasən universitetlərin tərkibində fəaliyyət göstərirlər. Müstəqildirsə, ixtisaslaşdığı sahə ilə yanaşı, tez-tez universal nəşriyyatlar kimi ən azından uşaq ədəbiyyatı, elmi-kütləvi, məlumat-soraq və s. kitablarının nəşri ilə də məşğul olacaq.

Avropalı mütəxəssislər nəşriyyat sənayesinin perspektivləri, inkişaf istiqamətləri haqqında hər hansı bir proqnoz verməkdə tərəddüd edirlər. Dünya iqtisadiyyatının sürətli inkişafında müşahidə olunan dəyişikliklərin gələcəkdə bu sahəyə necə təsir edəcəyini təxmin etmək bir az çətinidir. İyirmi il bundan əvvəl ehtimal olunan proqnozlar bu gün özünü doğrultmadı. Nəşriyyat işinin inkişafına müsbət təsir göstərməsinə baxmayaraq, elektronikanın nailiyyətləri digər yeni informasiya daşıyıcılarını dövrüyyəyə buraxdı. Bu amansız rəqabətin nəticələri isə göz qabağındadır. Elektronikanın çap məhsullarını nə vaxtsa sıradan çıxaracağı şübhə doğurmur, ancaq kitab, çox güman ki, öz formasını dəyişsə belə, əsas bilik, informasiya mənbəyi kimi mahiyyətini qoruyub saxlayacaq. Elektronikanın imkanları gec-tez kitab nəşrində yeni forma yaradacaq. Çap kitabı öz mövqelərini itirsə də, yenə də dərc olunacaq. Kitab özünün var olması üçün digər daşıyıcılarla birgə konvergent yayıma məhkum olacaq.

Ümumiyyətlə kitabın gələcək inkişaf meyilləri barədə mütəxəssislər bəzi fikirlər irəli sürürlər: Başlıca məsələ – kitab və oxucu tələbatında meyillərin dəyişəcəyidir. Kitab və oxucu tələbatı başqa formada özünü göstərəcək. Müxtəlif ölkələrdə aparılan sosioloji tədqiqatların nəticələri maraqlı məqamları üzə çıxarır. Yaxın gələcəkdə, ehtimal ki, bətsellerlərə, kütləvi nəşrlərə tələbat azalacaq. Əhalinin ümumi mütaliə səviyyəsi qalxsada, oxucuların sayı artsa da, sistemli mütaliə ilə məşğul olanların, belə desək, ildə onlarla kitab oxuyanların sayı azalacaq. Kitab tələbatçısının psixologiyası da dəyişəcək, əgər əvvəllər hər sahənin öz oxucusu var idisə, indi belə olmayacaq, oxucular öz maraq dairələrini tez-tez dəyişəcəklər. Bu da özünü müəyyən sahə üzrə ixtisaslaşan nəşriyyatların işinə təsir edəcək. Oxucu tələbatı tez-tez dəyişdiyinə görə nəşriyyatlar da tələbatə görə nəşrlərinin tematikasını dəyişəcəklər. Son vaxtlara qədər kitab bazarı təklif bazarı idisə, yəni oxucu nəşriyyat nəyi təqdim edirdisə, onu oxuyurdusa, artıq nəşriyyatların fəaliyyətini dəyişən oxucu tələbatı müəyyənləşdirəcək. Nəticədə nəşriyyatlarda ixtisaslaşma aradan qalxacaq. Bu da istər-istəməz nəşrlərin keyfiyyətinə mənfi təsir göstərəcək. Belə radikal dəyişiklik nəşriyyat sənayesi və onun psixologiyasında köklü dəyişikliklər yaradacaq. Təklif bazarının öz yerini tələbat bazarına verməsi nəşriyyatların daxili strukturunda və iş

prinsipində dəyişikliklərlə müşayiət olunacaq: nəşriyyatlarda artıq əsas aparıcı fiqur redaktor deyil, marketinq cavabdeh olan menecer və ya kommersiya direktoru olacaq. Nəşriyyatlara bazarı, onun ayrı-ayrı seqmentlərini daha dərinəndən öyrənmək lazım gələcək. Başqa sahələrə aid marketinq metodları nəşr işinə geniş tətbiq olunacaq.

Yeni informasiya daşıyıcılarının kitabə təzyiqlərinə gəlincə isə, bəzi mütəxəssislər belə güman edirlər ki, yeni daşıyıcılar kitabı sıxışdırmaqda davam edəcəklər. Ancaq bu özünü daha çox soraq-məlumat kitablarında, lüğət və ensiklopediyalarda, tədris vəsaitlərində, təlimatlarda, hətta incəsənətə aid nəşrlərdə göstərəcəklər. Düşündürən, məqsədli mütlaliə tələb edən kitablar (bədi ədəbiyyat, esseistika və s.) isə yaşayacaqlar.

Bir qisim mütəxəssislər isə fərqli proqnozlarla çıxış edirlər. Onlar hesab edirlər ki, yeni informasiya daşıyıcıları kitabə tələbatə azaltmayacaqlar. Elektron mətnlər yalnız kitablardan alınan informasiyanı möhkəmləndirməklə kifayətlənəcəklər (yalnız tibb və hüquq sahəsində bunun əksi ola bilər). Buna sübut kimi, elektron kitabların (e-book) taleyini göstərilər. 15-20 il bundan əvvəl belə güman edilirdi ki, portativ qurğuların istehlakı genişlənəcəklər, oxucular onlara lazım olan mətni bu qurğulara yükləyib istifadə edəcəklər. Amma təcrübə göstərdi ki, oxucular bu qurğuları ya baha hesab etdilər, ya da narahat olduğundan ondan kitab oxumaq ilə qane olmadılar, bu qurğular çap kitabını əvəz edə bilmədi. E-booklara meyillənən nəşriyyatlar yenidən çap kitablarına qayıtmalı oldular.

Amma bununla belə nəşriyyat sənayesi hazırda e-bookların imkanlarından da maksimum yararlanmağa, öz mətnlərinin internetdə hərəkətinə ciddi diqqət göstərilər. Məsələn, daha geniş auditoriya qazanmaq üçün amerikalı nəşirlər bazara müntəzəm olaraq yeni formatda ədəbiyyat buraxırlar. ABŞ-da son 5 ildə elektron kitabların nəşri 6 dəfə, audio kitabların nəşri isə 1,4 dəfə artıb. Eyni zamanda bu bazarın genişlənməsi üçün dünyanın aparıcı texnologiya şirkətləri də ciddi-cəhdlə çalışırlar. “Sony” şirkəti elektron kitabları rahat oxuya və ya dinləyə bilmək üçün “Sony Reader” qurğusunu istifadəyə verib və müntəzəm olaraq bu qurğunu təkmilləşdirir. Kitab ticarətində qaydaları dəyişməyə cəhd göstərən digər şirkət “iRex Technologies” də maraqlı məhsulla – oxu üçün qurğu, ovuca yerləşən planşetlər (PDA platformalı), “elektron kağız” texnologiyalı qurğular istehsal edir. Şirkət əvvəlcə korporativ müştəriləri üçün daha bahalı versiyalar buraxsa da, sonra hamının istifadə edə bilməsi üçün ucuz versiyaları təqdim etdi.

Bu gün inkişaf etmiş ölkələrin nəşriyyat sənayesi kitab bazarının yeni iştirakçıları – digital kontent təchizatçıları ilə də həm rəqabət aparır, həm də

əməkdaşlıq etməyə, onların imkanlarından istifadəyə can atırlar. “Google” axtarış sistemi, nəhəng “Amazon” elektron mağazası, “Sifarişə görə çap” texnologiyası ilə çalışan onlarla şirkət artıq bu bazarda özlərinə yer tutublar. Öz planşetlərinə audio kitab yükləmək istəyənlərin sayı artdıqca “Audible”, “Mediabay”, “Amazon” kimi internet mağazalar yaranmağa başladı. Vəziyyəti düzgün qiymətləndirən nəşriyyatlar da bununla mübarizə aparmağın səmərəsiz olduğunu düşünərək, internet mağazalarla faydalı əməkdaşlığa üstünlük verdilər. Hazırda nəşriyyatlar öz audio nəşrlərinin fayllarını bu mağazalara satır, onlar isə həmin faylları digital formata çevirərək istifadəçilərinə təqdim edirlər.

Əməkdaşlığın digər forması isə birbaşa “Google” şirkətinin məhsulları ilə əlaqəlidir. “Google” şirkəti kitab bazarına aktiv qoşulmaqda ısrarlıdır. Onun “Kitablara görə axtarış” (The Book Search Project) layihəsi istifadəçilərə internetdə mətnə görə kitabı axtarmaq və bu kitablardan müəyyən parçalarla tanış olmaq imkanı verir. Əgər bazada hər hansı bir kitab varsa, onda oxucu o kitabın 20 % mətni ilə tanış ola bilər, bundan sonra isə kitabı hardan əldə edə biləcəyi ünvan göstərilir. “Google” ilə bu əməkdaşlıq təkcə istifadəçilər üçün deyil, nəşriyyat və müəlliflər üçün də çox səmərəlidir. Məsələn, hər b tarixi üzrə kitablar buraxan «Osprey Publishing» nəşriyyatı (ABŞ) “Google”-un “Kitablara görə axtarış” bölməsində 1263 adda kitabını yerləşdirib. Tezliklə məlum olub ki, mətnlərlə tanış olan istifadəçilərin bir faizi kitabın özünü tapıb alır. Alıcıların isə 40 %-i kitabları internet vasitəsilə “Amazon” internet mağazasından, 30 %-i birbaşa nəşriyyatdan sifariş edir. Hazırda nəşriyyat öz kitablarının təxminən 30 %-ni məhz bu yolla yaymağı düşünür.

Bütün bunlara baxmayaraq, ildən-ilə artım tempinin yüksəlməsinə rəğmən elektron nəşrlər ABŞ-da ümumi kitab məhsulunun yalnız 0,05%-ni təşkil edir. Əksər ekspertlərin fikrincə, elektron kitablar yaxın gələcəkdə də ümumi kitab payının 5 -6 %-dən artıq olmayacaq.

Bir qisim sosioloqlar bu qənaətdədirlər ki, oxucuların digər informasiya və əyləncə mənbələrinə meyillənməsi bəşəriyyəti kitab oxumaq vərdişindən yadırgada bilər. Nəşriyyatlar yeni informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından yararlanmaqla bu meylin qarşısını nə qədər ala biləcəklər, bunu zaman göstərəcək. Ancaq digər bir qrup mütəxəssis isə belə hesab edir ki, burada elə də ciddi problem yaşanmayacaq, çünki kitab bu rəqabətə, təbii ki, yeni texnologiyalardan və yeni marketinq üsullarından faydalanmaq şərti ilə davam gətirə biləcək. Onların fikrincə, kitab ilə elektron kütləvi informasiya vasitələri arasındakı rəqabətin iki tərəfi var. Birincisi sırf texniki tərəfdir.

Texniki informasiya vasitələri həm qiymətlərinə, həm də sadəliyinə görə kitaba udur. İkincisi isə məsələnin daha dərin, psixoloji tərəfidir. Kitab fiziki şəkli və kontekst konsepsiyasına görə yeni vasitələrdən fərqlənir: əgər kitabda informasiya ardıcılıq prinsipi ilə, kontekst fiziki cəhətdən ardıcıl ötürülürsə, yeni elektron vasitələrdə bu, məntiqi arxitektura ilə, yəni ardıcıl deyil, bir-birinə bağlı və asılı olan mətnlərlə – hipertekstlə verilir. Belə çıxır ki, kitab yeni elektron daşıyıcılara yalnız o vaxt məğlub ola bilər ki, insan psixologiyası informasiyanı kitabı səhifələyərək mənimsəmək xassəsini dəyişsin, onu mürəkkəbdən sadəyə doğru, böyükdən kiçiyə doğru qavramaq xüsusiyyətinə yiyələnsin.

Digər tərəfdən, ümumiyyətlə, hazırda insanların daha sadə vasitələrdən istifadəyə meyilləri artır, mürəkkəb texnologiyalardan uzaqlaşmağa başlayırlar. Ona görə də, insan təbiəti üçün sadə olan kitab mürəkkəb texniki daşıyıcıları hələ ki kölgədə qoyacaq. Ancaq kitab marketinqində yeni texnologiyaların tətbiqi qaçılmazdır. Bunun üçün nəşriyyatlar elə internetin, TV və radionun geniş imkanlarından yetərinə yararlanmalıdırlar. Texnoloji nailiyyətləri özlərinə işlətməyin yollarını düşünüb tapmalıdırlar.

İnternetdə informasiya axtaranların, alış-veriş edənlərin, əyləncə arayanların sayı günbəgün artır. İnternetdə reklam isə elə də baha deyil və həm də bu reklamları bəlli auditoriyaya daha asan fokuslamaq mümkündür. Buna görə də nəşriyyatlar öz marketinq-reklam işini məhz bu yolla qurmalıdırlar. Elektron qəzet və informasiya portallarında, müəllif bloqlarında, populyar saytlarda yeni kitabların reklamı, onlayn qəzet və jurnallarda, ədəbiyyat saytlarında resenziyaların dərc olunması nəşriyyatların kitab satışına kifayət qədər güclü təsir göstərir. Hazırda kitab marketinqi əsasən istiqamətdə inkişaf etməkdədir.

İnternet marketinqində isə əsas meyil veb-səhifələrdən geniş istifadədir. Əvvəlki kitab və seriyaların internet saytları öz yerini interaktiv veb-səhifələrə verir. Oxucular belə səhifələrdə özləri də aktiv iştirak edirlər. Məsələn kimi, Amerikanın “Harper Collins” nəşriyyatının uşaq kitabları üçün yaratdığı saytını (5) göstərmək olar. Saytda uşaqlar öz sevimli kitab qəhrəmanlarının iştirakı ilə müxtəlif oyunlar oynaya, valideynlər öz uşaqlarının yaşına uyğun kitabları axtara, onlar haqqında informasiya tapa bilərlər, müəllimlər sinifdə qrup şəklində oxu üçün materiallar əldə edə, kitabxanaçılar yeni kitablar haqqında məlumat ala bilərlər. Sayt nəşriyyatın uşaq kitablarının satışında əsas hərəkətverici qüvvəsidir. Belə saytlarda qeydiyyat və abunə oxucuların yeni nəşrlər haqqında məlumat almalarına yardım edir. Digər tərəfdən isə bu, sosioloji sorğuların aparılmasına ehtiyacı aradan qaldırır, çünki oxucuların

maraq və gözləntilərini müxtəlif suallar və onlara yazılan cavab və şərhərlə öyrənə bilirlər.

Amerikanın əksər kitab marketoloqları bu qənaətdədirlər ki, nəşriyyat biznesinin gələcəyi hansısa bir-iki meqabetsellerlərin axtarışı ilə deyil, çoxsaylı kiçik bazarların effektiv ələ keçirilməsindən asılı olacaq. Məşhur marketoloq Cen Fridman hesab edir ki, betseller ovuna çıxmaq “axmaqlıqdır”. Nəşriyyatlar belə kitablara külli miqdarda maliyyə ayıra bilirlər, bundan eyni zamanda kifayət qədər gəlir də götürə bilirlər, ancaq bu, daimi olmaya bilər. Öz oxucusunu, onun bilik və maraqlarını öyrənərək kiçik segmentli bazarla iş isə stabil və artan tempəli gəlir gətirir. Bu yanaşma «Wired Magazine» jurnalının baş redaktoru Kris Andersonun «The Long Tail» nəzəriyyəsi ilə əlaqəli olaraq qaynaqlanır. Kris Anderson hesab edir ki, müasir digital texnologiyalar lazımi qədər tanınılmayan köhnə nəşrlərə əvvəllərdən fərqli olaraq daha çox diqqətə cəlb edilməsinə xidmət edə bilər. Bunun üçün meydan rolunu internet qrupları, bloqlar, elektron qəzetlər və s. oynaya bilər. Daha sonra isə nəşriyyatlar “Sifarişə görə çap” prinsipi ilə (Print-on-Demand), hətta bir nüsxə olsa belə, çap edib oxucuya çatdırır. Beləliklə, nəşriyyat yeni nəşrlərlə bərabər, köhnə nəşrlərdən də gəlir götürə bilər. Hətta kiçik nəşriyyatlar da, böyük tirajları çatdırma bilməmək qorxusundan xilas olaraq, geniş kitab çeşidi ilə çıxış edirlər (2).

TV, internet, kino ilə müqayisədə kitab özünə diqqəti cəlb etməkdə çətinlik çəkir. İnsanlar vizual informasiyaya hansısa mətn informasiyasından daha çox diqqət göstərirlər. Buna görə də elə TV, kino və internetin imkanlarını kitab marketinqinə tətbiq etmək zərurəti yaranır. “VidLit” şirkəti bu problemi həll etmək üçün multimedia texnologiyalarından istifadə etməklə, nəşrlərinin internetdə hərəkətini həyata keçirir. Şirkətin saytında (6) kitabların reklamı – 2,5 dəqiqəlik orijinal və ya yumoristik demo-roliklər şəklində yerləşdirilir. “VidLit” şirkəti bunun üçün xüsusi rolük formatı işləyib hazırlayıb. Bu rolük həm reklam assosiasiyası yaratmır, həm də oxucunu bütün zəruri informasiya ilə təmin edir. Əgər izləyici bu kitabə özü almırsa belə, ən azından bu demo-rolükü öz tanışlarına, mövzu ilə ilgili qohumlarına göndərir. Təcrübə göstərir ki, bu format kitab satışının artırılmasına təsir göstərə bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. *Эффективное книгоиздание: Сборник статей. М.: Весь Мир, 2002.*

2. Современное отечественное и зарубежное издательское дело: учебно-методическое пособие к лекционным и практическим занятиям / сост. А. В. Зарубин; под ред. Т. В. Поповой. Екатеринбург: УГТУ–УПИ, 2008. 112 с.
3. Энциклопедия книжного дела / Сост. Ю. Ф. Майсурадзе, А. Э. Мильчин, Э. П. Гаврилов и др. 2-е, перераб. и доп. изд. М.: Юристъ, 2004.
4. <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook091/01/topicsw.htm>
5. www.harpercollinschildrens.com
6. www.vidlit.com
7. Эриаивили, Н. Д. Книгоиздание. Менеджмент и маркетинг: Учебное пособие для вузов / Н. Д. Эриаивили. 3-е изд., перераб., доп. М.: Юнити-Дана, 2005.
8. Антикризисный менеджмент / Под ред. проф. А.Г. Грязновой. М.: Ассоциация авторов и издателей «ТАНДЕМ»: Изд-во «ЭКМОС», 1999.
9. Аткинсон Д. Все о продажах: Пер. с англ. Аткинсон. М.: Гранд: ФАИР-пресс, 2001.
10. Блохин И.Н. Цель и результат, журналистской деятельности // Журналистика и социология'97 / Ред.-сост. С.Г. Корконосенко. СПб.: СПбГУ, 1998.
11. Валдайцев С.В. Антикризисное управление на основе инноваций: Учебник. М.: ТК Велби: Изд-во «Прспект», 2005.
12. Влияние Интернета на сознание и структуру знания. М.: Ин-т философии РАН, 2004.

Alish Aghamirzayev

Main development trends of the publishing in the modern world

SUMMARY

The present state of the book market in the modern world, trends in the development of the publishing industry have been investigated, the current state of the industry in different countries, the challenges and development directions have been analysed in the article. There have been given information on the present competition features among the print book and electronic information carriers, new research in the book marketing, organization of marketing in the publishing industry, application of new

marketing methods in this area, its forms and results. Application of the new technology methods in the publishing houses of the world's developed countries, results of these methods have been shown based on the examples. Also opinions and forecasts of the experts on publishing business, the future and development directions of the book printing have been noted and different opinions have been analysed.

Key words: *publishing, bookprinting, marketing, new marketing methods*

Алиш Агамирзоев

**Основные тенденции развития издательского дела
в современном мире**

РЕЗЮМЕ

В статье исследуется настоящее состояние на современном мировом книжном рынке, тенденции в развитии издательской индустрии, нынешнее состояние, проблемы и тенденции развития данной отрасли в отдельных странах. Также предоставлена информация об особенностях конкуренции между печатной книгой и электронными информационными носителях в настоящее время, новых исследованиях в книжном маркетинге, организации маркетинга в издательской индустрии, применении новых маркетинговых методов в этой области, его формах и результатах. На основе примеров предоставлены способы применения новых технологических методов в издательствах развитых стран мира, последствия применения этих методов. Также были отмечены мнения и прогнозы экспертов о будущем и направлениях развития издательского бизнеса, книгопечатания и были проанализированы различные мнения.

Ключевые слова: *издательское дело, книжное издание, маркетинг, новые методы маркетинга*

Rəyçi: filol. f. d., dos. V.Z.Əliyev

Dilbər DOSMƏMMƏDLİ
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının
magistranı

CƏLİL MƏMMƏDQULUZADƏNİN
İLK ƏSƏRLƏRİNİN NƏŞR TARİXİNDƏN

XÜLASƏ

Məqalədə Azərbaycan ədəbiyyatının klassiklərindən olan Cəlil Məmmədquluzadənin ilk əsərlərinin nəşr tarixi araşdırılmış, müəyyən dəqiqləşdirmələr aparılmışdır.

Açar sözlər: Cəlil Məmmədquluzadə, Cəlil Məmmədquluzadənin irsi, məktublar, publisistika, nəşr tarixi.

Cəlil Məmmədquluzadənin zəngin irsi həmişə elmi və ədəbi ictimaiyyətin diqqət mərkəzində olmuş, müxtəlif aspektlərdən tədqiq edilmiş və öyrənilmişdir. Onun şəxsi arxivi Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılır. Arxivdəki materiallar kitabşünaslıq baxımından önəmli qaynaq hesab edilir. Öz sağlığında kitab halında nəşr etdirdiyi əsərlərinin mətnləri ədibin yaradıcılığının sonrakı tədqiqi və nəşri işində mətnşünaslar üçün son dərəcə qiymətli məxəzdir.

Əvvəla, ona görə ki, müxtəlif mətbuat orqanlarında dərc olunan əsərlərinin hələ sağlığında kitab, yaxud toplu halında nəşrinə nail olmaq artıq imzasız və ya gizli imza ilə dərc olunan o əsərlər üzərində öz müəllifliyini təsdiq etmək deməkdir. Digər tərəfdən, bu nəşrlər bilavasitə müəllifin özünün təşəbbüsü və nəzarəti sayəsində nəşr edildiyi üçün onların mətnində orijinalın bütün xüsusiyyətləri – ədibin özünün dili, üslubu, ideyası, yazı manerası, düşüncə tərzini və dünyagörüşü, bu və ya digər məsələyə gülmək məharəti, oxucu ilə ünsiyyət yaratmaq bacarığı olduğu kimi saxlanılmış olur. Bu baxımdan C.Məmmədquluzadənin də müəllif nəşrləri sonrakı dövrlərdə onun ədəbi və publisistik irsinin toplanılması və nəşrdən-nəşrə təkmilləşdirilməsi prosesində istiqamətverici və aparıcı baza rolunu oynayır.

C.Məmmədquluzadənin xatiratından və məktublardan gətirilən nümunələrdən aydın olur ki, ədib daim yazmaq və yazdıqlarının çap etdirmək arzusunda olmuşdur. Mir Cəlil yazır: “Onun qədər ürəyi söz ilə dolu olan, onun qədər xalq ilə dərdləşmək ehtiyacı duyan, onun qədər mətbuatın gücünə inanan və böyük ümidlər gözləyən adam az idi” [3, s.94].

C.Məmmədquluzadə “xalq ilə dərdləşmək” zərurətinə iki istiqamətdə nail ola bilmişdir: 1) publisist yazılarla mətbuatda çıxış etməklə; 2) əsərlərini kitab halında nəşr etdirməklə.

Publisistika sahəsində yeniliklər tarixin ayrı-ayrı mərhələlərində ədəbi, ictimai, siyasi hadisələrin inkişaf etdiyi, kəskinləşdiyi bir mühitdə meydana çıxır. Zaman özünün qabaqcıl, səfərbəredici, istiqamətverici publisistlərini və ədəbi, elmi, siyasi publisistikasını yaradır [2, s.11].

Cəmiyyətdəki nöqsanları, şəri, eybəcərliyi öz publisist yazılarında, felyeton və məqalələrində açıb tökən, onların aradan qaldırılması yolunu göstərən C.Məmmədquluzadə “Molla Nəsrəddin” jurnalını təsis etməklə bu istiqamətdə olan yazılarını dərc edərək yaymaq üçün fürsət əldə etdi.

“Molla Nəsrəddin” jurnalı (1906-1931) XX əsrin ilk illərində dövrün ictimai, siyasi ziddiyyətlərini bütün kəskinliyi ilə özündə əks etdirən ilk satirik mətbuat orqanı olmuşdur. Təsədüfi deyildir ki, C.Məmmədquluzadə “Molla Nəsrəddin”i təbiət özü yaratdı, zəmanə özü yaratdı” şəklində təsdiq etmişdir.

“Molla Nəsrəddin”in birinci nömrəsi 7 aprel 1906-cı ildə Tiflisdə çapdan çıxmışdır. 1906-1918-ci illərdə Tiflisdə, 1921-ci ildə Təbrizdə, 1922-1931-ci illərdə Bakıda nəşr edilmişdir. Redaktoru və müəllifi Cəlil Məmmədquluzadə olan jurnalın 25 il ərzində 748 nömrəsi (340-ı Tiflisdə, 8-i Təbrizdə, 400-ü Bakıda) çıxmışdır.

1906-cı il mart ayının 4-də "Molla Nəsrəddin" in çapı üçün Mirzə Cəlilə Tiflis qubernatoru dəftərxanası tərəfindən verilən şəhadətnamədə jurnalın proqramı bu şəkildə müəyyənləşdirilmişdir: 1) Məqalələr; 2) Kəskin tənqidlər; 3) Felyetonlar; 4) Məzhəki şeirlər; 5) Məzəli teleqramlar; 6) Satirik hekayələr; 7) Lətifələr; 8) Poçt qutusu; 9) Məzhəki elanlar; 10) Xüsusi elanlar; 11) Karikatura və illüstrasiyalar.

Jurnal çar Rusiyasının bütün müsəlman bölgələrində, Yaxın və Orta Şərqi ölkələrində yayılıb, islam dünyasında demokratik mətbuatın inkişafına təsir göstərmişdir.

Jurnalın satışı həm pərakəndə, həm də abunə yolu ilə həyata keçirilirdi. Jurnalı 9 aylıq, 6 aylıq və 3 aylıq abunə olmaq mümkün idi. C.Məmmədquluzadə qeyd edirdi ki, “Molla Nəsrəddin”nin oxucularından çoxu İran əhli idi. Belə ki, Xorasandan başlamış, Tehran, İsfahan, Təbriz kimi şəhərlərə hətta

kəndlərə minlərlə jurnal göndərilirdi. Juranlın ən çox abunəçisi olan yerlərdən biri Naxçıvan idi və burada jurnalın 2 min abunəçisi var idi. Jurnalın Kırım, Kazan, Orenburq kimi qeyri-müsəlman şəhərlərində də oxucuları var idi. C.Məmmədquluzadə “Molla Nəsrəddin” jurnalının 5 may 1906-cı il tarixli 5-ci nömrəsində “İdarəmizin əhvalatından bir neçə söz” adlı məqaləsində qeyd edir: “...dünən itifaqən rus tanışlarımızın birisi idarəmizdə abunə dəftərinə baxıb təəccüblü mənə dedi: “Molla Nəsrəddin, nə çox rus və polyak müştəriləriniz var? Dedim, balam, heç biri də yoxdur. Aşnam abunə kitabını qabağıma itələyib dəxi artıq təəccüb ilə dedi: və bu “ovlar” və “iski”lər məgər müsəlman adlarıdır? Gördüm ki, həqiqət aşnam doğru söyləyir və dedim: Əzizim, heç ürəyini sıxma, bunlar hamısı ötüşər”.

C.Məmmədquluzadə irsinin böyük hissəsini təşkil edən felyeton yaradıcılığı, publisistikası və hekayələrinin müəyyən qismi “Molla Nəsrəddin”, “Yeni yol” və digər mətbuat səhifələrində özünə yer almışdır. Bu yazıların bəziləri istisna olmaqla, əsasən müxtəlif naməlum gizli imzalarla, inisial və bəzən də imzasız dərc edilmişdir. C.Məmmədquluzadənin açıq imzası ilə mətbuatda dərc etdirdiyi əsərlərinin mətni yazıçının irsinin sonrakı toplanılması, tərtibi və nəşri işində onun naməlum əsərlərinin müəyyən edilməsi üçün dil, üslub, ideya xüsusiyyətlərinin müqayisəsi baxımından mətnşünasların istinad etdiyi etibarlı qaynaqlardandır. Buna görə də, yazıçının ölümündən sonra ilk növbədə onun məlum imzalı yazılarını arayıb axtarmaq və bir yerə toplamaq mətnşünaslar üçün bir başlanğıc idi. Bu sahədə ən ciddi mirzəcəllisünaslardan biri Əziz Şərif olmuşdur.

C.Məmmədquluzadənin “Molla Nəsrəddin”nə qədərki həyatı, fəaliyyəti və yaradıcılığı diqqətlə araşdırılmış, onun “Kaspi”, “Kavkaz”, “Şərqi-Rus”, “Tifliski listok”, “Vozrojdeniye”, “Kavkazski raboçi listok” və s. mətbuat səhifələrində imzasız, inisial, gizli və açıq imzalarla dərc etdirdiyi ilk qələm təcrübələri üzə çıxarılmışdır. Elmi, sənədli, bibliografik məxəzlərə, güclü məntiqə əsaslanan qənaətlərdən aydın olur ki, artıq XIX əsrin sonlarından “Çay dəstgahı”, “Danabaş kəndinin əhvalatları”, “Kişmiş oyunu” kimi əsərlərin müəllifi olan C.Məmmədquluzadə ilk dəfə olaraq “İrəvan müxbirimizdən” sərlövhəsi altında “Kaspi” qəzetində imzasız çıxış etmişdir. Az sonra isə müəllif Qurbanəli Şərifova yazdığı məktubda bundan sonrakı yazılarını “Kavkaz” qəzetinə göndərəcəyini belə əsaslandırır: “Mən Dəlmə bağlarının əhvalatını, necə ki, sənə bir vaxt oxumuşam, “Kaspi”nin 53-cü nömrəsində çap etmişəm. Amma heyif ki, “Kaspi” qəzetini İrəvanda azdır oxuyan. Xəyalım “Kavkaz” qəzetinə məktublar göndərməkdir...” [11, s.301].

Məktub ilk baxışdan Mirzə Cəlilin yazısını müəyyən etmək imkanı yaradırsa, ikinci tərəfdən tədqiqatçını onun sonrakı yazısının axtarışına istiqamətləndirir: “Kavkaz” qəzetində Yerevandan müxtəlif “Tire”, “B”, “N.N.”, “Nöqtə” və i.a. imzalarla gələn kifayət qədər məktublara şahidi oluruq. Lakin sadalana bu imzalı yazıların heç biri məzmun etibarilə Mirzə Cəlilə uyğun gəlmirdi.

Ancaq Yerevandan gələn bir məlumatın yazıçının qələminə məxsus olduğuna şübhə edilmir, çünki, o öz məzmununa görə ona həm çox yaxındır, həm də “C.M.” inisialı ilə imzalanmışdır.

C.Məmmədquluzadənin “Kavkaz” qəzetinin redaksiyasına göndərdiyi həmin məktub 28 mart 1902-ci il tarixli 82-ci nömrədə dərc olunmuşdur.

“Kəşkül” qəzeti bağlandıqdan sonra Tiflisdə Azərbaycan dilində mətbu orqan yaratmaq üçün bir neçə dəfə təşəbbüs olmuşdur. 1902-ci ildə Məhəmmədəğa Şahtaxtinski xaricdən Rusiyaya qayıtdıqdan sonra doğma Şahtaxtı kəndindəki ata mülkünü sataraq Tiflisə köçüb mətbəə təşkil edir. Yeni qəzet çıxarmaq haqqında hökumətə ərizə verir. Eyni zamanda əməkdaşlar barəsində fikirləşir. 1903-cü ilin əvvəllərində Məhəmməd ağa Şahtaxtinskiyə təşəbbüsü müsbət nəticələnir.

“Şərqi-Rus” qəzetinin birinci nömrəsi 1903-cü il martın 30-da çıxmışdır. Qəzetin redaktoru Məhəmməd ağa Şahtaxtinski idi. Əvvəllər o, həftədə üç dəfə buraxılırdı. 8 iyun 1904-cü ildən etibarən gündəlik qəzetə çevrilmişdir.

“Şərqi-Rus” qəzetinin Azərbaycan mətbuatı tarixində ən böyük xidmətlərindən biri də odur ki, Cəlil Məmmədquluzadə kimi görkəmli bir ziyalını üzə çıxarmış, özündən sonrakı mətbuatda demokratik cəbhəni ardıcıl olaraq möhkəmləndirən bilən mahir bir redaktor yetirmişdi.

C.Məmmədquluzadə 1903-cü ilin dekabr ayından Qafqazın inzibati və mədəni mərkəzi sayılan Tiflis şəhərində yaşayıb işləmişdir. “Kaspi”, “Kavkaz” qəzetlərində qələmini sınayan C.Məmmədquluzadə “Şərqi-rus” qəzeti ilə əməkdaşlıq etməyə başlayır.

C.Məmmədquluzadənin “Şərqi-Rus”dakı fəaliyyəti “Poçt qutusu” hekayəsi ilə başlayır. Bu hekayə 1904-cü ildə qəzetin 5 və 6-cı saylarında işıq üzünə çıxmışdır. Bu əsər ilk dəfə olaraq müəllifin açıq ad və soyadı ilə dərc olunur. “Şərqi-Rus” redaksiyasında gənc Cəlil mühüm qəzetçilik məktəbi keçmiş, dövrün ədəbi qüvvələri ilə tanış olmuş, bir çox hekayələri, məqalələri və tərcümələrini bu qəzətdə nəşr etdirmişdir [1, s.25].

“Şərqi-Rus”da yazıçının L.Tolstoy yaradıcılığından etdiyi “Zəhmət, ölüm və naxoşluq” hekayəsinin tərcüməsi açıq imza ilə - “Mütərcimi: Cəlil

Məmmədquluzadə” və Xanzadənin “Arvad” hekayəsinin tərcüməsi “rusca mühərrir: Xanzadə; türkcə mütərcim: C.M.” inisialı ilə dərc edilmişdir.

C.Məmmədquluzadənin “Şərqi-Rus”dakı “C.M.” inisialı ilə növbəti yazısı M.F.Axundovun “Hacı Qara” əsərinin tamaşası haqqında “Ədəbiyyat” (1904, №13) sərlövhəli məqaləsidir. Yazıçının “Şərqi-Rus”da inisialla dərc olunan ən iri həcmli əsəri “Kişmiş oyunu”dur. Qəzetin beş sayında (1904, №69, 70-72, 74) dərc olunan bu hekayənin yalnız ikisinin sonunda imza kimi – “C.M.” qeyd edilmişdir.

C.Məmmədquluzadənin açıq imzalı növbəti yazıları “Tiflisski listok”da dərc olunmuşdur. Onlardan “yeni ibtidai məktəbdə tatar dili” (1905, № 159), “Faydalı təşəbbüs” (1905, № 170) “Məmmədquluzadə” ilə imzalanmışdır [1, s.30].

C.Məmmədquluzadənin yazıları həm də bir müddət əməkdaşlıq, sonralar isə “Müsəlmanlar arasında” şöbəsinə rəhbərlik etdiyi “Vozrojdeniye” qəzetinin səhifələrində özünə yer almışdır. Qəzetin 1905-ci il 3-cü nömrəsində yazıçının “Bəs Aspisova xanımın müsəlman qızları üçün məktəbi necə oldu?” məqaləsi “Məmmədquluzadə”, “Həblül-mətin” qəzeti Haaqa konfransının nəticələri haqqında (“Vozrojdeniye”, 1905, №9), “Türkiyə məşrutəsinin keçmişindən” (Zakavkaziya”, 1907, №137) məqalələri isə “C.Məmmədquluzadə” imzası ilə dərc edilmişdir. Daha bir yazısı isə “Tiflis müsəlmanlarının hüriyyəti naminə şənlikləri” (“Həyat”, 1905, №96) məlum “C.M.” inisialı ilə çıxmışdır.

C.Məmmədquluzadənin publisistik əsərlərinin toplanılması və nəşri prosesində ən böyük çətinliyi yazılarının imzasız, bu gün tədqiqatlarda sayı artıq 130-u keçən gizli imza ilə dərc olunması və bu imzaların bir qismindən digər müəlliflərin də müştərək şəkildə istifadə etməsidir. Məsələ burasındadır ki, ədibin arxivində nə əsərlərinin əlyazma, yaxud surətinin, nə onların dərc olunma mənbələrinin, nə də istifadə etdiyi gizli imzalarının siyahısı vardır.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutunda tariximizin uzaq keçmişinə aid əlyazmalar, çap kitabları, görkəmli sənət adamlarının və ictimai xadimlərin şəxsi arxivləri qorunub saxlanılmaqdadır. Onların içərisində ictimai fikir tariximizdə müstəsna xidməti olan C.Məmmədquluzadənin də şəxsi arxivi var.

C.Məmmədquluzadənin şəxsi arxivinin bir hissəsi AMEA-nın Əlyazmalar İnstitutunda, digər bir hissəsi isə Nizami adına Ədəbiyyat Muzeyində saxlanılır. Mirzə Cəlilin həyat yoldaşı Həmidə Məmmədquluzadə onun 59 adda əlyazma və sənədlərini, “Molla Nəsrəddin” jurnalının 1906, 1909, 1922, 1924-1928-ci illər komplektlərini Az.OZFAN-a təhvil verilmişdir [2, s.3].

C.Məmmədquluzadənin şəxsi arxivində ilk dəfə “Şərqi-Rus” səhifələrində dərc edilən, sonralar sağlığında iki dəfə kitabça halında nəşr olunan, nəhayət, “Bəlkə də qaytardılar” kitabına daxil edilən “Poçt qutusu”nun, eləcə də “Rus qızı”, “Yan tütəyi” və “Taxıl həkimi” əsərlərinin rus dilinə tərcümə olunan variantları var.

Ədibin arxivində sağlığında kitabça halında nəşr olunan “Usta Zeynal”, “İranda hüriyyət”, “Qurbanəli bəy”, “Nigarançılıq”, “Baqqal Məşədi Rəhim”, “Sirkə” əsərlərinin avtoqrafı yoxdur. Bundan fərqli olaraq, “Bəlkə də qaytardılar” kitabına daxil edilən “Buz”, “Quzu”, “Yan tütəyi”, “Rus qızı”, “Taxıl həkimi”, “Xanın təsbehi” hekayələrinin əlyazmaları da yazıcının şəxsi arxivində qorunur. Mürəkkəblik yaradan məqamlardan biri “Molla Nəsrəddin”də gizli imza ilə dərc olunan “Dəllək”, “Pirverdinin xoruzu”, “Fatma xala” hekayələrinin və digər mətbuat səhifələrində imzasız və ya gizli imza ilə dərc olunan bir çox hekayələrinin avtoqrafının şəxsi arxivdə qalmamasıdır.

Onun hekayələrinin bir çoxu da əvvəlcə mətbuat səhifələrində dərc olunmuş, sonralar fürsət düşdükcə ayrıca kitabça, yaxud “Bəlkə də qaytardılar” toplusu şəklində nəşr edilmişdir.

Yaradıcılığa XIX əsrin 80-90-cı illərində başlayan ədib əsərlərini oxucuya çatdırmaq arzusunun ilk sevincinə yalnız XX əsrin ilk illərində əvvəlcə mətbuat səhifələrində, sonra isə kitabça şəklində nəşr etdirməklə müvəffəq ola bilmişdir. Məsələn, ədibin 1889-cu ildə “Çay dəstgahı”, 1894-cü ildə qələmə aldığı “Danabaş kəndinin əhvalatları” əsəri yalnız 1936-cı ildə – onun ölümündən sonra H.Səmədzadənin tərtib etdiyi nəşrdə oxucuların ixtiyarına verilmişdir. Halbuki C.Məmmədquluzadənin 1901-ci il yanvar ayının 2-də Məhəmməd Tağı Sidqiyə yazdığı məktubundan aydın olur ki, ədib hələ o vaxtlar əsəri nəşr etmək arzusunda olmuşdur: “Məhəmməd həsən əminin eşşəyi”ni istəyirəm yazıb göndərəm, sensor izn versin, İrəvanda çap elətdirim. Hərçənd aqlım kəsmir camaat oxusun” [11, s.297].

1905-ci il yanvarın 15-də “Şərqi-Rus” qəzetinin axırıncı nömrəsi çapdan çıxmışdır. “Şərqi-Rus” qəzeti bağlandıqdan sonra publisist Ömər Faiq Nemanzadə və Tacir Məşədi Ələsgər Bağırovla birlikdə Mirzə Cəlil Məhəmmədəğa Şahtaxlıya məxsus olan mətbəəni almış və çalışdırmışdır. “Poçt qutusu” hekayəsi 1905-ci ildə “Qeyrət” adlandırılan həmin mətbəədə kitab halında çapdan çıxmışdır.

1906-cı il fevral ayının 21-də “Usta Zeynal” hekayəsinin nəşri üçün Tiflis qubernatorundan icazə istəyən C.Məmmədquluzadə dörd gün sonra – fevralın 25-də razılıq almışdır. 1905-ci ildə tamamlanmış bu əsər 1906-cı ildə O.İ.Şmerlinqin karikaturaları da daxil olmaqla oxucuların ixtiyarına verilir.

“Usta Zeynal” hekayəsinin çap olunması haqqında Bakıda nəşr olunan “İrşad” (27 sentyabr 1906, №227) qəzeti öz oxucularına “Molla Nəsrəddin əminin balası “Usta Zeynal” kitabı.....alınıb. Satılır.” şəklində xəbərdarlıq etməyi lazım bilmişdi.

“Qeyrət” mətbəəsində nəşirlik işini davam etdirən C.Məmmədquluzadə 1907-ci ildə özünün “Qurbanəli bəy” hekayəsini və “Bizə hansı elmlər lazımdır?” məqalələr toplusunu da çap etdirmişdir.

“Qurbanəli bəy” hekayəsi C.Məmmədquluzadənin sağlığında nəşr olunan dördüncü kitabıdır [1, s.12]. Onun haqqında “Molla Nəsrəddin”in 43-cü nömrəsində verilən “Töhfə” başlıqlı yazıdan məlum olur ki, oxuculara vəd olunan kitablar içərisində rüsxətinin senzordan alınması mümkün olan yeganə kitabdır. “Qurbanəli bəy” həm də C.Məmmədquluzadənin “Qeyrət” mətbəəsində çap olunan sonuncu kitabıdır. Çünki çox keçmədən “Qeyrət” mətbəəsi bağlanmış, “Molla Nəsrəddin” jurnalı da başqa mətbəədə çap olunmuşdur. Nəhayət, 1912-ci ildə ədibin “Poçt qutusu” hekayəsi Tiflisdə İsmayıl Həqiqinin “Şərq mətbəəsi”ndə yenidən – ikinci dəfə nəşr olunmuşdur. Bununla da C.Məmmədquluzadənin əsərlərini kitab halında nəşr etdirmək işində 1916-cı ilə qədər – təqribən dörd il müddətində fasilə yaranmışdır. Tədqiqatlarda bu fasilənin səbəbi poliqrifik çətinliklər, C.Məmmədquluzadənin özünün maddi dururmu, təvazökarlığı ilə izah olunmaqla yanaşı “öz şöhrəti qayğısına qalmayan” ədibin öz sözü ilə desək, “ürəyindəkilərini intişara qoymaq” üçün əlində “Molla Nəsrəddin” kimi bir geniş imkana malik olması ilə də əsaslanır. Buradan belə sula meydana çıxır ki, bəs “Molla Nəsrəddin” jurnalının nəşri 1914-cü ildə dayandıqdan sonra nə üçün ədib bu işlə məşğul olmamışdır? Sualın cavabı daha çox I Dünya müharibəsinin doğurduğu çətinliklərlə izah olunmalıdır. Demək olmaz ki, C.Məmmədquluzadə bu illər ərzində əsərlərini çap etmə arzusunda olmamış, onların nəşrinə biganə qalmışdır. Fikrimizi C.Məmmədquluzadənin 1914-cü ildə Həmidə xanıma yazdığı məktubu da təsdiq edir: “Hekayələri Orucovlara göndərmək fikrindəyəm, yayda söz vermişəm. Hərçənd Tiflisdə Zeynal da xahiş edir ki, ona verim” [11, s.319].

Demək, C.Məmmədquluzadənin əsərlərini kitab halında çap etdirmək təkcə onun özünün yox, həm də dövrün tanınmış nəşirlərindən olna Orucov qardaşlarının, “Tiflisdə Zeynal”ın da maraq və istəkləri daxilində olmuşdur. Buna baxmayaraq, ədibin “Nigarançılıq” əsəri dörd illik fasilədən sonra – Tiflisdə Gürcü Nəşriyyatının Şirkət mətbəəsində nəşr olunmuşdur.

Qeyd edək ki, “Nigarançılıq” C.Məmmədquluzadənin “Oktyabr inqilabı” adlandırılan çevrilişdən əvvəl nəşr olunan sonuncu kitabıdır. Bununla da

ədəbin əsərlərinin kitab halında sovet dövrünə qədərki nəşri tarixçəsi tamamlanır.

ƏDƏBİYYAT

1. Bayramov F. C. *Məmmədquluzadə (bibliografiya): 1866-1966.* – Bakı: Azərnaşr, 1966, 267 s.
2. Əliyeva A. *Cəlil Məmmədquluzadə (Molla Nəsrəddin) arxivinin təsviri.* – Bakı: Nurlan, 2011, 108 s.
3. Mir Cəlil. *Azərbaycanda ədəbi məktəblər (1905-1917).* – Bakı: Ziya-Nurlan, 2004, 391 s.
4. *Məmmədquluzadə C. Poçt qutusu.* – Tiflis: “Qeyrət” mətbəəsi, 1905, 24 s.
5. *Məmmədquluzadə C. Poçt qutusu.* – Tiflis: “Şərq” mətbəəsi, 1912, 28 s.
6. *Məmmədquluzadə C. İranda hüriyyət.* – Tiflis: “Qeyrət” mətbəəsi, 1906, 38 s.
7. *Məmmədquluzadə C. Usta Zeynal.* – Tiflis: “Qeyrət” mətbəəsi, 1906, 31 s.
8. *Məmmədquluzadə C. Bizə hansı elmlər lazımdır?* – Tiflis: “Qeyrət” mətbəəsi, 1907, 47 s.
9. *Məmmədquluzadə C. Qurbanəli bəy.* – Tiflis: “Qeyrət” mətbəəsi, 1907, 31 s.
10. *Məmmədquluzadə C. Nigarançılıq.* – Tiflis: Gürcü nəşriyyatının şirkət mətbəəsi, 1916, 11 s.
11. *Məmmədquluzadə C. Əsərləri. IV C.* – Bakı: Öndər, 2004, 472 s.

Dilbar Dosmammadli

ON THE PUBLICATION HISTORY OF THE WORKS OF JALIL MAMMADQULUZADA

SUMMARY

Publication history of works of classical Azerbaijan writer, dramatist and publicist Jalil Mammadquluzada have been investigated, interesting scientific information have been given for the first time on writer's works published in periodical press.

There is also widely investigated typological analysis of the works of Jalil Mammadquluzada published during the pre-soviet period, the analysis of works of the writer have been investigated on the basis of facts.

Дилбер Досмаммедли

**ИЗ ИСТОРИИ ПУБЛИКАЦИИ СОЧИНЕНИЙ
ДЖАЛИЛА МАММЕДКУЛУЗАДЕ**

РЕЗЮМЕ

В статье исследована история публикации работ классика, драматурга и публициста Азербайджанской литературы Джалила Маммедкулузаде, впервые представлена интересная научная информация о работах автора, изданных в периодической печати.

Также представлен типологический анализ работ Джалила Маммедкулузаде до советского периода, анализ работ автора был исследован на основе фактов.

Rəyçi: dos. K.İ.Aslan

KİTABXANAŞÜNASLIQ

Kərim TAHİROV
*M.F.Axundov adına Azərbaycan
Milli Kitabxanasının direktoru,
Əməkdar mədəniyyət işçisi,
professor*

**KİTABA VƏ MÜTALİƏYƏ MÜNASİBƏTDƏ
HEYDƏR ƏLİYEV NÜMUNƏSİ**

Məqalədə Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin kitaba, mütaliəyə və kitabxanaya münasibəti əks olunmuşdur. Heydər Əliyevin bir neçə M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Kitabxanasına gəlişi, kitabxana haqqında söylədiyi fikirlər, öz kitablarından bir hissəsini bu kitabxanaya hədiyyə verməsi də burada xüsusi vurğulanmışdır.

Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafına və milli mənəvi dəyərlərimizin mühafizə olunaraq gələcək nəsillərə çatdırılmasına böyük diqqət və qayğı ilə yanaşan Ulu öndərimiz Heydər Əliyev kitaba və kitabxanaya da həmişə böyük dəyər vermişdir. Kitabı mənəvi zənginliyin və elmlərə yiyələnməyin mühüm açarı hesab edən Ulu öndər daima gəncləri və ətrafındakı insanları mütaliə etməyə, kitabla həmsöhbət olmağa dəvət etmiş, həyatda kamil insan kimi yetişməyin, zəngin biliklərə yiyələnməyin yeganə yolunun mütaliədən keçdiyini söyləmişdir.

Məhz bu dəyər və diqqətin nəticəsi olaraq Heydər Əliyev hətta Azərbaycan üçün çox ağır olan 1995-1997-ci illərdə 4 dəfə M.F.Axundov adına Dövlət Kitabxanasında olmuş və həmin kitabxananın işləri ilə yaxından maraqlanmışdır. Bu səfərlər Milli Kitabxananın həyatında böyük dönüşlərlə yadda qalmış və onun inkişafında əhəmiyyətli rol oynamışdır. Böyük fəxarət hissi ilə qeyd etmək lazımdır ki, hazırda özünün sürətli inkişafı və modernləşmə dövrünü yaşayan Azərbaycan Milli Kitabxanasının yenidənqurma konsepsiyasının əsası da XX əsrin 90-cı illərinin ortalarında ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuşdur. İlk dəfə Milli

Kitabxanaya gələrək kitabxananın problemləri ilə maraqlanan Ulu öndər özünün ciddi çətinlik dövrlərini yaşayan bu mədəniyyət məbədinin fondlarının zənginləşdirilməsi üçün tədbirlər görməyi tapşırırmışdır.

Ulu öndər Heydər Əliyev 1995-ci il iyun ayının 3-də Milli Kitabxanaya gələrək “Vətənə, dövlətə, xalqa sədaqət andı” kitabının təqdimat mərasimində iştirak etmişdir. O zaman M.F.Axundov adına Dövlət Kitabxanasının fəaliyyətini və orada çalışan insanların əməyini yüksək qiymətləndirən Ulu öndər demişdir: “Azərbaycan Respublikasının mədəniyyət mərkəzlərindən biri olan M.F.Axundov adına Dövlət Kitabxanasına gəlmişik. Kitabxana xalq, millət üçün müqəddəs bir yer, mənəviyyat, bilik, zəka mənbəyidir... Mən vaxtilə bu kitabxanaya dəfələrlə gəlmişəm. Amma bu gün kitabxananın astanasından keçərkən çox böyük hörmət və ehtiram hissi duyuram. Kitabxanaya və burada çalışan insanlara hörmət və ehtiramımı bildirmək istəyirəm”. Bu fikirlər Heydər Əliyevin kitaba, kitabxanaya bir elm məbədi, bilik xəzinəsi kimi necə dəyər verdiyini əyani şəkildə göstərir. Kitaba, mütaliyəyə böyük maraq göstərən və onlardan kifayət qədər bəhrələnən insan bu fikirləri söyləyə bilərdi.

Ümummillə liderimiz kitabxananın fondunun yeni ədəbiyyatla necə komplektləşdirilməsi ilə də maraqlanmış və bu işin çox vacib olmasını söyləmişdir. Ulu öndər kitabxanaya çox az sayda yeni ədəbiyyatın daxil olduğunu görərək demişdir: “Kitabxana elə bir yerdir ki, gərək daim onun fondu genişlənsin. Çünki dünya dəyişir, yeni əsərlər, kitablar yaranır. Ona görə də bizim bu mərkəzi kitabxanamız gərək daim yeni-yeni nəşrlərlə təmin olunsun”. Eyni zamanda bunu nəzərə alaraq öz şəxsi kitabxanasından 300 nüsxəyədək çox qiymətli kitabı Milli Kitabxanaya hədiyyə etmişdir. Bununla da o, böyük və şərəfli bir ənənəyə başlanğıc vermişdir. Ulu öndər kitabxanadakı çıxışı zamanı bu məsələyə də toxunmuşdur: “Mən indi kitabxanaya xeyli kitab bağışladım. Güman edirəm ki, bunlar fondda öz yerini tutacaqdır. Zənnimcə, gələcəkdə bu təşəbbüs də davam edə bilər”. Doğrudan da, xalqımızın böyük oğlunun bu dahiyənə çağırışı cavabsız qalmadı. Onun çağırışına səs verən görkəmli alimlərimiz və ziyalılarımız mərhum akademiklərimiz Ziya Bünyadov və Budaq Budaqov, Xalq yazıçısı Elçin, teatrşünas-alim Ədalət Vəliyev və başqaları Milli Kitabxanaya öz şəxsi kitabxanalarından xeyli miqdarda kitablar bağışladılar.

Heydər Əliyev M.F.Axundov adına Milli Kitabxanaya növbəti dəfə 1997-ci il noyabrın 5-də “Azərbaycan qaçqınları” fotoalbomunun təqdimat mərasimi zamanı gəlmişdir. O vaxt ulu öndər Milli Kitabxananın fondundakı xarici ədəbiyyatlarla da maraqlanmışdır və məlum olmuşdur ki, bir neçə ildir,

Milli Kitabxananın fonduna xarici dillərdə yeni ədəbiyyat daxil olmur. Diqqəti bu məsələyə çəkən ulu öndərimiz oradaca Baş nazirə göstəriş vermişdir ki, Milli Kitabxanaya xarici dillərdə yeni ədəbiyyatın alınması məqsədilə 5000 ABŞ dolları həcmində əlavə vəsait ayrılсын və bu vəsait hər il nəzərdə tutulsun. Ulu öndərin bu göstərişinə müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti həmin gün dərhal bu barədə müvafiq qərar qəbul etmiş və həmin ildən başlayaraq hər il kitabxanaya xarici ədəbiyyat və xarici dövrü nəşrlər almaq üçün 5000 ABŞ dolları həcmində vəsait ayrılmışdır. Bu gün bu məbləğ hamı üçün kiçik görünə də, o zaman üçün çox böyük məbləğ hesab olunurdu. Nəzərə alsaq ki, həmin dövrdə Milli Kitabxananın illik büdcəsi bütövlükdə heç beş min dollar deyildi, bu zaman bu məbləğin kitabxananın fondunun xarici kitablar və dövrü nəşrlərlə komplektləşdirilməsində böyük rol oynadığı daha aydın görünür.

Ulu öndər Heydər Əliyevin Milli Kitabxananın fonduna öz şəxsi kitabxanasından bağışladığı kitablar bu gün həmin kitabxananın Nadir kitablar və Kitabxana muzeyi şöbəsində böyük qayğı ilə mühafizə olunur və kitabxana fondundakı ən qiymətli kolleksiya kimi oxuculara, gənclərə, kitabxananın qonaqlarına və kitabxanaya ekskursiyaya gələn məktəblilərə və universitet tələbələrinə böyük fəxrlə nümayiş olunur.

Bu kolleksiyanın tərkibinə nəzər salarkən oradakı çoxsahəlilik və yüksək müaliə mədəniyyəti diqqəti cəlb edir. Həmin kitabların içərisində incəsənətə, mədəniyyətə, arxitekturalara, Azərbaycan tarixinə, coğrafiyasına, Türkiyə və cənubi Azərbaycan ədəbiyyatına, ədəbiyyatşünaslığa, milli adət və ənənələrimizə, kənd təsərrüfatına, islam dininə və müxtəlif dinlərə, dünya ölkələrinin tarixinə və ictimai həyatına, Qarabağın tarixi və probleminə dair Azərbaycan, rus və dünya klassiklərinin və müasir yazıçıların əsərlərinə, uşaq ədəbiyyatı nümunələrinə və digər nəşrlərə rast gəlmək olur. Bütün bunlar bir tərəfdən Ulu öndərin müaliə dairəsinin genişliyinin bariz nümunəsi olduğunu göstərsə də, digər tərəfdən bu böyük şəxsiyyətin bütün elmlərə marağının nümunəsi kimi qiymətləndirilməlidir. Ulu öndərin bütün elmlərə vaqif olduğunun hər birimiz dəfələrlə şahidi olmuşuq və bir sıra xarici jurnalistlərin ona verdikləri “Siz hər bir sahənin mütəxəssisi ilə onların özü kimi mühakimə yürüdə bilərsiniz və bu qabiliyyət Sizde haradandır?” sualına Heydər Əliyev cavab verirdi ki, hər sahəyə dair çoxlu sayda kitab oxumaq və zəngin həyat təcrübəsinə malik olmaq lazımdır. Doğrudan da bu kitablara, onların geniş tematikasına və həmin kitabların içərisində aparılan qeydlərə nəzər yetirərkən dahi şəxsiyyətin bu fikrinə tam əmin olursan. Yaxşı bir deyim var: “Nə

oxuduğunu de, mən deyim sən kimsən”. Bu deyim kitabın, mütaliənin Ulu öndərin həyatında oynadığı rola əyani misal ola bilər.

Xalqımızın ümummilli liderinin Milli Kitabxanaya bağışladığı kitabları vərəqləyərkən və orada Ulu öndərin öz əli ilə apardığı qeydlərlə tanış olarkən bu dahi şəxsiyyətin mütaliə qabiliyyətinə və məsələlərə düşüncəli şəkildə müdaxilə etmə qabiliyyətinə valeh olmamaq olmur. Tarixi hadisələrə tarixçi kimi müdaxilə etmək, ədəbiyyat məsələlərinə ədəbiyyatşünas alim kimi münasibət göstərmək, incəsənət əsərlərinə və arxitektura böyük zərgər dəqiqliyi ilə yanaşmaq, Nizaminin, Füzulinin, Sabirin, Cəlil Məmmədquluzadənin, Şəhriyarın, Məmməd Arazın və başqa şair, yazıçı və dramaturqlarımızın əsərlərinə yaradıcı yanaşaraq müəyyən qeydlər etməsi Ulu öndərin sadəcə mütaliəçi deyil, həm də geniş təxəyyülə malik bir insan olmasına dəlalət edir.

Bu qiymətli kolleksiyada diqqəti çəkən bir kitab da var ki, o da Ulu öndərin müqəddəs Həcc ziyarəti zamanı ona bağışlanan “Qurani Kərim” kitabıdır. Dahi Heydər Əliyev onun üçün çox əziz olan bu kitabı da Milli Kitabxanaya bağışlayarkən demişdir ki, “...Orada – islam dininin mərkəzi olan Məkkədə mənə Quranın nüsxəsini bağışlamışlar. Çox nəfis şəkildə buraxılmış bu nüsxələrdən birini də Dövlət Kitabxanasına verirəm”. Bu faktın özü də Ulu öndərin Milli Kitabxanaya müqəddəs bir elm və mənəviyyat məbədi kimi yanaşmasının bariz nümunəsidir.

Milli Kitabxana Ulu öndərin onun fonduna bağışladığı qiymətli kitabları zaman-zaman bu fenomen şəxsiyyətin yubileyləri münasibətilə keçirilən tədbirlərdə böyük fəxrlə nümayiş etdirir və gənclərə onlar haqqında böyük məhəbbətlə danışır. Həmin kitabları seyr edən gənclər bu dahi şəxsiyyətin elmi və təfəkkür dairəsinə, hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyət kimi formalaşmasında kitabların və mütaliənin roluna, elmi biliklərə yiyələnməyin məhz kitablardan keçməsinə bir daha əmin olurlar. Bu kitab kolleksiyası bugünədək DİN-in Polis Akademiyasının və Sumqayıt Dövlət Universitetinin kursantlarına, tələbə və müəllim heyətinə nümayiş olunmuşdur.

Bu il Azərbaycan xalqının Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 93-cü ildönümü münasibətilə həmin kolleksiya ilk olaraq cəbhə bölgəsində Tərtər rayonundakı Gənclər Mərkəzində Tərtər Rayon İcra Hakimiyyəti, Bakı Dövlət Universitetinin Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedrası və Milli Kitabxananın birgə təşkil etdiyi sərgi-konfransda nümayiş olunmuşdur. Bu tədbirlərin davamı olaraq Ulu Öndərin 93 illik yubileyinə həsr olunmuş silsilə tədbirlərdə – Milli Kitabxananın Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti ilə birlikdə keçirəcəyi

“Kitabxanaşünaslıq elmi və təcrübəsi: gələcəyə çağırışlar” mövzusunda Beynəlxalq Elmi Konfransda, habelə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti və Bakı Dövlət Universitetinin Milli Kitabxana ilə birgə keçirdiyi Sərgi-Konfrans çərçivəsində nümayiş olunmuşdur.

Karim TAHIROV

**Example of Heydar Aliyev
in relation to the book and reading**

SUMMARY

The article reflects the attitude of the national leader of the Azerbaijani people Heydar Aliyev to reading, a book and a library.

Separately, it is said about the growing successful activity of the Azerbaijan National Library after M.F.Akhundov and about the significant role that Heydar Aliyev played in its improvement.

Карим ТАИРОВ

**Пример Гейдара Алиева
в отношении к книге и чтению**

РЕЗЮМЕ

В статье отражены отношение общенационального лидера Азербайджанского народа Гейдара Алиева к чтению, книге и библиотеку. Отдельно говорится о возрастающей успешной деятельности Азербайджанской Национальной Библиотеки им. М.Ф.Ахундова и о той значительной роли, которую сыграл в ее усовершенствовании Гейдар Алиев.

Pərviz KAZİMİ
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabxanaşünaslıq kafedrasının doseni,
tarix üzrə fəlsəfə doktoru
pkazimi@mail.ru

AZƏRBAYCAN MULTİKULTURALİZMİ ETNOMƏDƏNİYYƏTİN TƏRKİB HİSSƏSİ KİMİ

XÜLASƏ

Tədqiqatın aktuallığını bəşəriyyətin etnomədəniyyət və siyasi inkişafı prosesində XX yüzilliyin sonlarında irəli gəlmiş mürəkkəb sosial problemlərin həlli qarşısına qoyur. İnsan cəmiyyəti heç vaxt bu gün olduğu kimi dərin informativ proseslərə və dünyada gedən global proseslərə hərtərəfli cəlb edilməmişdi. Bunu XXI əsrin qloballaşması və informasiyalaşması səciyyələndirir. Xalqların arasında qarşılıqlı əlaqələrin gücləndirilməsi, mədəniyyətlərarası ünsiyyətin görünməmiş dərəcədə artması, müasir dünyada insanların miqrasiya axınlarının əhəmiyyətli dərəcədə artması, müxtəlif etnomədəniyyətlər və bu problemin siyasi ölçülərdə təsir və fəsadlarını problem olaraq irəli sürür.

***Açar sözlər:** Azərbaycan multikulturalizmi, etnomədəniyyət, identifiklik.*

Etnomədəniyyət – ənənəvi dəyərlərin məcmusu olub, etnosun həyat fəaliyyətinin maddi və mənəvi münasibət və davranış xüsusiyyətləri, keçmişdə formalaşmış, tarixi sosial dinamikada inkişaf etmiş və daima etnik spesifikasiya ilə zənginləşən insanların özünü ifadə formasıdır.

Etnomədəniyyət xalqlar arasında qarşılıqlı münasibətlərin çoxfunksional sistemi kimi öyrənilir. Müasir Hüquqi dövlət anlayışı mədəniyyətin tərkib hissələrindən birini – etnomədəniyyətin təbii proseslərlə təmin edilməsini tələb edir. Hər bir xalqın etnomədəniyyəti tarixən formalaşmış milli ənənələrə, mentalitetə əsaslanan mənəvi xəzinədir. Bu mənada Azərbaycan etnomədəniyyəti ümumtürk mədəniyyəti, spesifik Azərbaycan mədəniyyətilə yanaşı, islam, Qafqazdilli və İrandilli xalqların bir sıra mədəni ünsürlərini də özündə əks etdirir. Azərbaycan etnomədəniyyətində güclü türk qatı ənənəvi Azərbaycan mədəniyyətində islamın mərasim tərəfinin daxil olduğu mədəniyyətlə sıx qarşılıqlı təsirdə olan komponentlə birləşmişdir. Yüksək inkişaf etmiş peşəkar mədəniyyət formaları olan Rusiya-Avropa mədəniyyəti ilə yaxın olan yeni

ənənəvi mədəniyyət ünsürləri yaratdı. Azərbaycan xalqı özündə türkçülüyi, islamçılığı və müasirliyi birləşdirərək, spesifik tarixi özünəməxsusluğu və mədəni suverenliyi ilə fərqlənmiş dünya mədəniyyətində öz yeri olan etnomədəniyyət yaratmışdır.

Azərbaycan etnomədəniyyəti, mədəniyyətin müxtəlif strukturlarına nüfuz etmiş etniklik, etnik müxtəlifliyi ilə fərqlənir. Bu etnomədəniyyətə maddi və mənəvi mədəniyyətli müxtəlif ünsürləri, dil, adət-ənənələr, bədii mədəniyyət, folklor və musiqi folkloru, özünəməxsus incəsənət ünsürləri daxildir. Azərbaycan etnomədəniyyətinin özünəməxsusluğu Azərbaycan etnikliyinin təbiəti ilə sıx bağlı olsa da, bu, təkrarolunmaz mədəniyyət böyük Şərq və Qərb sivilizasiyalarının, dünya dinləri – xristianlıq, buddizm və islamın, müxtəlif yönümlü dünya görüşlərinin qovşağında, çoxmilyonlu, eləcə də azsaylı xalqların və etnik qrupların əhatəsində yaranmış və inkişaf etmişdir. Ulu Öndər Heydər Əliyev Azərbaycan etnomədəniyyətinə təkcə Şərqlə Qərbin sintezi kimi baxmır, Azərbaycanın Şərqlə Qərbin qovuşmasında mühüm rolunu xüsusi vurğulayırdı.

Etnomədəni xüsusiyyətlərin öyrənilməsi göstərir ki, Azərbaycanda çoxmədəniyyətliyə tolerant münasibət tarixi ənənələrə əsaslanır. Azərbaycanda tarixən müxtəlif xalqlara mənsub dil, din, dünyagörüşü, musiqi və s. etnomədəni identifikliyi ifadə edən simvollar təcrid olunmayıb. Təsadüfi deyil ki, türkçülük, islamçılıq (dünyəvilik) və müasirlik şüarları Azərbaycan xalqına həmişə yaxın olmuş, birləşdirici rol oynamışdı. Türkçülük milli kimliyin ana ünsürlərini ifadə edirsə, islam, türk xalqlarının dünyanı dərk etmək istəyi ilə gördüyü və qəbul etdiyi dünya dinlərindən ən kamil olanı kimi qarşıya çıxır. Müasirlik isə Azərbaycan türklüyünün bütün progressiv yeniliklərə açıq olmasını ifadə edir.

Multikultural mühitin təmin edilməsi məqsədi ilə etnomədəni dəyərlərin qorunub-saxlanması və inkişafı vacibdir. Multikulturalizm nədir? Bu sadəcə çoxmillətlik deyil. Bu biri-birini tanıyan və qəbul edən milli-mədəni qrupların birgə yaşayışıdır. Bu barədə müxtəlif fikirlər mövcuddur. Multikulturalizmi ilk növbədə bir ölkədə mədəniyyətlərin qarşılıqlı təsirində müəyyən “keyfiyyət”ə nail olunmasına yönəlmiş demokratik dövlət strategiyası kimi də şərh edirlər. Əlbəttə dövlət strategiyası əhəmiyyətlidir. Yalnız SSRİ təcrübəsi göstərdi ki, bütün ölkə üçün elan olunan beynəlmilətçilik siyasəti, nə “velikorus”, nə də “böyük Ermənistan” millətçilik şüurunu dəyişə bilmədi.

Multikulturalizm hamı tərəfindən tanınan, müxtəlif mədəniyyətlərə tolerant münasibətə əsaslanan dinc və yanaşı yaşama prinsipidir. Azərbaycan üçün fərqli baxışlara, adətlərə, vərdişlərə dözümlülük mövqeyi bəsləmək

əlbəttə ki, təbiidir. Müxtəlif xalqların, millətlərin, dinlərin xüsusiyyətlərinə tolerant münasibət azərbaycanlıların mentalitetinə xasdır. Mentalitet etnomədəni identifikliyin bir ifadə formasıdır.

Azərbaycan Respublikası çoxmillətli dövlətdir. Xalq dövləti təşkil edən etnosdan – Azərbaycan türklərindən və milli azlıqlardan təşkil olunmuşdur. Bu millətlərin tarixən Azərbaycandan başqa vətənləri olmamışdır və buna görə də Azərbaycan türkləri ilə birlikdə vahid Azərbaycan millətinin nümayəndələri hesab olunmaqda haqlıdırlar. Onlardan başqa respublikada ruslar, ukraynalılar, belaruslar, kürdlər, yəhudilər, yunanlar, almanlar və tatarlar yaşayırlar. Bu milli azlıqların hər birinin müvafiq olaraq tarixi vətəni vardır və Azərbaycan ərazisində yaşayan milli azlıqlara aid edilirlər. Təkcə Bakıda iyirmidən yuxarı müxtəlif mədəni icmalar fəaliyyət göstərir. Bunların arasında: rusların, ukrainlərin, kürdlərin, lakların, ləzgilərin, slavyanların, tatların, tatarların, gürcülərin, ingiloyların, talışların, avarların, axıska türklərinin, Avropa və dağ yəhudilərinin, gürcü yəhudilərinin, alman və yunanların cəmiyyətləri vardır. Ümumiyyətlə, etnik azlıqların kompakt şəkildə yaşadıkları bütün rayonlarda belə icmalar mövcuddur.

Müasir Rusiya tədqiqatçıları MDB məkanında kiçik etnik qrupların birləşdirici faktoru olaraq “rus dilini” müəyyənləşdirir. Bu yanlış yanaşmadır. Pysiya Federasiyasında uzun tarixi mərhələdə “rus dili” ikinci səviyyəni müəyyənləşdirirdi. Birinci birləşdirici səviyyə “provaslavlıq” idi.

Eləcə də Rusiya mütəxəssislərinin iddiasına görə “MDB məkanında sosial-iqtisadi problemlər etnomədəni konfliktlərin yaranmasına səbəb olur” tezi də dərin təhlil zamanı özünü doğrultmur. Tarixi təcrübə bunun tam əksini sübut edir. Konfliktləri yaradan nəzarətsiz informasiya prosesləri olur ki, bunun da əsas mənbəyi kənar təsirlər və siyasi maraqlardır.

Qərbi politologiyasında artıq belə bir fərziyyə söylənməmişdir ki, yeni dünyada gərginliyin yaranmasının fundamental mənbəyi bir o qədər ideoloji və ya iqtisadi amillər olmayacaq, nəinki, mədəni xarakter daşıyacaq. Həqiqətən də artıq müşahidə edirik ki, ən əhəmiyyətli münaqişələr global miqyasda, mədəniyyətlərin qarışıq ifadə edilmiş fərqliliklə, sosial mühitdə, sosial qrupların arasında yaranır.

Müasir kitabxana sosial-mədəni fenomendir. Məhz bu baxımdan kitabxanalar etnomədəni mühitin formalaşması istiqamətində həm sosial, həm də psixoloji amillərin öyrənilməsi və konkret təcrübədə tətbiqi məsələlərini təhlil edir. Kitabxanaların qarşısında qoyulan müasir tələblər dəyişən dünya şəraitində sistem yaradan komponentlər, sosial-mədəni infrastruktur, mədəni və informasiya-kommunikasiyaların yaradılması proseslərində kitabxanaların

qarşısında yeni vəzifələr qoyur. Qeyd olunan proseslər hər bir dövlətin və regionun hüquqi və normativ-texniki tənzimlənməsini tələb edir.

Etnomədəni idendifikliyi aşağıdakı kimi ifadə etmək olar: Subyektin özü ilə etnik mühitin digər nümayəndələrini birləşdirən tarixə, mədəniyyətə, öz xalqının milli adət-ənənələrinə, onun ideyalarına, hiss və maraqlarına, ideallarına, folklor və dilinə, etnos, yaşayış ərazisinə və dövlətçiliyinə, eləcə də onun pozitiv dəyərlər münasibətində ifadə olunan emosional-koqnitiv prosesdir.

Etnomədəni mühitin formalaşması prosesi bütün ölkələrdə dövlət siyasəti olaraq qarşıya qoyulur. Dövlətlər etnomədəni idendifikliyin qorunması məqsədilə, giper mühitin təsirlərindən müdafiə olunmaq məqsədilə bir sıra tədbirlər həyata keçirirlər. Giper mühitdə etno mühitin idendifikliyini təmin edən başlıca elementlərdən birini dil təşkil edir. Giper məkanda informasiya axtaran (istehlakçı) müxtəlif məqsədlərlə ən yeni və müasir informasiya axtarışı zamanı milli resurslardan ənənəvi olaraq ehtiyaclarını ödəyə bilmir və digər dillərdə resurslara müraciət etmək məcburiyyəti qarşısında qalır. Bu zaman xarici dillər kommunikasiya imkanı olaraq qarşıya çıxır və etnomədəni idendifikliyi pozmur. İdentifiklik etno-mədəni simvolların ifadəsi zamanı milli dillə özünü göstərir. Bu simvolların milli dildə ifadə oluna bilinməməsi zamanı etnos itir və L.Qumilovun dediyi kimi "ximera" yaranır.

Bu problemin həlli istiqamətində dünya təcrübəsində bir sıra modellər mövcuddur. Rusiya və Qazax mütəxəssisləri əsasən aşağıdakı modelləri müəyyənləşdirmişlər.

- Giper mühitdən izolyasiya modeli (Şimali Koreya, Çin, İran).
- Güclü resurs kontenti modeli.
- Güclü internet resurslarını yaradaraq istehlakçıların daxili sistemlərə dəvət olunması (Cənubi Koreya, Yaponiya, Rusiya).
- Dominant model (qlobal informasiya məkanında milli resursların üstünlük təşkil etməsi) (ABŞ, Avropa).
- Asılı model (inkişaf etməkdə olan və daxili resursları zəif olan ölkələrə xarakterikdir).

Əlbətdəki müxtəlif ölkələr siyasi və iqtisadi amillərin təsiri ilə yuxarıda qeyd olunan modellərin birindən çıxır və digərinə daxil ola bilər.

Ən optimal olanı Rusiya və MDB modellərində nəzərdə tutulmayan, lakin XXI əsrin tələbləri ilə qarşıya çıxan "hibrid modeli" diqqəti cəlb edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Xələfov A. A. Kitabxana və cəmiyyət. Bakı: Azər nəşr, 2012, 360 s.

2. Xələfov A.A. *Azərbaycanda kitabxana işinin inkişaf konsepsiyası*. Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2012.

3. Казими П.Ф. Гилмиянова Р.А. *Библиотеки в социокультурном пространстве*. Баку: БГУ, "Библиотековедение и информация" 2013, 2(11), с.58-66.

Parviz Kazimi

**Azerbaijan multiculturalism,
the main part of the ethno-culture**

SUMMARY

Key words: *Azerbaijan multikulturalizm, ethno-culture, identity.*

The article considers the essence of multiculturalism in Azerbaijan as the main part of ethno-culture. Theoretical analysis and historical examples prove the uniqueness of the Azerbaijan multiculturalism.

Парвиз Казими

**Азербайджанская мультикультурализм
как основной часть этно-культуры**

РЕЗЮМЕ

Ключевые слова: *Азербайджанская мультикультурализм, этно-культура, идентичность.*

Статья рассматривает сущность мультикультурализма в Азербайджане как основной часть этно-культуры. Теоретический анализ и исторические примеры доказывает уникальность Азербайджанского мультикультурализма.

Afət RZAYEVA

Bakı Dövlət Universiteti

Kitabxana resursları və informasiya-axtarış sistemləri kafedrası

**İNFORMASIYA CƏMIYYƏTİNDƏ
SORAQ-BİBLİOQRAFIYA APARATININ
TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ**

Məqalədə informasiya cəmiyyətində Azərbaycan Respublikasında soraq-biblioqrafiya aparatının təkmilləşdirilməsi istiqamətləri haqqında mühüm məlumatlar ümumiləşdirilmişdir.

Açar sözlər: informasiya, kitabxana, soraq-biblioqrafiya aparatı, informasiya cəmiyyəti.

İnformasiyalaşdırma prosesində müstəqil Azərbaycan Respublikası qarşısında çox mühüm vəzifələr durur. Bu vəzifələr, hər şeydən əvvəl, ölkəmizin iqtisadi, siyasi, mədəni inkişafının, sürətlə, intensiv surətdə yüksəldilməsini, Azərbaycan milli ideologiyasının, Azərbaycan dövlətçiliyinin təbliğini tələb edir. İnformasiya cəmiyyətinin qarşıya qoyduğu bu vəzifələrin həyata keçirilməsində bütün xalqımız, müxtəlif peşə sahibləri ilə yanaşı, informasiya mütəxəssisləri və kitabxanaçılar da yaxından iştirak etməli, ölkədə cəmiyyətin informasiyaya artan tələbatını ödəməklə onların köməkçisi olmalıdır.

İnformasiyalaşdırılmış cəmiyyətin yaradılması və daha da təkmilləşdirilməsi, bilavasitə kommunikasiya sistemləri, informasiyanın alınması, işlənməsi və verilməsi prosesi ilə əlaqədar olduğundan, müasir cəmiyyətdə hər cür informasiyanı cəmiyyət üzvləri arasında yaymağı qarşısına məqsəd qoyan, informasiya resurslarını qoruyub saxlayan, onu əsrdən-əsrə, nəsildən-nəslə ötürmək, informasiya daşıyıcısı kimi fəaliyyət göstərən kitabxana sistemləri, o cümlədən MKS-lər mühüm vəzifələri həyata keçirməlidirlər.

Bu baxımdan müasir dövrdə kitabxanalar elmi, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə müəssisəsi kimi qiymətləndirilir, sosial institut dərəcəsinə malik müəssisə hesab edilir. Belə ki, müasir kitabxana elmi, informasiya, mədəniyyət, təhsil və tərbiyə müəssisəsi kimi çap əsərlərini və digər

informasiya daşıyıcılarını toplayıb mühafizə edən, cəmiyyətin intellektual və mənəvi potensialının inkişafına xidmət göstərən sosial instituttur.

1975-1980-ci illər respublikanın dövlət kütləvi kitabxanalar şəbəkəsinin tarixində keyfiyyətə yeni inkişaf mərhələsi olmuşdur. Bu tarixi mərhələ ilk növbədə onların mərkəzləşdirilməsi, ölkənin bütün şəhər və rayonlarında mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərinin formalaşması ilə nəticələnmişdir.

Mərkəzləşdirmə hər bir inzibati ərazidə fəaliyyət göstərən dövlət kütləvi kitabxanalarının vahid fond, texnoloji proseslər və maddi-texniki bazası əsasında birləşib kompleks şəkildə fəaliyyət göstərməsinə yönəlmişdir. Bu iş müvafiq şəhər və rayonlarda əvvəllər bir-birindən təcrid olunmuş şəkildə fəaliyyət göstərən kütləvi dövlət kitabxanalarının mexaniki şəkildə birləşdirilməsi deyil, keyfiyyətə yeni kitabxana-informasiya müəssisələrinin meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur.

XX əsrin 80-ci illərində Azərbaycanın dövlət kütləvi kitabxanalar şəbəkəsi artıq əhalinin bütün təbəqələrinə səmərəli xidmət göstərən aparıcı informasiya və mədəniyyət müəssisələri kimi formalaşmışdılar. Buna əsas səbəb mərkəzləşmə nəticəsində onların informasiya ehtiyatlarının və soraq-bibliografiya aparatlarının intensiv inkişafı və struktur baxımdan xeyli təkmilləşməsi idi.

Bu dövrdə MKS-lərdə ədəbiyyatın kataloqlaşdırılması istiqamətində xeyli işlər görülmüş, bir çox kənd kitabxanalarında sistemli kataloq yaradılmış, diyarşünaslıq xarakterli kartotekalar meydana gəlmiş, soraq-bibliografiya aparatının tərkibi əsaslı surətdə təkmilləşdirilmişdir. Dövlət kütləvi kitabxanalar şəbəkəsinin fond və kataloq sisteminin KBT cədvəlləri əsasında yenidən təşkili o dövr üçün mütərəqqi əməliyyat sayıla bilərdi. Belə ki, KBT-nin ideoloji baxımdan marksizm-leninizm nəzəriyyəsinə əsaslanmasına baxmayaraq, o həmin ideologiya çərçivəsində elmi baxımdan daha mükəmməl təsnifat sistemi idi.

Mərkəzləşmə nəticəsində MKS-lərin mərkəzi kitabxanalarının strukturunda yaradılmış “Bibliografik informasiya” şöbələri müxtəlif oxucu qruplarına, xüsusən mütəxəssislərə informasiya xidmətini təşkil etmək istiqamətində səmərəli fəaliyyət göstərirdilər. Bu baxımdan müxtəlif sənaye müəssisələrində təşkil edilən “İnformasiya günləri”, “Ədəbiyyata baxış”, “Mütəxəssis günü”, “Səyyar sərgi”, “Ədəbiyyat icmalları”, “Yeni nəşrlərin informasiya bülletenləri” mütəxəssislərdə böyük maraq oyadırdı.

Beləliklə, Azərbaycanda MKS-lərin fəaliyyəti əsasən dövrün tələblərinə müvafiq şəkildə formalaşmışdı. Lakin 80-ci illərin sonunda erməni təcavüzkarlarının ölkəmizə hücumu, ərazimizin 20%-nin işğal edilməsi, bir

milyon nəfərdən artıq əhalinin qaçqın və köçkün vəziyyətinə düşməsi, ölkədə baş verən digər sosial-iqtisadi və siyasi çətinliklər, respublikaya rəhbərlik edən şəxslərin və partiyaların səriştəsizliyi bütün sahələrdə olduğu kimi kitabxana işinə də öz dağıdıcı təsirini göstərdi.

Lakin 1993-cü ildən Heydər Əliyevin respublikada hakimiyyətə qayıtdığı dövrdən başlayaraq kitabxana işində başlanan böhran meylləri tədricən aradan qaldırılmağa başladı. Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlməsi Azərbaycan xalqını, Azərbaycan dövlətçiliyini xilas etdiyi kimi, Azərbaycan kitabxanalarını da məhv edilməkdən qorudu. Məhz bu dövrdə Azərbaycan dövləti keçid dövrünün hər cür çətinliklərinə baxmayaraq dövlət kitabxana şəbəkəsini, o cümlədən Mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərini qoruyub saxlamağa müvəffəq oldu. Sonrakı illərdə kitabxanaların maddi-texniki bazası, kitab və kadr təminatı, kitabxana işçilərinin maddi rifahı tədricən yaxşılaşdırılmağa başladı.

Müasir dövrdə Azərbaycanda dövlət kütləvi kitabxanalar şəbəkəsinin fəaliyyətinin yeniləşməsi, bu aparıcı kitabxana şəbəkəsində əhaliyə kitabxana xidmətinin mahiyyəti MKS-in işinin informasiyalaşdırılması, kitabxanalarda yeni informasiya texnologiyalarının tətbiqi və inkişafı, MKS-in bazasında elektron-informasiya mərkəzlərinin yaradılması, respublika üzrə vahid avtomatlaşdırılmış şəbəkə texnologiyasının tətbiqi və s. işləri nəzərdə tutur.

Qeyd etmək lazımdır ki, son illər bu istiqamətdə Mədəniyyət Nazirliyi və M.F.Axundov adına Milli Kitabxana tərəfindən bir sıra səmərəli işlər görülmüşdür. Belə ki, 2001-ci ildən dövlət kütləvi kitabxanalar şəbəkəsinin işçilərinin fasiləsiz təliminin təşkili üçün Avrasiya və Soros fondunun maliyyə dəstəyi ilə “Tədris mərkəzi” yaradılmışdır. Mərkəzin hazırladığı “Müasir kitabxanalar və onların vəzifələri” adlı proqram bütün mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərinə təqdim edilmiş və təşkil edilən seminarlarda MKS-in mərkəzi kitabxanalarının 225 əməkdaşı tədris keçmişdir.

MKS-lərin fəaliyyətinin tənzimlənməsi və onların idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə Milli Kitabxana tərəfindən son vaxtlar “Mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemləri haqqında əsasnamə”, “Mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərinin nümunəvi strukturu və ştatları haqqında təlimat”, “Kütləvi kitabxanaların iş rejimi normaları” kimi normativ sənədlər hazırlanmışdır.

Bundan əlavə milli kitabxana tərəfindən 2005-ci ildə əvvəllər nəşr edilən və 80-ci illərdə nəşri dayandırılmış “Əlamətdar və tarixi günlər təqviminin” nəşrinin bərpa edilməsi, şübhəsiz ki, kitabxanalarda kütləvi tədbirlərin təşkilinə, onların fəaliyyətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsinə xeyli köməklik göstərəcəkdir.

Milli Kitabxanada 2005-ci ildə “VTLS-Virtual” sistemi əsasında Elektron kataloqunun yaradılmasına başlanılması yaxın gələcəkdə Azərbaycan Respublikasının bütün kitabxanalarının fondunun toplu Elektron kataloqunun yaradılmasına imkan verəcək və son nəticədə dövlət kütləvi kitabxanalarının oxucuları yaşadığı ərazidən asılı olmayaraq dünya kitabxana-informasiya ehtiyatlarından maneəsiz və operativ istifadə etmək imkanlarına malik olacaqlar.

Dövlət kütləvi kitabxanalar şəbəkəsinin kitab təminatında prezident İlham Əliyevin müvafiq sərəncamına əsasən onların latın qrafikası ilə yenidən nəşr edilən kitablarla pulsuz təmin edilməsi dövlətimizin kitabxanalara göstərdiyi qayğının bariz nümunəsidir.

Lakin son illər dövlət kütləvi kitabxanalar şəbəkəsində baş vermiş mütərəqqi dəyişikliklərə baxmayaraq bu aparıcı kitabxana sistemində əhəliyyə kitabxana-bibliografiya və informasiya xidməti sahəsində hələ də ciddi problemlər, həll edilməmiş, təşkilati və metodiki məsələlər bir sıra çətinliklər və noqsanlar qalmaqdadır. Bu problemləri belə ümumiləşdirmək olar:

– Dövlət kütləvi kitabxanalar şəbəkəsinə onların xidmət etdiyi ərazilərin sakinlərinin cəlb edilməsi müxtəlif şəhər və rayonlarda qənaətbəxş deyil. Belə vəziyyətin bir səbəbi müvafiq MKS-in vahid fondunun yeni ədəbiyyatla zəif komplektləşdirilməsidirsə, digər səbəbi isə həmin kitabxanalarda, bu işin lazımı səviyyədə təşkil edilməməsidir.

– Son illər MKS-in xüsusi kitabxana avadanlığı, kitab rəfləri, kataloq qutuları, sərgi vitrinləri, eləcə də kitabxana texnikası ilə təchiz edilməsi qənaətbəxş deyildir. Əksər kitabxanalarda kataloq kartoçkalrı, uçot kitabları, digər normativ sənədlər yox dərəcəsindədir.

– Kitabxanaların yeni ədəbiyyatla komplektləşdirilməsi planlı və sistemli şəkildə aparılmır, profillilik prinsipi unudulmuşdur. MKS-lərin çoxunun vahid fondunun tematik-tipoloji planı yoxdur.

– Respublika Kitabxana Kollektorunun fəaliyyəti səmərəsizdir və MKS-lərin komplektləşdirilməsinin müasir tələblərinə cavab vermir.

– Dünya kitabxanaçılıq təcrübəsində baş verən yeniliklər, müxtəlif innovasiyalar MKS-lərə operativ şəkildə çatdırılmır. MKS-lərin əksəriyyəti Azərbaycan və rus dillərində nəşr edilən ixtisas ədəbiyyatını, o cümlədən dövrü mətbuatı vaxtaşırı almırlar.

Beləliklə, müstəqillik dövründə baş verən hadisələr dövlətimizə kitabxana işi sahəsində yeni, müstəqil, demokratik siyasət yeritməsi üçün şərait yaratdı. Müstəqil, suveren, dünyəvi, demokratik, hüquqi Azərbaycan dövlə-

tinin kitabxana işi sahəsində siyasəti formalaşmağa və cəmiyyətdə özünə yer tutmağa başlamışdır.

Müasir şəraitdə kitabxana işi sahəsində dövlət siyasətini müəyyənləşdirərək respublikamızda əldə edilmiş müstəqilliyin xalqımıza bəxş etdiyi milli dövlətçiliyimizin, milli ideologiyamızın, azadlıq və demokratiyanın nailiyyətini son illərdə ölkənin həyatında baş verən iqtisadi, sosial, mədəni və təhsil sahəsindəki dəyişiklikləri, milli soykökümüzdə qayıtmağımızı, milli mentalitetimizin möhkəmləndirilməsini, ümumiyyətlə, müstəqil, suveren Azərbaycan cəmiyyətində baş verən bütün dəyişikliklərin inkişaf qanunauyğunluqlarını nəzərə almaq lazımdır.

Əgər sovet vaxtı kitabxanaların qarşısında daha çox əhalini kitabxana oxucuları sırasına cəlb etmək, kitabxana fondlarından istifadəni intensivləşdirmək vəzifəsi qoyulmuşdusa, indiki informasiya cəmiyyəti şəraitində kitabxanaların qarşısında bütün əhalini internetin kitabxana işinə tətbiqi və onun köməyi ilə dünyanın kitab və digər mədəni sərvətlərindən istifadə etməyə cəlb etmək vəzifəsi qoyulmuş, informasiyadan azad istifadə üçün şərait yaradılması zəruri hesab edilmişdir.

Bu gün müasir dünya böyük bir inqilabi prosesi yaşamaqdadır. Bu inqilab cəmiyyətin inkişafına təkan verən, onu sürətləndirən, insanların həyat şəraitini yaxşılaşdıran, intellektual səviyyəsini yüksəldən, peşə bacarığının artmasına, işinə və istirahətinə əsaslı köməklər göstərə bilən informasiya inqilabıdır. Bu inqilabın müvəffəqiyyətlə həyata keçirilməsinin əsas vasitələrindən biri kitabxanalardır. Məhz buna görədir ki, müasir şəraitdə dövlətin kitabxana işi sahəsində siyasətinin hazırlanmasına böyük ehtiyac duyulmaqdadır.

Dövlətin kitabxana işi sahəsindəki siyasəti elə hazırlanmalı və həyata keçirilməlidir ki, informasiyalaşdırılmış cəmiyyətin vəzifələrinə cavab verə bilsin. Dövlətin kitabxana işi sahəsində siyasətinin hazırlanmasında göstərdiyimiz mühüm amillərin özünə yer tapmasına diqqət yetirmək vacibdir:

– Kitabxana fondlarının qorunması, onun yeni ədəbiyyatla ardıcıl olaraq komplektləşdirilməsi üçün şərait yaradılması, Kitabxana Kollektorunun işinin daha da təkmilləşdirilməsi;

– Kitabxanaların maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, müasir informasiya texnikası ilə təmin edilməsi, yeni kitabxana binalarının tikilməsi, mövcud binaların təmir edilməsi üçün tədbirlər hazırlanması;

– İnkişaf etmiş informasiyalaşdırılmış cəmiyyətdə informasiya sahəsində dövlət siyasətinin obyektivi olan kitabxanaların rolunun artması, dünyəvi, hüquqi dövlətin qurulması, iqtisadiyyatın inkişafı, iqtisadi islahatların dərin-

ləşməsi və cəmiyyətin demokratikləşməsi prosesinə kömək edən informasiya mərkəzləri kimi onların işinin daim diqqət mərkəzində saxlanılması və inkişaf etdirilməsi:

- Respublika kitabxanalarının, ilk növbədə elmi kitabxanaların kompüterləşdirilməsi üçün xüsusi proqramın hazırlanıb həyata keçirilməsi;
- Azərbaycan kitabxanalarının işini dünya standartları səviyyəsinə çatdırmaq, kitabxanaların elmi-metodik təminatını daha da təkmilləşdirmək, kitabxana-informasiya xidmətini elmi əsaslar üzərində qurmaq məqsədi ilə vətən kitabxanaşünaslıq elminin inkişaf etdirilməsi, elmi nəticələrin təcrübəyə tətbiqi üçün tədbirlərin hazırlanıb həyata keçirilməsi.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin “Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında” 20 aprel 2007-ci il tarixli Sərəncamı bu sahədə ciddi dönüş yaradılmasına təkan vermişdir. Sərəncamda qeyd olunur ki, Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi nəticəsində erməni silahlı dəstələri işğala məruz qoyduqları ərazilərimizdə vandalizm aktı törətmiş, illərlə fondlarında 4 milyondan artıq kitabın mühafizə olunduğu 1000-ə yaxın kitabxanayı və kitabxana filiallarını birləşdirən mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərini bütünlüklə dağıtmışlar.

Daha sonra bu gün geniş kitabxana-informasiya şəbəkəsinə malik Azərbaycanda 12 mindən çox müxtəlif tipli kitabxana mövcud olduğu nəzərə çarpdırılaraq xatırladılır ki, 1996-cı ildə Azərbaycan hökuməti “Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin vəziyyəti və onu yaxşılaşdırmaq tədbirləri haqqında” qərar qəbul etmişdir. 1999-cu ildə “Kitabxana işi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qüvvəyə minmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında” 12 yanvar 2004-cü il və “2005-2006-cı illərdə Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə çapı nəzərdə tutulan əsərlərin siyahısının təsdiq edilməsi haqqında” 27 dekabr 2004-cü il tarixli sərəncamlarına əsasən son illərdə ümumi miqdarı 10 milyon nüsxədən çox olan ədəbiyyat nəşr olunmuş və ölkə kitabxanalarına hədiyyə verilmişdir.

Bununla belə, sərəncamda vurğulandığı kimi yeni nəşrlər kitabxana fondlarını və onlardan istifadə imkanlarını xeyli genişləndirməklə yanaşı, həmin kitabların yerləşdirilməsi baxımından çətinliklər yaratmışdır. Ona görə də müasir Azərbaycan cəmiyyətinin informasiya təminatının həyata keçirilməsində ölkə kitabxanalarının tutduğu mühüm yer mədəniyyətin bu sahəsində informasiya cəmiyyətinin tələblərinə uyğun olaraq, müasir texnologiyaların tətbiqini zəruri edir. Bu baxımdan MKS-lərdə soraq-

bibliografiya aparatının təşkilinin optimallaşdırılmasına yönəlmiş bir sıra dövlət tədbirlərinin reallaşdırılmasını da zəruri sayırıq:

– Ən mühüm soraq və bibliografik vəsaitlərin kitabxanaların tələbatlarını ödəyə biləcək çoxsaylı nüsxələrlə yenidən çap edilməsinə ehtiyac vardır;

– Kitabçərisi və jurnalarası siyahılar və göstəricilər şəklində olan soraq və bibliografik materialları mütləq qeydə alınmalı və kartotekalarda əks etdirilməlidir;

– MKS-lərdə optimal informasiya ehtiyatları formalaşdırılmalı və ondan səmərəli istifadə təmin edilməlidir. Bu iş müvafiq regionların informasiya tələbatının öyrənilməsi və kitabxanaların komplektləşdirilməsinin elmi prinsiplərə əsaslanması nəticəsində həyata keçirilməlidir;

– MKS-lərdə ən mühüm vəzifələrindən biri mütəxəssis oxuculara bibliografik informasiya xidmətinin yeniləşməsindən ibarət olmalıdır. Bu baxımdan MKS-lərdə müasir informasiya texnologiyasına əsaslanan elektron informasiya xidmətinin təşkili ümdə vəzifə kimi meydana çıxır. Odur ki, MKS daxilində müxtəlif oxucu təbəqələrinə cari və retrospektiv, fərdi və kollektiv bibliografik informasiya xidmətinin təşkili MKS-lərin fəaliyyətinin optimallaşdırılmasının mühüm istiqamətinə çevrilməlidir;

– Müasir dövrdə informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının ictimai həyatın bütün sahələrinə tətbiqinin genişlənməsi ilə əlaqədar Mədəniyyət Nazirliyi və Milli Kitabxana tərəfindən MKS-lərdə yeni informasiya texnologiyalarının tətbiqinə dair dövlət proqramının hazırlanıb həyata keçirilməsi ən mühüm vəzifə sayılmalıdır. Bu proqram hər bir regionda mərkəzi kitabxananın elmi informasiya mərkəzinə çevrilməsini nəzərdə tutmalı, MKS oxucularının dünya informasiya resurslarından səmərəli istifadəsini təmin etməlidir. Bu məqsədlə MKS-lər tədricən virtual iş rejiminə keçməli, SD-ROM, Internet, Elektron kataloqu, Elektron məlumat bazaları, Elektron poçtu, Onlayn və s. xidmət vasitələrindən geniş istifadə edilməlidir.

Zənnimizcə, bütün bu təklif və tövsiyələrin həyata keçirilməsi MKS-lərdə soraq-bibliografiya aparatının sosial funksiyalarının optimallaşmasını təmin edər, müasir dövrdə MKS-lərin fəaliyyətinin daha səmərəli təşkili üçün əsaslı zəmin yarada bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. *“Azərbaycanda kitabxanaların fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı // Azərbaycan, 2007, 21 aprel.*

2. Xələfov A. *İnformasiya cəmiyyəti və kitabxanaların vəzifələri // Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya Bakı, 2005, №1, s.5-15.*

3. İsmayılov X. *Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin metodik təminat sisteminin inkişaf tarixi (1918-2000).* – Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2000, 220 s.

4. Rüstəmov Ə. *Bölgə (rayon) mərkəzləşdirilmiş kitabxana sistemlərində sadə informasiya texnologiyası: planlaşdırılması və tətbiq mexanizmi.* – Bakı, 1993, 138 s.

Afat Rzayeva

**Directions of Perfection Bibliographic Apparatus
in the Information Society**

SUMMARY

This article summarizes important information about ways of improving bibliographic unit in the information society in the Republic of Azerbaijan.

Key words: *information, library, reference and bibliographic apparatus, the information society.*

Афет Рзаева

**Направления совершенствования
справочно-библиографического аппарата
в информационном обществе**

РЕЗЮМЕ

В этой статье обобщены важные информации о направлениях совершенствования справочно-библиографического аппарата в информационном обществе в Азербайджанской Республики.

Ключевые слова: *информация, библиотека, справочно-библиографический аппарат, информационное общество.*

SƏNƏTŞÜNASLIQ

Əli ƏLİYEV
Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
Dizayn kafedrasının müəllimi

ABŞERON SEVGİSİNİN RƏNGLİ TƏRƏNNÜMÜ
(Xalq rəssamı Fərhad Xəlilovun yaradıcılıq üföqləri haqqında)

XÜLASƏ

Məqalədə müasir Azərbaycan rəssamlığının görkəmli nümayəndələrindən Fərhad Xəlilovun özünəməxsus bədii və novatorçu dəsti-xəttə malik olan əsərləri işıqlandırılır.

Biz onun əsərlərində forma və predmetlərin insan hissləri ilə vəhdətini, predmetlərin rəmziliyini görürük. Doğma Xəzərin qumlu sahilləri, Abşeronun təbiəti və kəndlərinin özünəməxsus palitrası rəssam palitrasında tam gerçəkliyi ilə əks olunur.

Açar sözlər: üslub, rəngkarlıq, alaqarı, əsər, ağac, qum, dəniz, Abşeron, akademizm, realizm.

Əgər XVI əsr Azərbaycan miniatür rəssamlığının çiçəklənmə dövrü hesab olunurdusa, XX əsrin ortalarından başlayan dövrü müasir Azərbaycan rəssamlığının zirvəyə gedən inkişaf dövrü hesab edə bilərik.

Ümumiyyətlə, XX əsr Azərbaycan rəssamlığında çoxcəhətli və çox məhsuldar bir dövr hesab olunur. Bu dövrdə rəssamlıqda öz sözünü deyən, fərqli, yaxud akademik düşüncə tərzinə və bədii xəttə malik olan, gələcəkdə Azərbaycan incəsənətinə yeni çalar və şöhrət gətirən yeni nəsil rəssamlar yaradıcılığa gəldilər.

Bu məktəbin görkəmli nümayəndələrindən biri də bizim müasirimiz, Azərbaycan xalq rəssamı, respublika Rəssamlar İttifaqının sədri Fərhad Xəlilovdur. O dövr həyatın bütün sahələrində sosializm ideologiyasının çiçəkləndiyi bir dövr idi. Bu ideologiya heç sözsüz və söhbətsiz incəsənəti də öz ağışuna almışdı. Əslində incəsənət sosializmə xidmət edirdi və etməliydi:

onun vəzifəsi isə sovet ideologiyasını tam mənası ilə işıqlandırmaqdan ibarət idi. Rəssamlardan kimsə sovet dövlət rəhbərlərinin portretini işləyir, kimsə onlara irihəcmli tablolar həsr edir, bəziləri də onları böyük kompozisiyalarda əbədiləşdirirdilər.

Ən yaxşı halda industrial mənzərələr çəkirdi ki, bunlar da sovet sənayesini, böyük tikintiləri, fəhlə və kəndli obrazını, onların əməyini işıqlandırmalıydı. Bax, rəssamlarımız belə çətin bir dövrdə yaşayıb yaradırdılar. O dövrdə sosialist realizmi yolundan çıxıb öz xüsusi yolunu müəyyən edən, Vətəninin təbii gözəlliklərini özünə baş qəhrəman seçən bir qrup rəssamlar formalaşırdılar. Onlar Abşeron bağlarına gedir, Bakı ətrafı kəndləri, bu kəndlərin orta əsr memarlığına aid qədim tikililərini vəsf edirdilər. Burada onları hər şey maraqlandırır və ilhama gətirirdi: qum, külək, dəniz, səma, ləpə döyəndəki qayalar, sahiləki tənha tut ağacı, tərki edilmiş köhnə tikili, Xəzər üzərindən doğan günəş və Abşeronla bağlı hər şey...

Bu rəssamlar birliyini sonralar Abşeron məktəbi adlandırdılar. Fərhad Xəlilovun taleyinə də həmin rəssamlarla bərabər olmaq, sosrealizmi mədh etmədiyi üçün onlarla birgə küncə sıxışdırılmaq, ayrışdırılmaq, dövlət tərəfindən təbliğ olunmamaq, başa düşülməmək və başqa diskriminasiyalar düşdü...

Fərhad Qurban oğlu Xəlilov 1946-cı ildə Bakı şəhərində doğulmuşdur. 1961-1966-cı illərdə Əzim Əzimadə adına Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq məktəbində, 1966-1968-ci illərdə Moskvada Ali Bədii-Sənaye məktəbində (Stroqonov) və 1969-1975-ci illərdə Moskva poliqrafiya institutunda təhsil almışdır.

Hələ tələbəlik dövründən yaradıcılığa başlayıb. Bu, 60-cı illərə təsadüf edir. Fərhad Xəlilovun sənətə gəldiyi və yaxud sənətə gətirdiyi ilk işlər artıq o dövr üçün və o vaxtkı mövcud olan rəssamlıq üslubları üçün qeyri-ənənəvi, "sosialist realizmindən" fərqli bir xəttə malik idi. Bu üslub mücərrəd, (abstrakt) yaxud yarım abstrakt idi.

Bu azad üslub dediyimiz kimi o vaxtkı rəsmi dairələrin də alqışlamadığı, hətta mübarizə apardıqları bir üslub idi. O vaxtkı prinsiplərə görə şair, yazıçı, rəssam – bir sözlə sənət adamı partiyalı olmalı idi; yəni onların vəsf elədiyi prinsiplər Sovet adamına, Sovet dövlətinə xidmət etməliydi, real səpgidə olmalı idi və s. Bu çərçivələr daxilində əsl sənətkarlar yarada bilmirdilər. Onlar yuxarılar tərəfindən incidilir və təzyiqlərlə qarşılaşırdılar. Bax, Fərhad Xəlilov belə bir çətin dövrdə yaradıcılığa gəlmişdi və işlədiyi iş üslubuna görə müəyyən təzyiqlərə rast gəlirdi.

Fərhad Xəlilovun işləri çoxtərəflidir. Amma onun ən çox, sevə-sevə təsvir etdiyi əsas ilham mənbəyi Abşerondur. Buranın təbiəti, səması, dənizi, ağacları, landşaftı, qumlu sahilləri, Bakı kəndlərinin özünəməxsus arxitekturası – bunlar hamısı Fərhad Xəlilov yaradıcılığının əsas qəhrəmanlarıdır.

Bu əsərlərdə Abşeron təbiəti ilə eyni zamanda onun qədim tikililəri, qalaları, dövrümüzədək gəlib çatmış qədim hamamlar, qumlu sahilə tənha qalmış və dəli Abşeron küləyinin yarıya qədər qumla örtüyü qədim tikili... təsvir olunur.

Ümumiyyətlə, onun Abşerona sevgisi, “abşeronçuluq”, Abşeron yarımadasının təbiətini, kəndlərini əsərlərinin “tərəf müqabil” seçməsi, gələcəkdə bir “Abşeron məktəbi” adı altında məktəb, yaxud Abşeronu vəsf edən rəssamların “ruhi birliyi”nin demək olar ki, təmali oldu.

Və 60-cı illərdə Abşeronu sevən, vəsf edən bu rəssamlar gələcəkdə bəlkə də özlərinin də bilmədiyi bir “Abşeron rəssamlıq məktəbi”, yaxud Fərhad müəllimin özünün dediyi kimi, “Abşeronluların məktəbi”nin təmali qoydu. Bu cərəyanda mövzu, mədh olunan obyekt Azərbaycanın bir parçası olan Abşerondur!

Fərhad Xəlilovun yaradıcılığı bu gün də davam edir. Amma onun əsas yaradıcılıq dövrü olan 60, 70, 80-ci illərdə bu torpağın özünəməxsusluğu, ona qarışan neft buruqları, ətraf kəndlərin xüsusi xalq arxitekturası indiki illərdən fərqli olaraq saxlanılmışdı. Və bu yerlər rəssamlarımız üçün onların həmişə, böyük məmnuniyyətlə getdikləri və sevə-sevə təsvir etdikləri yerlər idi: Mircavad, Rasim Babayev, S.Bəhlulzadə, Fərhad Xəlilov. Hətta 60-cı illərdə Buzovna və başqa kəndlərdə evlərin damına şifer (kirəmit) vurulduğunda bu adamlar etiraz edirdilər: yerli arxitektura pozulur, ənənəvi düz dam örtükləri yad bir materialla örtülür, binaların damının forması dəyişdirilir və s. Sözsüz ki, bu vətəndaş mövqeyi idi, bu etiraz Abşerona, Vətənə olan sevgidən irəli gəlirdi.

Fərhad Xəlilov öz rəssamlıq fəaliyyətində başqa rəssamlarımızın bəlkə də yaşamadığı bir çətinliyi də yaşamışdı. Bu çətinlik yaradıcılığın növbəti illərində Vətəndə tanınma bilməmək, Vətəni vəsf edib amma sərgilərini ondan kənarında nümayiş etdirmək çətinliyi idi... Qeyd etdiyimiz kimi, Xəlilovun üslubu o vaxt mövcud olan Sovet sisteminin təqdir etmədiyi bir azad, yarı mücərrəd xətt idi. Üstəlik də əsərlərində nə əli qabarlı kolxozçunu, fəhləni, nə də sinəsi ordenli dövlət rəhbərlərini tərənnüm və təbliğ etmirdi. Onun qəhrəmanları Azərbaycan – Abşeron torpağı idi. Amma ziddiyyət bunda idi ki, Fərhad Xəlilovun atası o vaxt Azərbaycan KP MK-da məsul vəzifədə çalışırdı. Oğlunun sosialist realizmi ilə uzlaşmayan əsərləri ataya, atasının isə

tutduğu vəzifə oğula irad kimi tutula bilərdi. Düzdür başqa vətəndaşlarımız bəlkə də bu vəziyyətdən öz xeyrinə istifadə edə bilərdi. Dilemma qarşısında qalan Fərhad Xəlilov əksinə, söz-söhbətdən qaçdı və öz yaradıcılığını Bakıdan kənardə – Moskvada, eləcə də xarici ölkələrdə təbliğ etməyə başladı. Təkcə onu demək kifayətdir ki, 70-90-cı illərdə keçirdiyi beş sərgisindən təkcə birini Bakıda keçirə bilmişdir. Amma bu sərgilər, əsərlərinin təbliğatı harada olursa olsun o kətanlar üzərində həmişə Azərbaycan, Abşeron tərənnüm olunurdu. Ona görə də 70-80-ci illərdən etibarən Fərhad Xəlilov öz vətəninə artıq tanıdı və sevildi. Və bu gün biz görkəmli sənətkarımızdan söhbət acarkən, mövzu və söhbətlərimizin istiqaməti bir daha Abşeronu qayıdır...

Abşeronun sahil kəndlərinin bəzilərində dənizin sahilinə qədər uzanan yollar, küçələr var. Yerli arxitekturaya uyğun bu yolların ətraflı daş barırlarla hörülmüşdür. Bu yollardan sağa və sola yollar ayrılrsa da nəhayət əsas istiqamət olaraq bu yollar bizi... dənizə aparır. Fərhad Xəlilov bəzi əsərlərində bu reallıqdan simvolik istifadə edir və reallığı rəmziliyə çevirir: bütün yollar dənizə aparır – demək sakitliyə, səssizliyə, istidən sərinə, gözlədiyimiz nəticəyə.

Bu cür ifadə vasitəsinə gələn yolda müəllifin “Dəniz sahilində” (1987-ci il, 90x140) əsəri diqqəti cəlb edir. Bu əsərdə dəniz sahilində iki ev təsvir olunur. Bu evləri bir-biri ilə daş barıya birləşən arka (alaqapı) birləşdirir. Tamaşaçı baxışından – ön plandan gedən qumlu yol iki evin arası ilə alaqaqıdan keçib dənizə aparır. Bu qaçı-yol, kompozisiyada əsərin lap mərkəzində yerləşdirilib. Sağda və solda iki Abşeron tikilisi, buradakı evlərə xas olan darvaza, daş barırlar və hər iki həyətdə ağaclar diqqətli cəlb edir. Əsər Fərhad Xəlilov yaradıcılığının ilk dövrünə məxsus olan nisbətən real səpgidə işlənib. Amma əsərin simvolik mənasının olması heç şübhəsizdir. Bu əsərdə təsvir edilən hər bir predmet – ağaclar, daş barırlar, evlər, pəncərələr, həyət qaçısı və darvaza – bunlar hamısı tamaşaçının baxışını mərkəzə yönəldib oradakı süzgəcdən – alaqaqıdan keçib dənizə qovuşdurur. Dəniz isə tünd boyalarla təsvir olunduğundan və nisbətən həyəcanlı göründüyündən tamaşaçı baxışı sakit və mavi-yaşıl səmaya zillənir və yenidən isti çalarlarla işlənmiş doğma barıda, evdə, qumlu yolda təskinlik tapır..

“Goradildə dəniz” əsəri (1993-cü il, 70x130) də əvvəlki əsərdə olduğu kimi simmetrikdir: sağ və sol tərəfdə evlər və ortada dənizə gedən yol təsvir olunub. Bu əsərdə də evlər və yol isti çalarlarla işlənib. Yol və evlər bir çalarda və demək olar ki, eyni tonda işləndiyindən divarların sərhədləri nazik, zəif kontur xətlərlə işlənmişdir. Əvvəlki təhlil etdiyimiz əsərdən fərqi olaraq bu iş daha real boyalarla işlənmişdir. Dəniz isə burada çox sakit və real

görünür. Horizont xətti və səma nisbətən həyəcanlıdır. Ümumiyyətlə, bu iş xoş, ilıq bir təəssürat verir. Bu həm sağdakı evin eyvanında, hər iki evin darvaza və qapılarında hiss olunur. Sahilə qədər gedən qumlu yol isə həm material, həm də ruhi cəhətdən işıqlıdır. Bəlkə də bu əsərlə biz müəllifin fikrini – “dənizə aparan isti qumlu yol”u insanı dincliyə, sakitliyə, ağır, səsliliküylü şəhər həyatından sonra istirahətə çağırış kimi başa düşürük!

“Dəniz və yol arasında” (1993-1999, 150x200) əsərindəki fikir yuxarıda təhlil etdiyimiz iki əsərlə eyniyyət təşkil edir. Amma bu əsər həm böyük ölçüyə malik olması ilə tamaşaçıya düşündürücü və təsiredici təəssürat verir, həm də işlənmə manerasına görə monumental təsir bağışlayır. Onu da qeyd edək ki, Fərhad Xəlilovun işlədiyi əsərlərdə eyni dəst-xətt mövcud olsa da, işlərin hər birinə fərqi yanaşmış işin xarakterinə uyğun olaraq o əsərə ayrıca, öz üslubundan sözsüz ki, az seçilən bir üslub fərqi verir. Haqqında danışdığımız “Dəniz və yol arasında” əsərində də bu işə aid üslubu görürük. Sözsüz ki, bu yanaşma onun əsərlərinə məhəbbətdən, bir işin üzərində bəzən illərlə işləməsindən irəli gəlir. Əsərdə barıların daşları yüngül ağ çalarlarla işlənmişdir. Barıların arası ilə gələn yol, yolun rəngi divarlarından heç nə ilə fərqlənmir: tamaşaçı üçün dənizə, suya, sakitliyə sakit və sanki pambıqdan imiş kimi olan bir yol gedir. Dənizsə tünd rənglərlə işlənmişdir, vahiməlidir: bizi aparan yollar heç də həmişə sakitliyə, dincliyə getmirmiş deyə düşündürücü təsvirlə rastlaşırıq. Müəllif bəlkə də bu əsərində Azərbaycan xalqının 80-90-cı illərdə yaşadığı çətin və ağır illəri ifadə edir.

Fərhad Xəlilovun yaradıcılığında ağaclar xüsusi yer tutur. Bu ağaclar sözsüz ki, Abşeron təbiətinin, kəndlərinin bəzəyidir. Amma müəllif üçün bu ağaclar müxtəlif ifadə vasitələridir. Bu ağaclarda rəssam həm sevinci, kədəri, həm istini, soyuğu, qələbəlik və tənhalığı bildirir.

1975-ci ildə işlədiyi “Yazın qələbəsi” əsərində yaşıl çəmən, çoxsaylı badam ağacları və uzaq horizontda mavi dəniz verilmişdir. Çiçəklərə bürünmüş ağacların tək-cə forma və görüntüləri bir bayram əhval-ruhiyyəsi yaradır. Ağaclar arasında çalışan, onlara qulluq edən insan fiqurları bu bayramı daha da əhəmiyyətli edir. Yaşıl çəmən isə təbiətin və ağacların bayram paradını gözəlləşdirir. Bu əsər ətrafa gözəllik saçır: hər şey gözəldir – çünki təbiətin oyanışı özü bir bayramdır. Bütün bu gözəlliyi isə rəssam üstü çətir kimi örtülmüş ağacların vasitəsi ilə vermişdir.

“Dəniz kənarında kənd” (1980, 50x55) əsəri. Bu əsərdə ön planda kompozisiyanı aşağıdan yuxarı diaqonal olaraq kəsən yarpaqsız ağac təsvir olunmuşdur. Ağac iri plandadır və kompozisiyada dominant rol oynayır. Arxa planda isə tipik Abşeron kəndi və göy-ultramarin dəniz və buludlu səma təsvir

olunub. Abşeron kəndi ağ-sarı çalarlarda işlənib və tünd dənizin fonunda işıqlı görünür. Eləcə də sarı qum təpəsi ağ rəngli evləri mavi dənizdən ayırır və birləşdirir. Amma siluetlə işlənmiş tək ağac isə əsərə bir dramatism verir. Həm görünüşdə və həm də əsərdən gələn hissiyyatda biz bunu duyuruq. Ağacın budaqlarının diqqətlə işlənməyinə və ön planda yerləşməsinə baxmayaraq biz dənizə sığınan və dənizə arxalanan, bu sakit və acıqlı dənizlə bir qum təpəsi ilə ayrılan Abşeron kəndindən gözüümüzü çəkə bilmirik..

70-ci illər Fərhad Xəlilovun əsərlərindən ən yaxşılarından biri hesab edilən “Çiçək açan badam” (1976, 90x100) əsəri. Bu əsərdə də ön planda dominantlıq təşkil edən, Abşeron torpağında becərilən badam ağacı təsvir olunub. Arxa planda köhnə arxitekturalı tikili görürük. Ağac və binanı soyuq yaz səması birləşdirir. Əsərdə qədim binanın və ağacın budaqlarının forması bir-biri ilə harmonik birlik yaradır və biri digərini tamamlayır. Çiçəklənmiş ağac xüsusən mavi və tünd mavi səmanın fonunda xoş təsir bağışlayır. Bu ağac, kompozisiyanın əsas obyektı olmaqla həm də kompozisiya cəhətdən müsbət təəssürat aldığımız işlərdəndir. Eyni zamanda yerin tünd yaşıl rənglə verilməsi əsərdə ağırlıq və tarazlığı nizamlayır.

Bu əsərlərdə biz rəssama xas olan qaydada forma rəmziliyi ilə demək istədiklərini göstərə bilmək bacarığını görürük, Abşeron torpağının Fərhad Xəlilov əsərlərinin tərənnüm mövzusu olduğunun bir daha şahidi oluruq.

Görkəmli rəssamımız bu gün də yaradıcılığını davam etdirir. Və onun hər yeni əsərində biz rəssama məxsus olan bədii xəttin daha da inkişaf etməsinin şahidi oluruq.

Abşeron torpağı isə rəssamlarımız üçün daim ilham mənbəyi olaraq qalır.

ƏDƏBİYYAT

1. Fərhad Xəlilov // <https://az.wikipedia.org/wiki>
2. Fərhad Xəlilovla müsahibə // <http://apa.az/medeniyyet-xeberleri/incesenet-haqqinda/ferhad-xelilov-musahibe.html>
3. *Имена в искусстве. Фархад Халилов Москва, 2012.*
4. *Rasim Əfəndi. Azərbaycan incəsənəti. – Bakı: “Şərq-Qərb” Nəşriyyatı, 2007, 160 səh. + 112 səh. (illüst.).*
5. *Живопись Фархада Халилова в Третьяковской галерее: с 15 апреля по 18 мая 2008 // <http://www.museum.ru/N33670>*

Ali Aliyev

**Color chanting of Absheron's love
(Folk artist Farhad Khalilov on the creativity horizon)**

SUMMARY

The work describes the modern painting of Azerbaijan in the person of the national artist Farhad Khalilov, who has a special artistic, innovative style. In his paintings, we have the ability to connect the form with mood and feeling. The paintings reflect the native Absheron, the Caspian with its sandy shores and suburban villages with a peculiar medieval architecture.

Key words: *handwriting, painting, gates, work, wood, sand, sea, Absheron peninsula, academism, realism.*

Али Алиев

**Цветное воспевание любви Апшерона
(горизонты о творчестве Народного художника Фархада Халилова)**

РЕЗЮМЕ

В работе описывается современная живопись Азербайджана в лице народного художника Фархада Халилова, которому присуще особый художественный, новаторский стиль. В его картинах мы наблюдаем умение связать форму с настроением и чувством. Рассматриваются картины отражающие родной Абшерон, Каспий с ее песчаными берегами и пригородные деревни с своеобразной средневековой архитектурой.

Ключевые слова: *почерк, живопись, ворота, произведение, дерево, песок, море, Абшеронский полуостров, академизм, реализм.*

ALİ KİTABŞÜNASLIQ TƏHSİLİ:
PROBLEMLƏR, VƏZİFƏLƏR

Bayram ALLAHVERDİYEV,
Bakı Dövlət Universitetinin professoru,
tarix üzrə elmlər doktoru

Knyaz ASLAN,
Bakı Dövlət Universiteti
Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının müdiri,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

**AZƏRBAYCANDA NƏŞRİYYAT İŞİ İXTİSASI ÜZRƏ
MÜTƏXƏSSİS HAZIRLIĞINA
CİDDİ EHTİYAC VAR**

XÜLASƏ

Məqalədə Azərbaycanda kitabşünaslıq, nəşriyyat işi və redaktə üzrə ali təhsilin yaranması və inkişafı tarixinin qısa təsviri verilmişdir. Eyni zamanda Bakı Dövlət Universitetinin Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedrasında tədris olunan ixtisas fənlərinin xüsusiyyətləri aydınlaşdırılmışdır.

Bu məqalədə eyni zamanda yaşı minillərlə ölçülən və zəngin ənənələri olan dünya və Azərbaycan kitab mədəniyyətinin öyrənilməsində, nəşriyyat-poliqrafiya fəaliyyətinin inkişafında, mətnlərin nəşrə hazırlanması zamanı əlyazma mərhələsindən çap mərhələsinədək olan bütün proseslərin mənimsənilməsində, çoxsaylı nəşriyyatların və mətbəələrin kitab mütəxəssisləri, nəşriyyat işçiləri (redaktorlar, korrektorlar, tərtibçilər və s.) ilə təminatında özünəməxsus rolu olan “Kitabşünaslıq”, “Nəşriyyat işi və redaktəetmə” ixtisasının qorunub saxlanılması və inkişaf etdirilməsi üçün dövlət qayğısına ciddi ehtiyacın yarandığı vurğulanmış, konkret tövsiyələr verilmişdir.

Açar sözlər: *kitabşünaslıq, nəşriyyat, nəşriyyat fəaliyyəti, redaktə, ixtisas, ali təhsil.*

Kitab nəşri hər bir ölkənin, xalqın mədəniyyətində, ümumiyyətlə, mənəvi, ictimai həyatında çox görkəmli yer tutur. Hər birimiz ilk növbədə ancaq kitab vasitəsilə təhsil, alm almış, hıyatda yaşamağa, fəaliyyət göstərməyə hazırlamış. Ona görə də hər birimiz kitablara borcluyuq. Həm kitablari yazıb-yaratmaq, həm də onlari nəşr etmək əsas vəzifələrimizdən biridir. Bunun üçün mümkün olan bütün tədbirləri görməliyik!

**Heydər Əliyev,
Ümummilli lider**

Ölkəmiz qədim dövrlərdən başlayaraq öz yüksək kitab mədəniyyəti ilə seçilmiş və zəngin kitabxanaları ilə tanınmışdır.

**İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti**

Son illərdə sürətlə modernləşən Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin insan kapitalının inkişafı çağırışlarına cavab verməsi istiqamətində yeni addımların atılmasına və ümumi təhsilin keyfiyyət göstəricilərinin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması istiqamətində müəyyən tədbirlər həyata keçirilir. Ölkəmizin inkişaf konsepsiyasına uyğun olaraq şəxsə hərtərəfli bilik və bacarıqların verilməsi məqsədi ilə təhsil sisteminin institusional əsasları, infrastrukturu və insan resursları inkişaf etdirilir. Təhsilin inkişafı ölkədə əhalinin rifahının yaxşılaşması, həmçinin fərdin həyatının daha yüksək səviyyədə qurulması üçün zəmin yaradır. Təhsil insanlara texnologiyaları çevik mənimsəmək, əmək bazarında layiqli yer tutmaq və ömür boyu təhsil prosesinə qoşulmaq, sağlam həyat tərzi, ətraf mühitə münasibətdə düzgün mövqe seçmək imkanı verir. Təhsilin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması üçün təhsili idarəetmə sisteminin yenidən qurulması, bu sahədə insan resurslarının inkişaf etdirilməsi və müəllim peşəsinin nüfuzunun artırılması zərurəti hazırda gündəlikdə duran əsas vəzifələrdəndir.

Bu vəzifələrin həyata keçirilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 19 yanvar 2015-ci il tarixli Sərəncamı ilə "Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyasının həyata keçirilməsi ilə bağlı Fəaliyyət Planı" təsdiq edilmişdir.

Bu Fəaliyyət Planı respublikamızda ali təhsol ocaqlarının öncülü və bayraqdarı olan Bakı Dövlət Universitetinin inkişafı istiqamətində də yeni perspektivlər müəyyənləşdirir.

Bu baxımdan BDU-nun mühüm qurumlarından biri olan Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının professor-müəllim və laborant-texniki heyəti də üzərinə düşən vəzifələri vaxtında və məsuliyyətlə yerinə yetirmək üçün ciddi səy göstərir. Belə ki, kafedra yüksək ixtisaslı kitabşünas, nəşriyyat işçisi və nəşriyyat redaktoru ixtisası üzrə kadrların hazırlanması prosesində aparıcı rolunu davam etdirir, elmi-tədqiqat sahəsində öz fəaliyyətini müasir tələblər səviyyəsində təşkil edir, yeni uğurlar qazanmaq üçün kollektivin elmi potensialından səmərəli şəkildə istifadə etməyə çalışır.

Qeyd etmək lazımdır ki, 1962-ci ildə Bakı Dövlət Universitetində müstəqil Kitabxanaçılıq fakültəsi, 1963-cü ildə isə bu fakültənin nəzdində ayrıca Kitabşünaslıq və kitab ticarətinin təşkili şöbəsi təşkil edilmiş, bununla da Azərbaycanda ali kitabşünaslıq təhsilinin əsası qoyulmuşdur. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Sovetinin qərarı ilə o vaxtdan “Kitabşünaslıq və kitab ticarətinin təşkili” ixtisası üzrə əyani, qiyabi və axşam şöbələrinə tələbə qəbulu başlanılmışdır. Milli kitab mədəniyyətinin formalaşmasında, müxtəlif növ kitabların nəşrə hazırlanması məsələlərinin tədrisində, nəşriyyatlarla kitabxanalar arasında əlaqələrin möhkəmləndirilməsində, kitabın oxucular və alıcılar arasında məqsədyönlü şəkildə yayılmasında, nəşriyyatların ali təhsilli kitabşünas, nəşriyyat işçisi və nəşir kadrları ilə təmin olunmasında bu şöbənin mühüm xidmətləri olmuşdur.

Təəssüf ki, 1980-ci illərin əvvəllərində bəzi səriştəsiz məmurların ədalətsizliyi nəticəsində bu ixtisasa tələbə qəbulu üçün sifariş verilməmiş, təxminən 20 il uğurla fəaliyyət göstərən “Kitabşünaslıq və kitab ticarətinin təşkili” şöbəsi haqsızlığın və laqeydliyin qurbanına çevrilərək bağlanmışdı.

Nəhayət, 1991/1992-ci tədris ilində Azərbaycan Respublikası Nazirlər Soveti ölkəmizdə kitabşünas, nəşriyyat işi və redaktətmə üzrə yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanmasına böyük zərurət yarandığına görə yenidən “Kitabşünaslıq və kitab ticarətinin təşkili” şöbəsinin yaradılması haqqında qərar qəbul etmişdi. Bu qərarla əlaqədar olaraq 1991/1992-ci tədris ilində bu ixtisas üzrə tələbə qəbuluna başlanılmışdır. Kifayət qədər dərs yükü yarandığına görə (təxminən 4 min saatdan çox) BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsində 1992/1993-cü tədris ilindən “Kitabşünaslıq və kitab ticarətinin təşkili kafedrası” fəaliyyətə başlamışdır.

Azərbaycan Respublikasının müstəqiliyi və informasiya cəmiyyəti şəraitində nəşriyyat işində müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqinin daha geniş imkanları nəzərə alınaraq BDU-nun Böyük Elmi Şurasının qərarına əsasən “Kitabşünaslıq və kitab ticarətinin təşkili” kafedrası 1997/1998-ci tədris ilindən “Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedrası” adlandı-

rılmış, bakalavriatura və magistratura səviyyələrində “Nəşriyyat işi və redaktətmə” ixtisası üzrə kadr hazırlığına başlanılmışdır.

Lakin bəzi məmurların səhlənkarlığı üzündən Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 12 yanvar 2009-cu il tarixli “Ali təhsilin bakalavriat səviyyəsi ixtisaslarının (proqramlarının) Təsnifatı”nın təsdiq edilməsi haqqında Qərarında bu ixtisas “050205 – Kitabşünaslıq” kimi təsdiq edilmişdir.

Bundan başqa, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 14 iyun 2011-ci il tarixli 95 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Ali təhsilin magistratura səviyyəsi üzrə ixtisasların (ixtisaslaşmaların) Təsnifatı”nda həmin ixtisas “060205 – Kitabşünaslıq” adlandırılmış, bu ixtisas üzrə isə 8 ixtisaslaşma (“Nəşriyyat işi və redaktətmə”, “Nəşr işinin metodologiyası”, “Nəşriyyatda bədii və texniki tərtibat işi”, “Redaktə işinin metodologiyası”, “Kitab çapının texnologiyası”, “Kitabın elmi və bədii redaktəsi”, “Kitabın texniki tərtibatı”, “Dünya və Azərbaycan kitabşünaslığı”) öz əksini tapmışdır.

Yeri gəlmişkən onu da qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi 2012-ci ildə 060205 – “Nəşriyyat işi və redaktətmə” ixtisası üzrə magistratura səviyyəsinin, 2013-cü ildə isə 050205 – “Kitabşünaslıq” ixtisası üzrə bakalavriat səviyyəsinin təhsil proqramını – Ali Təhsil Pilləsinin Dövlət Standartını təsdiq etmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyası Rəyasət Heyətinin 13 aprel 2012-ci il tarixli (protokol №06-R) qərarı ilə təsdiq edilmiş və Rəyasət Heyətinin 30 oktyabr 2015-ci il tarixli (protokol № 13-R) qərarı ilə əlavələr edilmiş “Azərbaycan Respublikasında elmi və elmi-pedaqoji işçilərə elmi dərəcələrin verilməsi üzrə ixtisasların nomenklaturası”nın “Texnika elmləri” bölməsində 3356.01 indeksi “Kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq və kitabşünaslıq” adlanır. Göründüyü kimi, burada da “Kitabşünaslıq” ayrıca ixtisas kimi göstərilmişdir.

Hazırda BDU-nun Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedrasında tədrisin təşkili və elmi-tədqiqat işlərinin aparılması ilə 9 nəfərlik elmi-pedaqoji kollektiv məşğul olur. Onlardan 1 nəfəri elmlər doktoru, professor, qalan 7 nəfəri fəlsəfə doktoru, dosentdir. Kafedrada kifayət qədər dərslərin yükünün olması onun inkişafını şərtləndirən əsas amillərdən biridir.

Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedrası gənc mütəxəssislərin hazırlığı istiqamətində uğurla fəaliyyət göstərir. Son zamanlar kafedra üzrə 4 nəfər fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almışdır, 1 nəfər doktorant isə dissertasiya işini başa vurmaq ərəfəsindədir. Hazırda kitab nəşri, redaktə işi üzrə 5 nəfər elmlər doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün tədqiqat işi aparır və onlardan 4 nəfərin işi müdafiə ərəfəsindədir.

Kafedra əməkdaşlarının elmi araşdırmalarının nəticələri müntəzəm olaraq keçirilən elmi-nəzəri seminarlarda tanınmış mütəxəssislərin iştirakı ilə geniş müzakirə olunur, həmçinin elmi nəşrlərdə vaxtaşırı işıq üzü görür.

Hazırda Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedrası üzrə bakalavriatura səviyyəsində 91 nəfər, magistratura səviyyəsində isə 4 nəfər tələbə təhsil alır.

“Kitabşünaslıq” ixtisasının hazırkı dövrün tələbatına uyğun şəkildə yeniləşməsində Avropa ali məktəblərinin, eləcə də MDB ölkələrindəki ali təhsil ocaqlarının, xüsusilə İvan Fyodorov adına Moskva Dövlət Mətbuat Universitetinin təcrübəsindən geniş istifadə edilmişdir.

Qeyd edək ki, Sovet hakimiyyəti dövründə kitabşünaslıq-nəşriyyat işi üzrə 800 nəfərdən çox yüksək ixtisaslı kadr hazırlanmışdır. Müstəqillik illərində Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedrasının kadr hazırlığı sahəsindəki fəaliyyəti həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət cəhətdən yaxşılaşmış, bakalavriatura və magistratura təhsil pillələri üzrə kitabşünaslıq və nəşriyyat işi sahəsində 500-dən çox kadr hazırlanmışdır.

Bu kadrların hazırlanmasında Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedrasının professor-müəllim heyəti və universal ixtisasların cəmləşdiyi Bakı Dövlət Universitetinin yüksək maddi-texniki bazası çox mühüm rol oynayır. Bunu bütövlükdə Azərbaycanda kitabçılıq işi, kitab nəşri, nəşriyyat işi və redaktətmə sahəsinin inkişafına dövlət qayğısı və diqqətin əyani təzahürü kimi dəyərləndirmək olar.

Hazırda Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedrası təhsilin bakalavriatura səviyyəsində “Kitabşünaslıq” istiqaməti üzrə, magistratura səviyyəsində isə “Nəşriyyat işi və redaktətmə” ixtisaslaşması üzrə ali təhsilli kadrlar hazırlayır. Bu kafedranın məzunları respublikamızın dövlət və qeyri-dövlət nəşriyyat-poliqrafiya müəssisələrində, kitab yayımı və kitab ticarəti müəssisələrində, kütləvi informasiya vasitələrində, o cümlədən qəzet, jurnal, radio, televiziya və internet şəbəkələrində, onlayn mediada səmərəli fəaliyyət göstərirlər. Onlar ölkəmizdə kitab nəşrinin, kitabın təbliğinin və yayımının, müxtəlif nəşrlərin redaktəsinin, ümumiyyətlə, kitab mədəniyyətinin formalaşmasına və inkişafına müasir dövrün tələblərinə uyğun şəkildə mühüm töhfələr verir, doğma universitetin şöhrətini həmişə uca tuturlar. Bir çoxunun elmlər namizədi (fəlsəfə doktoru) və ya elmlər doktoru elmi dərəcəsi almış həmin mütəxəssislərin əksəriyyəti hazırda nəşriyyat-poliqrafiya sahəsində çalışır, milli kitab mədəniyyətinin inkişafında xüsusi rol oynayır.

Təkcə belə bir faktı qeyd etmək kifayətdir ki, kitabşünaslıq və nəşriyyat işi ixtisası üzrə bakalavriat və magistratura səviyyələri üçün bütün fənlərdən dünya təcrübəsi nəzərə alınmaqla proqramlar hazırlanıb çap edilmiş, çoxsaylı

dərslik, dərs vəsaitləri və monoqrafiyalar buraxılmışdır. Tədris, metodiki və elmi işə kömək məqsədilə kafedranın professor-müəllim heyətinin köməyi ilə “Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi” adlı elmi-nəzəri və təcrübi jurnal çap edilir. Bu jurnal Azərbaycan Respublikası Prezidentinin yanında Ali Attestasiya Komissiyasının elmi nəşrlər siyahısına daxil edilmişdir. Bundan başqa, bu yaxınlarda kafedrada “Kitabşünaslıq və redaktor sənəti” adlı ikinci bir elmi-nəzəri və təcrübi-metodik jurnal da fəaliyyətə başlamışdır ki, onun da elmi nəşrlər arasında sanballı yer tutacağını əminliklə söyləmək olar.

Kitabşünaslıq və nəşriyyat işi kafedrasının bakalavriatura və magistratura səviyyələrində dünyada və Azərbaycanda kitabın və kitabşünaslığın tarixi, nəzəriyyəsi, metodik məsələləri, kitabın tipologiyası, kitab nəşri, redaktə problemləri, nəşriyyat işinin təşkili və idarə olunması, müəllif hüququ, elektron nəşrlər və elektron nəşriyyatlar, kitab ticarəti, kitab yayımı, müxtəlif növlü ədəbiyyatın redaktəsi, tərcümə ədəbiyyatının nəşri, kitabın reklamı, təbliği və yayılması və s. kimi mühüm problemlər üzrə fənlər tədris olunur və ardıcıl elmi tədqiqatlar aparılır. Kafedranın professor-müəllim heyəti tədris işini yüksək səviyyədə həyata keçirməklə yanaşı, kitabşünaslığın, kitab tarixinin, nəşriyyat işinin, redaktəetmənin aktual problemləri üzrə monoqrafiyalar, dərsliklər, dərs vəsaitləri, elmi məqalələr və s. yazaraq xarici və Azərbaycan elmi jurnallarında nəşr etdirirlər. Kafedra müasir tələblərə cavab verən tədris-metodik vəsaitlərin və proqramların hazırlanması və nəşri istiqamətində qazandığı nailiyyətləri yenə də davam etdirməkdədir.

Kafedra əməkdaşlarından 3 nəfəri – professor Bayram Allahverdiyev, dosent Knyaz Aslan və dosent Rasim Süleymanov “Azərbaycan Respublikasının Qabaqcıl təhsil işçisi” adına layiq görülmüş, eləcə də müəllimlərin əksəriyyəti dərəcələri Təhsil Nazirliyinin, Respublika Azad Həmkarlar Komitəsinin, BDU-nun Fəxri Fərmanları ilə təltif edilmişlər.

Daha vacib bir məqamı da vurğulamaq istəyirik. Bakalavriatura və magistratura səviyyələrində təhsil alan tələbələr bu ixtisas üzrə bir sıra spesifik kompetensiyalara yiyələnirlər ki, onlar heç bir ali məktəbdə, heç bir ixtisasda bu elmi səviyyədə tədris edilmir. Belə ki, tələbələr ixtisasa uyğun informasiya mənbələrinin yaradılması, bu prosesdə informasiya texnologiyalarından istifadə vərdişlərinə; qlobal kompüter şəbəkələrində informasiya ilə işləmək bacarığına; dünyada və Azərbaycanda nəşriyyat-poliqrafiya mədəniyyətinin yaranması və inkişafı, müasir quruluşu haqqında biliyə; müasir kitabşünaslıq nəzəriyyəsinin prinsiplərinə; nəşriyyat-poliqrafiya müəssisələrinin mahiyyəti, mənsəyi, sistemi, inkişafı, onların informasiya resurslarının təsnifatı, nəşriyyat-poliqrafiya müəssisələrinin idarə edilməsi və ona rəhbər-

liyin forma və metodlarına; nəşriyyat fəaliyyətin təşkili və idarə olunması; kitabın və digər nəşrlərin bədii və texniki tərtibatı haqqında iş təcrübəsinə dərinlən bələd olurlar.

Eyni zamanda bu ixtisası seçən tələbə redaktə işinin tarixi təcrübəsinə və ənənələrini, kitab nəşri işinin inkişaf konsepsiyasını və əsas təmayüllərini, mətn üzərində redaktə işinin əsas xüsusiyyətlərini və redaktənin ümumi metodik prinsiplərini, redaktor əməliyyatlarının elmi prinsipləri və formalarını, redaktor düzəlişlərinin növlərini və xüsusiyyətlərini, əlyazmasında fakt materialının dəqiqləşdirilməsi prinsiplərini, əlyazmanın kompozisiyası üzərində redaktə işi prinsipləri və nöqsanların aradan qaldırılması yollarını, mətnin dil və üslubu üzərində redaktə işinin elmi prinsiplərini, kitab aparatı üzərində redaktor işinin xüsusiyyətlərini, elmi, elmi-kütləvi, istehsalat-təcrübi, kütləvi siyasi, rəsmi, tədris, ədəbi-bədii, folklor, soraq-məlumat, dövrü mətbuat, reklam nəşrləri üzərində redaktor işinin xüsusiyyətlərini və s. dərinlən mənimsəməklə kitabları nəşrə hazırlamaq, redaktə etmək, onlar üzərində işləmək vərdişlərinə yiyələnir.

Bunları mənimsəməyə imkan verən amillərdən biri də abituriyentlərin bu ixtisasa yiyələnməyə maraqları ilə əlaqədardır. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Dövlət İmtahan Mərkəzinin (keçmiş Azərbaycan Respublikasının Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət Komissiyasının (TQDK)) məlumatına əsasən, “Kitabşünaslıq” ixtisasını seçən abituriyentlər hər il ən azı 400-500 bal toplayaraq tələbə adına layiq görülürlər.

Beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi təsdiqləyir ki, nəşriyyat işçisi, nəşriyyat işi üzrə redaktorlar, nəşir, kitab reklamı və yayımı üzrə menecerlər, kitab biznesi, nəşriyyat marketinqi və meneceri və s. ixtisasları üzrə mütəxəssis kadrlar müxtəlif ölkələrin nüfuzlu universitetlərində hazırlanır. Məsələn, Avropa məkanında Almaniyanın bir neçə məşhur universitetində, o cümlədən Frankfurt Maynda, Leypsiqdə, Slovakiyada, Polşada, MDB miqyasında Rusiyanın 30-dan çox ali məktəbində, Ukraynada, Belorusuyada və başqa ölkələrdə bir sıra universitetlərdə kitab nəşri ilə əlaqədar olan fakültələr və kafedralar fəaliyyət göstərir. Hətta bir sıra ölkələrdə, o cümlədən Rusiyada kitabı öyrənən elmi-tədqiqat institutları da vardır.

Bütün bunlara görə Kitabşünaslıq və Nəşriyyat işi kafedrasının fəaliyyətinin daha da genişləndirilməsi və inkişafı üçün müasir tələblər baxımından dövlət qayğısı tələb olunur.

Bu baxımdan zəngin kitab mədəniyyətinin özəyini təşkil edən “Kitabşünaslıq” (“Nəşriyyat işi və redaktəetmə”) ixtisasının respublikamızda daha da

inkışaf etdirilməsi və gücləndirilməsi üçün bir sıra təkliflər irəli sürmək istəyirik:

– “Kitabşünaslıq” (“Nəşriyyat işi və redaktətmə”) ixtisasının beynəlxalq səviyyəyə yüksəldilməsi üçün dövlət miqyasında məqsədyönlü tədbirlər planı müəyyənləşdirilib həyata keçirilməlidir;

– Hazırda ölkəmizdə qeydiyyatdan keçmiş təxminən 1000-ə yaxın nəşriyyat-poliqrafiya müəssisəsi, o cümlədən 500-ə qədər dövlət və qeyri-dövlət (özlə) nəşriyyatı, 500-dən çox mətbəə və ya poliqrafiya müəssisəsi fəaliyyət göstərir. Bu nəşriyyat-poliqrafiya müəssisələrinin çoxsaylı elmi, ədəbi, bədii, texniki ixtisas redaktorlarına çox böyük zərurət yaranmışdır. İri nəşriyyatlar istisna olmaqla əgər hər bir kiçik müəssisədə ən azı 10-15 mütəxəssis kadra ehtiyac olduğunu nəzərə alsaq, onda 10-15 min kadram yetişdirilib hazırlanması üçün illərlə fəaliyyət göstərmək lazım gəlir. Bir cəhəti də qeyd etmək lazımdır ki, təlimata uyğun olaraq nəşriyyatların hər bir redaksiyasında 8-10 nəfər nəşriyyat işçisi və redaktor işləməli, onlar müxtəlif elm sahələrinə dair əsərləri müəllif əlyazmasından çap mərhələsinə qədər olan spesifik və mürəkkəb prosesin həyata keçirilməsində səmərəli fəaliyyət göstərməlidir. Xatırladıq ki, hətta sovet dövründə bu iş çox ciddi şəkildə həyata keçirilirdi.

– 1925-ci ildən olduqca səmərəli fəaliyyət göstərmiş Azərbaycan Dövlət Kitab Palatası 1987-ci ildə qeyri-müəyyən səbəblər üzündən ləğv olunduğuna görə 30 ilə yaxındır ki, ölkəmizdə mətbuat və kitab çapı statistikasını aparılmır. Burada xüsusi vurğulamağı lazım bilir ki, kitab mədəniyyəti ölkənin ümumi mədəniyyət səviyyəsinin göstəricilərindən bəlkə də birincisidir. Sovet İttifaqı dağılandıqdan sonra yaranmış bütün müstəqil respublikaların hər birində Dövlət Kitab Palatası müstəqil qurum kimi fəaliyyət göstərməkdədir. Xatırlatmağı vacib hesab edirik ki, bu dövlət əhəmiyyətli işi vaxtilə əsasən BDU-nu bitirən kitabşünas məzunlar həyata keçirirdilər. Onlar uzun illər ərzində “Kitab salnaməsi”, “Mətbuat salnaməsi”, “Birillik Azərbaycan kitabıyyatı” və s. kimi sənəballı bibliografik nəşrlər hazırlayaraq çap etdirir, beləliklə, Azərbaycan kitabının salnaməsini yaradırdılar. Bu yaxınlarda Mədəniyyət Nazirliyindən verilən məlumata görə, artıq Azərbaycan Dövlət Kitab Palatasının yenidən yaradılması üzrə işlər tamamlanmaq üzrədir. Bu müəssisə fəaliyyətə başlayarkən çoxsaylı kitabşünas və nəşriyyat işçisi ixtisasa yiyələnmiş mütəxəssislərə ciddi zərurət yaranacaqdır ki, bu mütəxəssislər də ilk növbədə məhz BDU-da hazırlanırlar.

– Bakı Dövlət Universitetinin maddi-texniki bazasının və kadrlar potensialının yüksək səviyyəsi gələcəkdə istər bakalavriatura, istərsə də magistratura səviyyələrində “Nəşriyyat-poliqrafiya işçisi”, “Kitab reklamı və yayımı üzrə

menecer”, “Kitab biznesi”, “Nəşriyyat marketinqi və meneceri”, “Naşir” və s. kimi bir sıra ixtisas sahələri üzrə tələbə qəbuluna və qəbul planının artırılmasının vaxtı çoxdan çatmışdır;

– Kafedranın bakalavriatura və magistratura pillələri üzrə illik dərslər yükündə nəşriyyat-poliqrafiya və redaktətmə məsələləri ilə əlaqədar olan fənlərin sayı üstünlük təşkil etdiyinə görə gələcəkdə onun adının dəyişdirilərək əvvəlki kimi “Nəşriyyat işi və redaktətmə kafedrası”, yaxud “Nəşriyyat işinin menecmenti kafedrası” adlandırılması daha məqsədəuyğun olar. Bununla yanaşı, hazırda magistratura siviyyəsində olduğu kimi, bakalavriaturada da məzunlara “Nəşriyyat işi və redaktətmə” ixtisasının verilməsini məqsədəuyğun hesab edirik; Yeri gəlmişkən qeyd etməliyik ki, respublikamızda, o cümlədən BDU-da müxtəlif ixtisaslar üzrə magistratura səviyyəsinə tələbə qəbulunun miqdarı tələbatdan aşağı səviyyədədir (hər ixtisas üzrə cəmi 3-5 nəfər). Halbuki Avropa ali təhsil müəssisələrinin təcrübəsi göstərir ki, hər bir hər bir ixtisasda qruplar üzrə tələbələrin sayı 10-15 nəfərdən az olmamalıdır;

– Kitab mədəniyyətinin, o cümlədən kitab nəşrinin və yayımının ölkənin mədəni inkişaf səviyyəsinin mühüm göstəricilərindən biri olduğunu həmişə vurğulayan ümummilli lider Heydər Əliyev hələ 1970-ci illərdə kitab nəşri üzrə mütəxəssis kadrların Azərbaycandan kənardakı nüfuzlu ali təhsil ocaqlarında göndərilən tələbələrin siyahısına kitab nəşri üzrə ixtisasa yiyələnən tələbələrin adlarının salınması barədə göstəriş vermişdi. Ulu öndər eyni zamanda həmin gənclərin təhsilini nəzarətdə saxlamış, bunun nəticəsində müvafiq sahədə ali təhsil alaraq respublikamıza qayıtmış bir çox kadrlar nəşriyyat-poliqrafiya müəssisələrində səmərəli fəaliyyət göstərməyə başlamışdılar. Hazırda onların arasında elmi dərəcəsi olan bir neçə mütəxəssis də vardır.

– Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin imzaladığı “Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi haqqında”, “2005-2006-cı illərdə Azərbaycan dilində latın qrafikası ilə çapı nəzərdə tutulan əsərlərin siyahısının təsdiq edilməsi haqqında”, 150 cildlik “Dünya ədəbiyyatı kitabxanası”, 100 cildlik “Dünya uşaq ədəbiyyatı kitabxanası”, 100 cildlik “Azərbaycan ədəbiyyatı kitabxanası” seriyasının nəşri haqqında, “Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının nəşri haqqında” sərəncamları dövlət başçısının kitab nəşri işinə göstərdiyi diqqət və qayğının əyani təzahürüdür. Göründüyü kimi, bu nəşrlərin yüksək səviyyədə hazırlanıb oxuculara çatdırılması çoxsaylı nəşriyyat işçiləri və redaktorlar tələb edir ki, həmin mütəxəssis kadrlar da məhz BDU-da hazırlansın. Göründüyü kimi, bu sahə üzrə hazırlanan kadrların çox böyük əmək bazarı mövcuddur.

Bütün bu xüsusiyyətləri nəzərə alaraq, yaşı minillərlə ölçülən və zəngin ənənələri olan dünya və Azərbaycan kitab mədəniyyətinin öyrənilməsində, nəşriyyat-poliqrafiya fəaliyyətinin inkişafında, nəşrlərin əlyazma mərhələsindən çap mərhələsinədək olan bütün proseslərin mənimsənilməsində, çoxsaylı nəşriyyatların və mətbəələrin kitab mütəxəssisləri, nəşriyyat işçiləri (redaktorlar, korrektorlar, tərtibçilər və s.) ilə təmin edilməsində özünəməxsus rolu olan “Kitabşünaslıq” (“Nəşriyyat işi və redaktəetmə”) ixtisasının qorunub saxlanılması və inkişaf etdirilməsi üçün dövlət qayğısına ciddi ehtiyac yaranmışdır. Ölkədə müxtəlif sahələr üzrə aparılan islahatlar bizə əminliklə bunu deməyə əsas verir ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev kitab mədəniyyəti üzrə kadrların hazırlanmasına bundan sonra da qayğı və diqqətini əsirgəməyəcəkdir.

(Məqalənin ixtisar olunmuş variantı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin gündəlik ictimai-siyasi və sosial iqtisadi “Respublika” qəzetinin 17 dekabr 2016-cı il tarixli 280-ci №-sində “Ali təhsil: problemlər, vəzifələr” rubrikasında “Kitab nəşrinə diqqət və qayğı” adı ilə dərc olunmuşdur

<http://www.respublica-news.az/images/pdf/2016.12.17.pdf>

Bayram ALLAHVERDİYEV
Knyaz ASLAN

In Azerbaijan
there is a serious need
training in the field of publishing

SUMMARY

The article generalizes the history of origin and development of a specialty in bibliology, publishing and editing in Azerbaijan. At the same time, the properties of disciplines in this field are studied in the Department of Bibliology (Book Studies) and Publishing at the Baku State University.

The article emphasizes the need to create serious state care for preserving and developing the qualifications of “Bibliology” (“Book Science”, “Publishing and Editing”). Specific recommendations were made.

Key words: *bibliology, publishing, publishing, editing, specialty, higher education.*

**Байрам АЛЛАХВЕРДИЕВ
Князь АСЛАН**

**В Азербайджане
существует серьезная потребность
по подготовки кадров в области издательской деятельности**

РЕЗЮМЕ

В статье обобщается история возникновения и развития специальности по книговедение, издательское дело и редактирование в Азербайджане. В то же время исследуются свойства дисциплин в этой области в кафедре Книговедение и издательское дело Бакинского Государственного Университета.

В статье подчеркнута необходимость создания серьезной государственной заботе для сохранения и развития квалификации "Книговедение", "Издательское дело и редактирование". Были даны конкретные рекомендации.

Ключевые слова: *книговедение, издательство, издательское дело, редактирование, специальность, высшее образование.*

MÜNDƏRİCAT

REDAKTOR SƏNƏTİ

Knyaz Aslan	Fakt materialı üzərində ədəbi redaktə işinin xüsusiyyətləri.....	7
-------------	--	---

KİTABŞÜNASLIQ

Rasim Süleymanov	Heydər Əliyevin dərslük siyasəti və müasir mərhələdə onun tarixi əhəmiyyəti.....	17
Əliş Ağamirzəyev	Müasir dünyada nəşriyyat işinin əsas inkişaf meyilləri.....	24
Dilbər Dosməmmədli	Cəlil Məmmədquluzadənin ilk əsərlərinin nəşr tarixindən.....	33

KİTABXANAŞÜNASLIQ

Kərim Tahirov	Kitaba və müəllimə münasibətdə Heydər Əliyev nümunəsi.....	44
Pərviz Kazimi	Azərbaycan multikulturalizmi etnomədəniyyətin tərkib hissəsi kimi.....	50
Afət Rzayeva	İnformasiya cəmiyyətində soruq-bibliografiya aparatının təkmilləşdirilməsi istiqamətləri.....	55

SƏNƏTŞÜNASLIQ

Əli Əliyev	Abşeron sevgisinin rəngli tərənnümü (Xalq rəssamı Fərhad Xəlilovun yaradıcılıq üföqləri haqqında).....	63
------------	--	----

*ALİ KİTABŞÜNASLIQ TƏHSİLİ:
PROBLEMLƏR, VƏZİFƏLƏR*

Bayram Allahverdiyev Knyaz Aslan	Azərbaycanda nəşriyyat işi ixtisası üzrə mütəxəssis hazırlığına ciddi ehtiyac var.....	70
-------------------------------------	--	----

C O N T E N T S

EDITORIAL ART

- Knyaz Aslan** **The features of editing on the material of the fact.....** **7**

BIBLIOLOGY

- Rasim Suleymanov** **The educational policy of Heydar Aliyev and its historical significance at the present stage.....** **17**
- Alish Aghamirzayev** **Main development trends of the publishing in the modern world.....** **24**
- Dilbar Dosmammadli** **On the publication history of the works of Jalil Mammadquluzada.....** **33**

LIBRARY SCIENCE

- Karim Tahirov** **Example of Heydar Aliyev in relation to the book and reading.....** **45**
- Parviz Kazimi** **Azerbaijan multiculturalism, the main part of the ethno-culture.....** **50**
- Afat Rzayeva** **Directions of Perfection Bibliographic Apparatus in the Information Society.....** **55**

ART SCIENCE

- Ali Aliyev** **Color chanting of Absheron's love (Folk artist Farhad Khalilov on the creativity horizon).....** **63**

*HIGHER EDUCATION OF BIBLIOLOGY:
PROBLEMS, DUTIES*

- Bayram Allahverdiyev** **In Azerbaijan**
- Knyaz Aslan** **there is a serious need**
- training in the field of publishing.....** **70**

ОГЛАВЛЕНИЕ

РЕДАКТОРСКОЕ ИСКУССТВО

Князь Аслан	Особенности литературного редактирования над фактическим материалом.....	7
-------------	--	---

КНИГОВЕДЕНИЕ

Расим Сулейманов	Учебное политика Гейдара Алиева и его историческое значение на современном этапе.....	17
Алиш Агамирзоев	Основные тенденции развития издательского дела в современном мире...	24
Дилбер Досмаммедли	Из истории публикации сочинений Джалила Маммедкулузаде.....	33

БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЕ

Карим Таиров	Пример Гейдара Алиева в отношении к книге и чтению.....	45
Парвиз Казими	Азербайджанская мультикультурализм как основной часть этно-культуры.....	50
Афет Рзаева	Направлении совершенствования справочно-библиографического аппарата в информационном обществе.....	55

ИСКУССТВОВЕДЕНИЯ

Али Алиев	Цветное воспевание любви Апшерона (горизонты о творчестве Народного художника Фархада Халилова).....	63
-----------	--	----

*ВЫСШАЯ ОБРАЗОВАНИЯ ПО КНИГОВЕДЕНИЕ:
ПРОБЛЕМЫ, ЗАДАЧИ*

Байрам Аллахвердиев Князь Аслан	В Азербайджане существует серьезная потребность по подготовки кадров в области издательской деятельности.....	70
------------------------------------	---	----

*Jurnal "Mütərcim" Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzində
səhifələnmiş və çap olunmuşdur*

*Çapa imzalanıb: 28.12.2016. Formatı: 60x84¹/₈. Qarnitur: Times
Həcmi: 5 ç.v. Tiraj: 300. Sifariş: №112*

**"MÜTƏRCİM"
NƏŞRİYYAT-POLİQRAFİYA MƏRKƏZİ**

*Az 1014, Bakı, Rəsul Rza küç. 125.
Tel.: 596-21-44; 497 06 25; (055) 715 63 99
e-mail: mutarjim@mail.ru
<http://www.mutercim.az>*